

Zgodnjesrednjeveški grobišči v Komendi in na Zgornjem Brniku

Milan SAGADIN

Izvleček

Članek obravnava zgodnjesrednjeveški grobišči v Komendi in na Zgornjem Brniku.

Na grobišču pri sv. Petru v Komendi so razvidne tri faze pokopavanja, ki ustrezajo karantanski, prehodni in ketlaški stopnji kulture Alpskih Slovanov. V najstarejši skupini grobov so identificirani močni vplivi (staroselske) tradicije, ki morda pomenijo etnično pripadnost pokojnikov. Podobna situacija je prepoznana na najstarejšem delu staroslovanskega grobišča na blejski Pristavi in dopušča tesen časovni stik med staroselskim in staroslovanskim delom tamkajšnje nekropole.

Grobišče ob podružnični cerkvi sv. Janeza Krstnika na Zgornjem Brniku je interpretirano kot argument za ugotavljanje meje kranjske prafare. Posledica ustanovitve prafare naj bi bilo prenehanje pokopavanja v vseh bližnjih vaških naseljih v okolici in centralizacija v Kranju. Pokopavanje naj bi se nadaljevalo le v od središča najbolj oddaljenih naseljih.

Ključne besede: Slovenija, Komenda, Zgornji Brnik, zgodnji srednji vek, skeletno grobišče, grobna konstrukcija, staroselska tradicija, nož, vijček, nakit, uhan z vertikalno vdeto pločevinasto jagodo, prafara

Arheološki potencial Komende in njene bližnje okolice se je – zahvaljujoč neutrudnima ljubiteljskima topografoma Miranu Bremšaku in Francetu Steletu – v zadnjih letih močno povečal. Če ne upoštevamo še slabo ovrednotenih domnevnih paleolitskih najdb z Gore pri Komendi, predstavlja novost predvsem odkritje vrste prazgodovinskih naselij na Bregu pri Komendi, v Komendi, na Križu pri Komendi, Gori pri Komendi (Žimantova njiva),

Abstract

Two early medieval cemeteries in the villages of Komenda and Zgornji Brnik in the Gorenjska region are discussed in this article. The Komenda cemetery at the church of St Peter displays three phases of burials, which correspond to the Carantania, "Transitional", and Kottlach stages of the culture of the Alpine Slavic culture. Strong influences of late Roman traditions of the indigenous population, which might indicate the ethnicity of the deceased, have been identified in the earliest group of graves. A similar situation had been recognized in the earliest part of the Pristava Early Slavic cemetery at Bled, with the possibility of a close temporal contact between the indigenous and the Early Slavic part of the necropolis. The cemetery by the church of St Janez Krstnik (St John the Baptist) in Zgornji Brnik is interpreted as an argument for determining the borders of the grandparish of Kranj. It is supposed that when the Kranj parish was founded, burials in all the nearby villages ceased and were centralized in Kranj. Burials are presumed to have continued only in those settlements that were the most distant from the centre.

Keywords: Slovenia, Komenda, Zgornji Brnik, Early Middle Ages, inhumation burial, grave construction, tradition of indigenous (late Roman) population, knife, spindle whorl, jewellery, earring with a tin bead, grandparish

na ledini Brezovica med Goro in Križem in na ledini Valerca severovzhodno od Gore.¹

Odkritje antične naselbine (vile rustike?) na Štrcinovi njivi v Kapli vasi pa je podatke o domnevni rimski cesti v tem kraju,² odkritju žganih rimskih grobov pred 2. svetovno vojno (na njivi z ledinskim

¹ Sagadin 2002, 39–54.

² Stare 1975a.

imenom Pri milji, parc. št. 507/6 k. o. Kapla vas)³ in znana rimska napisna kamna⁴ iz župne cerkve in kaplanije povežalo v logično celoto. Ta nova lokacija se vključuje v vrsto novoodkritih antičnih naselbinskih aglomeracij, ki se v prostoru med Mengštem, Podgorjem, Lahovčami in Vodicami zgostijo do te mere, da je povprečna oddaljenost med najbližjima sosedoma že 1,4 km. To ustreza modelu zgoščevanja naselbin v oddaljenosti 12 do 15 km od večjega središča, kot ga B. Županek ugotavlja za emonski prostor⁵ in predstavlja že optimalno izkoriščenost razpoložljive plodne zemlje.⁶

Poselitev v zgodnjem srednjem veku je po sedanjih podatkih sodeč redkejša in se omejuje na posamezna središča (Komenda, Mengeš, Zgornji Brnik, Šmartno).

Prve zgodnesrednjeveške grobne najdbe iz Komende so bile objavljene že leta 1892.⁷ Nove so bile odkrite leta 1895, ko so ob popravilih v potresu poškodovane cerkve sv. Petra ob temeljih prezbiterja naleteli tudi na več staroslovanskih grobov. Od vseh najdb sta se ohranila le dva ketlaška obsenčnika in dva emajlirana polmesečasta uhana, ki jih je shranil takratni župan Andrej Mejač. Najdišče je objavil že W. Schmidt, njegova objava prinaša tudi risbo enega od uhanov.⁸ Očitno istega je leta 1913 v Komendi pri Mejaču videl F. Stele in ga skupaj s preostalimi najdbami v lasti A. Mejača objavil še leta 1929.⁹ Isti uhan omenja tudi P. Korošec, ki pa kot mesto hranjenja pomotoma navaja Narodni muzej.¹⁰

GROBIŠČE PRI CERKVI SV. PETRA V KOMENDI

Zgodovina raziskav

Raziskave leta 1992 (pril. 1):

Opirajoč se na zgoraj navedene podatke je Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Kranj, leta 1992 pred izvedbo tlakovanja trga med župno cerkvijo sv. Petra in župniščem zahteval predhodno arheološko sondiranje. Sonda naj bi namreč pokazala, ali so zgodnesrednjeveški grobovi tudi na južni strani cerkve in ali so dovolj globoko

Sl. 1: Komenda, sv. Peter. Grobovi 2–4/92 (prim. t. 1) po odstranitvi vrhnje plasti kamnite groblje. Dve grobni jami sta obloženi s kamenjem. Večji del nasute gomile je bil odstranjen z vkopom groba 1/92.

Fig. 1: Komenda, St Peter. Graves 2–4/92 (cf. Pl. 1) after the removal of the upper rubble layer. Two grave pits are lined with stones. The larger part of the mound was removed when grave 1/92 was dug.

vkopani, da jih tlakovanje ne bo prizadelo.¹¹ Marca 1992 je bila tako tik ob cerkvenem zidu, med južnim stranskim vhodom in zakristijo izkopana sonda v prvotni velikosti 3 × 2,84 m, kasneje dvakrat razširjena zaradi izkopa grobov 2/92 in 3/92. Odkloni grobov od splošne smeri Z–V niso bili merjeni.

Že 10 cm pod površino je bil odkrit zid (pril. 1: zid 1), katerega južna fronta je potekala približno vzporedno z južnim zidom obstoječe cerkve, ki je v svojem spodnjem delu še gotski. Notranje, tj. severne fronte odkritega zidu nismo mogli ugotoviti kljub njegovi precejšnji širini (90 do 104 cm), ker stoji na njem zid sedanje cerkve. Ni torej jasno, ali gre za temelje starejše ali obstoječe stavbe, ki so razširjeni iz statičnih razlogov. Z dodatno sondo smo ugotovili, da se ta zid vleče tudi naprej proti JZ vogalu cerkve.

Ostanki bolj ali manj recentnih pokopov oz. prekopov so prevladovali v globini od 30 do 70 cm. Navidez plitvo pokopavanje je verjetno posledica nižanja terena na južni strani cerkve ob Plečnikovih ureditvenih posegih.

¹¹ Zahtevano je bilo seveda tlakovanje v peščeno podlago, kar naj bi omogočilo lahko in trajno dostopnost arheološke lokacije za morebitne bodoče raziskave.

³ Cvikel-Zupančič 1965, 199.

⁴ Stare 1975b.

⁵ Županek 2001, 40, 73; Sagadin 2008, 175.

⁶ Slapšak 1995, 33.

⁷ Mejač 1892, 62.

⁸ Schmidt 1908, 37, t. 2: 22.

⁹ Stele 1929, 384, sl. 195.

¹⁰ Korošec 1979b, 36, t. 76: 6.

Sl. 2: Komenda, sv. Peter. Sonda leta 1999, pogled proti jugovzhodu.
Fig. 2: Komenda, St Peter. The 1999 test trench, view towards south-east.

Na globini 45 cm je bil v sekundarni legi najden prvi obsenčni obroček (t. 2: C5), med zemljo so se pojavljali drobni odlomki rimskih opek. 15 cm globlje od zadnjih recentnih pokopov, ki so bili vkopani do globine 75 cm, je bil najden prvi skelet, ohranjen *in situ*, ki se je po temnejši rjavi barvi in iztegnjeni levici (desnica ni bila ohranjena) razlikoval od gornjih. Ta očitno zgodnjesrednjeveški skelet (grob 1/92) je ležal na obsežni groblji oblega rečnega kamenja, sicer pa je bila pod njim kulturna plast s številnimi drobcji oglja in pečene ilovice. Plast je bila omejena s kamenjem, ki je predstavljalo rob grobne jame, oglje in pečena ilovica pa ostanke kurjenja na grobu. Po odstranitvi vrhnje plasti kamnite groblje smo lahko identificirali tri grobove (2–4/92; situacija je prikazana na *tabli 1*), globlja dva sta imela grobni jami obloženi s kamenjem. V profilu je bilo opaziti, da je bilo kamenje verjetno prvotno položeno tudi po nasuti gomili (sl. 1), vendar je bila ta večidel odstranjena z vkopom groba 1/92.

Kot zgodnjesrednjeveške smo prepoznali vse omenjene grobove (Katalog: 1–4/92; t. 1–2).¹²

¹² Antropološke analize okostij vseh treh etap izkopavanj v Komendi je prispevala dr. Petra Leben Seljak. Glej v nadaljevanju, Katalog.

Raziskave leta 1999 (pril. 1):

Zaradi gradnje prizidka (krstne kapele) je leta 1992 sledilo sondiranje ob severni strani cerkve.¹³ Tam je bilo opuščeno pokopališče, na katerem ni bilo več opaziti sledov grobov.

Sonda v velikosti 10 m (V–Z) × 7 m (S–J) je bila zakoličena v osi severnega stranskega vhoda in je sledila obliki razpotegnjenega osmerokotnika, kakršen je bil tloris bodoče krstilnice (sl. 2). Plast vrtnega humusa in ruše je bila odstranjena strojno.

Prvi ostanki prekopov so se pojavili na globini 20 cm, vendar je šlo le za posamezne kosti. Tik ob severni cerkveni steni se je pojavil 5,5 m dolg zid, ki sega izpod njenih temeljev za 80 cm (na V) do 40 cm (na Z) (pril. 1: zid 2). Kasneje se je izkazalo,

¹³ Zaradi obnove glavnega baročnega oltarja v cerkvi se je pojavila zahteva po rekonstrukciji prvotnega tabernaklja, izdelanega po originalni risbi Franca Jelovška, ki je bila še ohranjena. Zato je bilo treba odstraniti Plečnikov tabernakelj, ki pa je tudi predstavljal del kakovostne opreme. Sprejet je bil sklep, da se cerkvi prizida krstna kapela, ki bi nadomestila za krščevanje neustrezno nišo zazidanega stranskega vhoda, v njej pa bi dobil svoje mesto tudi Plečnikov tabernakelj. Najustreznejše mesto za prizidek se je nahajalo na severni strani cerkve, kamor je vodil zazidan stranski vhod. Tam je bilo opuščeno pokopališče, zemljišče se je uporabljalo za manjši cvetlični vrt. Ponovno odprtje tega vhoda bi omogočilo neposredno povezavo med cerkvijo in kapelo.

da je mlajši od zgodnesrednjeveških pokopov. Do povprečne globine 60 cm se je nadaljevala plast z izključno prekopanimi grobovi, mešana tudi z recentnim gradbenim materialom, lončenino in posameznimi najdbami iz baročnih grobov¹⁴ (svetinjice, križci). Na globini 47 cm je bil kot naključna najdba odkrit prvi (deformiran) obsenčnik (t. 2: C6). Kulturno sterilna, rdeče-rumena ilovica se je na južnem robu izkopnega polja pojavila na globini 70 cm, na severnem robu pa na globini 50 cm. Prvi grob, ohranjen *in situ*, se je nahajal na globini 67 cm pod pohodnim nivojem. Zaradi temnejše barve in prhkejših kosti smo ga oštevilčili kot zgodnesrednjeveškega (1/99), kljub temu, da je imel roki skrčeni in sklenjeni na prsnem košu.

Kot zgodnesrednjeveške smo prepoznali 33 grobov (Katalog: 1–33/99; t. 2–8).

Raziskave leta 2001 (pril. 1):

Tega leta je bil povsem po naključju opažen gradbeni poseg¹⁵ ob južni steni Šmidove graščine, ki predstavlja obenem severno steno obzidanega prostora okrog župne cerkve sv. Petra v Komendi. Dela so se pod vodstvom ZVKDS OE Kranj nadaljevala s pregledom poškodovane površine, ki je merila 2 m v širino (S–J) in 36 m v dolžino (V–Z) in z arheološkim izkopavanjem poškodovanega območja (sl. 3 in 4). Izkopno polje smo razdelili na 9 kvadrantov po 2 × 4 m, ki so se vrstili od V proti Z.

Že takoj po ročnem izravnavanju površine so se pokazale prve lise grobov, obenem pa se je tudi izkazalo, da kulturno sterilna osnova, ki jo predstavlja rumena ilovica, pada od vzhoda proti zahodu. Očiščenih je bilo 7 mlajših, baročnih grobov,¹⁶ ki so bili usmerjeni proti cerkvi (torej S–J) in 10 zgodnesrednjeveških (Katalog: 1–10/01; t. 8–11), usmerjenih Z–V. Poleg tega se je ob čiščenju planuma pokazalo večje število pravih krožnih stojk (pril. 1: jame 1–9), ki jih lahko razlagamo kot ostanke lesenih konstrukcij, povezanih z obrambnim sistemom protiturškega tabora, zgrajenega na tem mestu ob koncu 15. stoletja. Ker je bilo taborno

obzidje na severni strani naslonjeno na grajsko poslopje, ki je nastalo vsaj že leta 1499, v ostankih stojk verjetno ne moremo videti podpornih konstrukcij obrambnega hodnika, pač pa morda ostanke konstrukcij za kašče ipd.¹⁷ V vzhodnem delu izkopnega polja izstopa iz pročelja graščine proti jugu del temeljev starejšega zidu (pril. 1: zid 3), ki morda kažejo, da gre tu za nadaljevanje tabornega obzidja.¹⁸

V celoti je bilo torej od leta 1992 do 2001 ob ž. c. sv. Petra v Komendi izkopanih 47 zgodnesrednjeveških grobov. Glede na njihovo razporeditev zlasti v sektorju 2001 lahko sklepamo, da je bilo jedro takratnega grobišča na mestu sedanje cerkvene ladje, saj smo v vzhodnem delu leta 2001 izkopane površine (na območju sedanjega prezbiterja) našli le na baročne grobove. Razmeroma veliko število raztresenih najdb je posledica dolgotrajne uporabe grobišča (neposredno okrog cerkve še do 20. st.), pri čemer so seveda mlajši vkopi poškodovali starejše grobove.

Način pokopa

Pri obravnavi pokopa bomo upoštevali 3 elemente: globino pokopa, velikost grobne jame in grobno konstrukcijo (sl. 5).

Globina grobne jame je po pričakovanju odvisna najprej od prvotne konfiguracije terena, ki je danes sicer izrazito uravnan. Če razporedimo grobove glede na njihovo globino v 4 skupine:

- zelo plitvih (nad 359,70 m)
- plitvih (359,69–359,60 m)
- globljih (359,59–359,50 m)
- zelo globokih (pod 359,49 m)

vidimo, da so grobovi najgloblje vkopani večinoma v sondi 1992 (tudi najplitvejši grob 1/92 spada v skupino najglobljih) in v zahodnem delu sonde I. 2001. Očitno je teren prvotno padal v smeri proti jugu in proti zahodu (kar je opaziti

¹⁴ Označeni so z rimskimi št./99. V članku jih ne obravnavamo, le posamezni so v katalogu navedeni ob opisih stratigrafskih odnosov.

¹⁵ Lastnik je namreč zaradi statične sanacije in hidroizolacije poslopja naročil strojni izkop 2 m širokega pasu ob steni. ZVKDS OE Kranj je ustavil strojni izkop, ki je do tedaj segel prib. 0,50 m pod pohodno površino.

¹⁶ Označeni so: I–VII/01. V članku jih ne obravnavamo, le posamezni so v katalogu navedeni ob opisih stratigrafskih odnosov.

¹⁷ Prim.: P. Fister, *Arhitektura slovenskih protiturških taborov* (Ljubljana 1975) 94–95 in I. Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji, Gorenjska I–III* (Ljubljana 1997) 83–87.

¹⁸ Večji del tega obzidja na severni strani je pravzaprav južni zid sedanje graščine, očitno pa je bilo obzidje na tej strani krajše, kot je sedanja severna stena graščine. Glede na to bi lahko domnevali, da je bil obzidan prostor tabora manjši kot sedanji obzidan prostor okrog cerkve in da je bil grad prislonjen ob že obstoječe obzidje. V tem primeru seveda stojke ne predstavljajo ostankov sestavnega dela obrambnega sistema.

Sl. 3: Komenda, sv. Peter. Sonda leta 2001, pogled proti jugovzhodu.

Fig. 3: Komenda, St Peter. The 2001 test trench, view towards south-east.

še danes). V vzhodnem delu sonde 2001 je največ najplitvejših grobov. Situacija se ponovi v sondi 1999, kjer je ob vzhodnem robu in srednjem delu največ najplitvejših grobov. Vendar pa se v sondi 1999 pokaže tudi, da so najgloblji grobovi tukaj enakomerno razporejeni po vsej površini (4 v vzhodnem in 4 v zahodnem delu). Globlje vkopavanje ima torej lahko tu tudi dodaten pomen. V sondi 1999 je poleg tega opaziti, da je enako število grobov v skupini najplitvejših in plitvih (po 10), izrazito manj je globljih (5), razmeroma veliko pa je najglobljih (8).

Sl. 4: Komenda, sv. Peter. Sonda leta 2001, pogled proti zahodu.

Fig. 4: Komenda, St Peter. The 2001 test trench, view towards west.

Velikost grobne jame je element, ki smo ga lahko dokumentirali le pri grobovih, vkopanih v ilovico (torej najglobljih). Če si pri plitvejših grobovih pomagamo z obsegom uničenja, ki so ga s svojim vkopom povzročili med sosednjimi (starejšimi) grobovi, (npr. grobovi 4/99, 12/99, 16/99, 21/99, 27/99 in 28/99), lahko opazimo, da njihove grobne jame vendarle niso dosegale dimenzij grobov 18/99, 26/99, 8/01, 3/01 ali 9/01. Velikost grobne jame torej ni bila standardna niti odvisna zgolj od globine vkopa (od 24 globoko vkopanih grobov jih ima 11 veliko grobno jamo).

Sl. 5: Komenda, sv. Peter. Zgodnesrednjeveško grobišče; globina, način pokopa in in skupina z noži. M. = 1:200.
Fig. 5: Komenda, St Peter. Early medieval cemetery; depth, burial rite and the group with knives. Scale = 1:200.

Grobna konstrukcija se pojavlja v več oblikah:

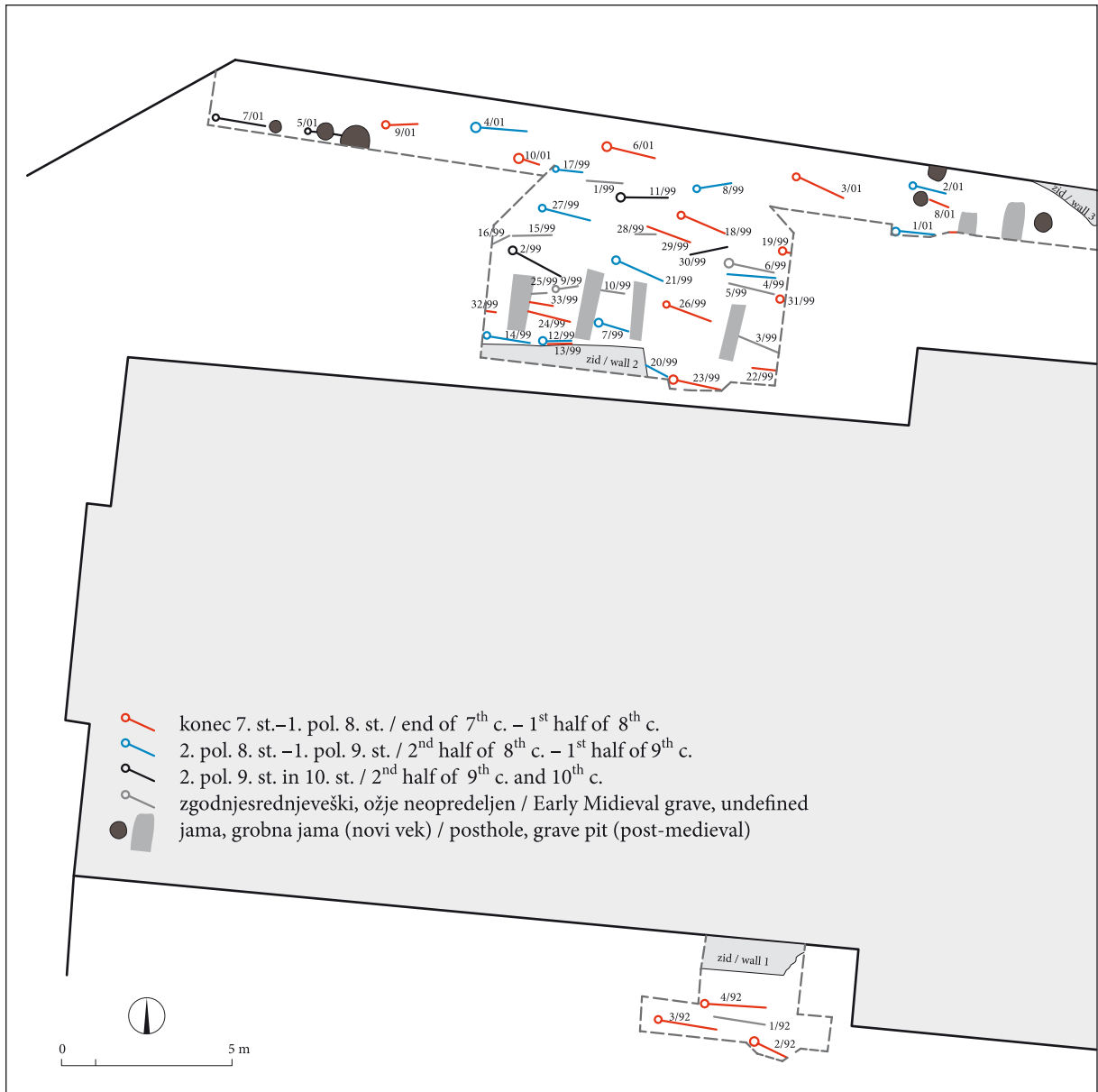
– izrazito obložena grobna jama – s kamenjem, ki je zloženo v več vrstah po vsej višini vkopa (le dva grobova, 3/92 in 4/92),

– jama z leseno oblogo, ki jo lahko predstavljajo: deska pod skeletom (grobovi 8/99, 26/99, 4/01), deska nad skeletom (grob 22/99), deska ob eni od stranic grobne jame (grob 10/01) ali deska v kombinaciji z lesenim dnom (grobovi 4/99, 3/01, 6/01).

Tako grobna konstrukcija kot večja globina grobne jame sta večkrat povezani z grobovi z več

pridatki.¹⁹ Če na komendskem grobišču za grobove z več pridatki uporabimo iste kriterije kot v Kranju (trije ali več pridatkov), se izkaže, da spada v to kategorijo 6 grobov (8/99, 17/99, 26/99, 4/01, 5/01, 7/01), le v treh primerih skelet leži na deski (8/99, 26/99, 4/01), 3 grobove pa bi sicer lahko uvrstili med najgloblje vkopane (4/01, 5/01, 7/01), vendar ležijo pretežno v zahodnem delu grobišča,

¹⁹ Sagadin 1988, 40–41; podobno na blejski Pristavi, prim. Kastelic, Škerlj 1950, 24.

Sl. 6: Komenda, sv. Peter. Zgodnjesrednjeveško grobišče. Starostne skupine grobov. M. = 1:200.

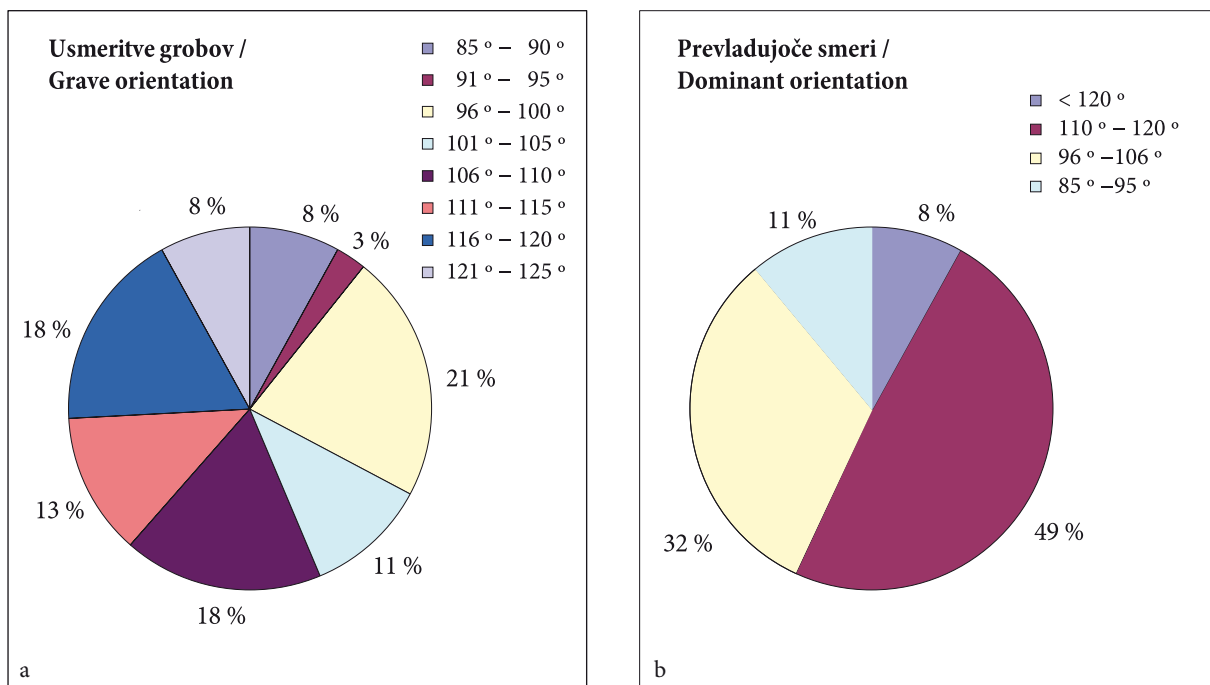
Fig. 6: Komenda, St Peter. Early medieval cemetery. Groups of graves by datation. Scale = 1:200.

kjer so globine grobov v povprečju večje (zaradi prvotno padajočega terena). Lahko ugotovimo, da se grobna konstrukcija z uporabo deske, ki je na celotnem grobišču zabeležena v 17,4 % primerih, relativno pogostejše pojavlja pri grobovih z več prdatki (50 %), večje globine vkopa pa ne moremo povezovati z bogastvom groba.

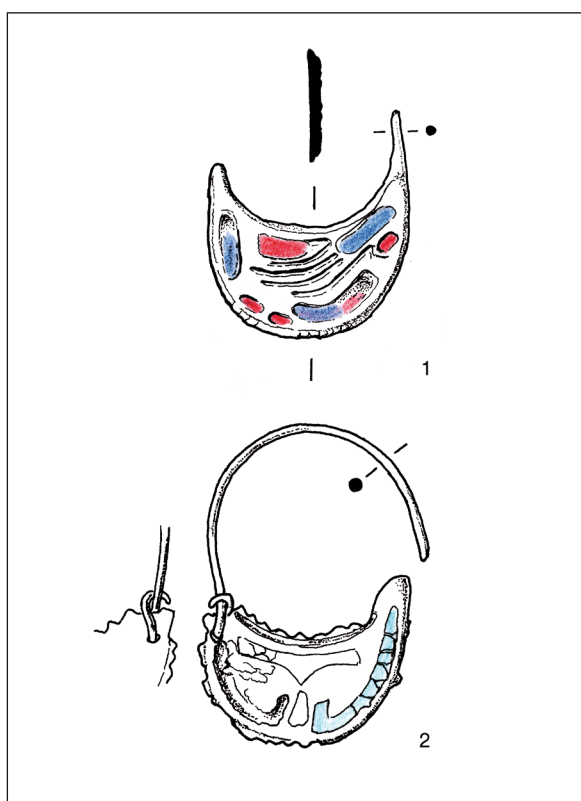
Zasutja grobnih jam so pri nekaterih grobovih specifična. V zasutjih se namreč pojavljajo odlomki keramike, drobcji oglja in žgane gline ter zobje goveda (za katere domnevamo, da sodijo

med prdatke). Drobci oglja in keramike v zasutju so relativno pogosti (v 14 oz. 13 primerih), ni pa izključeno, da je prisotnost drobcev oglja posledica vkopavanja v starejšo – neolitsko – naselbinsko plast (glej spodaj). Zobje goveda se pojavljajo le v štirih grobovih (4/92, 17/99, 27/99 in 3/01), spremljajoče najdbe so časovno različne.

Smer pokopa smo lahko beležili pri 38 od skupno 48 grobov (upoštevane je grob 27a/99), in sicer glede na stopnjo odstopanja od smeri S–J. Idealna smer Z–V torej pomeni 90 ° odstopanja (z nogami od S).

Sl. 7a,b: Komenda, sv. Peter. Zgodnjesrednjeveško grobišče; a – usmeritev grobov; b – prevladujoča usmeritev.
Fig. 7a,b: Komenda, St Peter. Early medieval cemetery; a – orientation of graves; b – predominant orientation.

Sl. 8: Komenda, sv. Peter. 1 – raztresena najdba leta 1999 (t. 7: 1). 2 – grob 7/01 (t. 10: C1). M. = 1:1.
Fig. 8: Komenda, St Peter. 1 – stray find in 1999 (Pl. 7: 1); 2 – Grave 7/01 (Pl. 10: C1). Scale = 1:1.

Upoštevajoč le grobove, pri katerih je bila smer ugotovljiva, se odstopanja od severa pojavljajo v razponu od 85° do 125° (sl. 7a).

Območje prve izrazito prevladujoče smeri predstavlja segment od 110° do 120°, kjer je kar 18 grobov (48,6%), manj izrazita, druga prevladujoča smer, je v segmentu od 96° do 106°, kjer je 12 grobov (32,4%) (sl. 7b).

Drobne najdbe

Številni kremenovi odbitki in fragmenti orodij, od katerih jih je nekaj zašlo tudi v grobove (4/92, 27/99, 9/2001), odlomek žrmelj (t. 7: 35) in predvsem glajena kamnita sekirica (t. 7: 33) kažejo, da je grobišče nastalo na lokaciji starejše, kot se je izkazalo leta 2002, še neolitske naselbine.²⁰ Verjetno bi tej naselbini lahko pripisali kak drobec oglja ali žgane ilovice, ki se je pojavil v grobovih ali izven njih.

Zaradi kontinuirane uporabe grobišča je bilo med najdbami tudi veliko predmetov iz novoveških grobov – predvsem svetinjic in križcev – ki pa jih tu ne bomo obravnavali. Dolgotrajna raba grobišča je tudi povzročila, da je bilo izredno ve-

²⁰ Sagadin 2005, 32–33.

liko število zgodnjesrednjeveških najdb odkritih izven grobnih celot.

Lončenina

Keramičnih posod kot pridatkov v pravem pomenu besede na komendskem grobišču ni bilo.

Morda smemo kot reminiscenco prilaganja posodja v grob šteti le veliko črepinjo ob levem stopalu skeleta v grobu 23/99 (*t.* 5: F2). Njena lega bi povsem ustrezal siceršnjemu položaju keramičnih posod v grobu. Črepinja glede na blago ukrivljenost verjetno pripada neki zelo veliki posodi, morda pekvi, za katero je značilno tudi plastično rebro. Izrazito groba izdelava (ročna), neenakomerno žganje in grobo pustilo je za tovrstno posodje značilno in ni nujno, da predstavlja časovno izpoveden element. Keramika, okrašena z valovnicami in rebrom z odtisi, se pojavlja npr. na Krvavcu (v 9. do 10. stoletju).²¹ Tovrsten okras na blejski Pristavi naj bi bil izredno dolgotrajen, znan že v izročilu staroselcev, ki so ga povzeli tudi Slovani.²²

Sicer pa se odlomki keramike pojavljajo v 13 grobovih (v zasutih grobnih jam 18/99 – *t.* 5: A1; 21/99 – *t.* 5: D3; 23/99 – *t.* 5: F2; 27/99 – *t.* 6: C3–5; 32/99 – *t.* 8: C1; 1/01 – *t.* 8: D4, 2/01 – *t.* 8: E2; 3/01 – *t.* 9: A2; 8/01 – *t.* 8: F1; 9/01 – *t.* 11: A3,4; tisti v grobovih 17/99, 25/99 in 5/01 niso ohranjeni. Zlasti pogosto so bili najdeni v grobovih z izrazito veliko in globoko grobno jamo (od 11 takih grobov jih 6 vsebuje odlomke keramike – 18/99, 27/99, 32/99, 3/01, 8/01, 9/01), ki se od ostalih razlikujejo tudi zaradi pretežne usmeritve po prvi izrazito prevladujoči smeri (110° do 120°).

Oblikovno opredeljive so le črepinje iz grobov 27/99 (*t.* 6: C3–5) in 9/01 (*t.* 11: A3,4), ki pripadajo izvihanim ustjem loncev. Črepinje iz groba 27/99 kažejo nekaj mlajših značilnosti (profilacija ustja *t.* 6: C5, finejše pustilo, izrazitejša izdelava na kolesu) v primerjavi s tistima iz groba 9/01 (pleve kot pustilo in ročna izdelava fragmenta dna *t.* 11: A4, v obeh primerih grobo pustilo).

Orodje

Med predmete, ki jih lahko prištevamo k orodju, spadajo keramično vretenca iz groba 3/92 (*t.* 1: B1)

in noži iz grobov 2/92 (*t.* 1: A1), 23/99 (*t.* 5: F1), 24/99 (*t.* 6: B1), 26/99 (*t.* 6: A3) in 9/01 (*t.* 11: A1).

Keramična **vretenca** so znan grobni pridelek od prazgodovine dalje. V zgodnjesrednjeveških grobovih na območju današnje Slovenije so izjemno redka – doslej je bil znan le en primerek iz groba 3 na Brezju pri Zrečah,²³ zaradi relativno velike odprtine v sredini pa bi tudi *t.* i. statveno utež iz groba 56 z grobišča na Blejskem gradu (Bled – Sedlo) morda lahko interpretirali kot vretenca.²⁴ Poleg teh dveh primerkov A. Valič med grobnimi najdbami iz okolice župne cerkve v Kranju (Kranj – Farna cerkev) omenja tudi majhno statveno utež,²⁵ ki bi morda utegnila biti vretenca. Tako na Blejskem gradu kot ob župni cerkvi v Kranju pa je treba upoštevati, da sta grobišči vkopani v prazgodovinske naselbinske plasti in da lahko najdbi pripadata pravzaprav starejšim kontekstom. V najboljšem primeru je torej najdba iz groba 3 v Komendi šele 4 primerek v Sloveniji. Izdelan je iz antične črepinje ali opeke, kar sicer ni redkost, pri nas pa je v takem kontekstu edini te vrste. Tudi v Dalmaciji so keramična vretenca relativno redke prideleke v zgodnjesrednjeveških grobovih.²⁶ V obdobju preseljevanja ljudstev zahodno od Koroške in na avarskih grobiščih so dokaj običajen inventar ženskih grobov, najdeni so bili tudi v prostoru med Avari in Bavarsko (zgornjeavstrijska grobišča Gusen, Auhof, Pottenbrunn), pa tudi na Češkem in Moravskem.²⁷ Ob relativno velikem številu zgodnjesrednjeveških grobov pri nas je redkost tovrstnih najdb izrazita, so pa značilnost poznoantičnih, tako romanskih kot germanskih grobišč. Grobovi z vretenci na etnično mešanih grobiščih Kranj – Lajh, Rifnik in Vranje izpričujejo pretežno staroselski karakter.²⁸ Langobardi jih poznajo tako v svoji panonski kot italjski fazi.²⁹ Vretenca so značilen pridelek tudi v horizontu grobov barbariziranega staroselskega prebivalstva od 6. do 8. st. na območju, ki ga je obsegal pojem poznoantične Istre.³⁰

²³ Pahič 1967, 357–362, *t.* 1.

²⁴ Valič 1964, 24, *t.* 13: 3.

²⁵ Valič 1967, 418.

²⁶ Beloševič 1980, 122.

²⁷ Eichert 2010, 139–140; Karpf, Meyer, 2010, 172.

²⁸ Stare 1980, *t.* 7: 8; 13: 6; 23: 3 itd.; Bolta 1981, *t.* 1: 14; 10: 12; 12: 8 itd.; Petru, Ulbert 1975, sl. 42: f.

²⁹ Werner 1962 (*t.* 3: 8; 7: 11; 8: 7; 47: 30; 48: 8; 57: 23); Maselli Scotti (ur.) 1989 (gr. 74a [*t.* 9: 2], 114 [*t.* 13: 2], 45 [*t.* 17: 2], 42 [*t.* 18: 4], 90 [*t.* 19: 6]).

³⁰ Marušić 1967, 337; Predloka (Boltin–Tome 1986–1987 195, *t.* 5: 7); Gojače – Boršt (Knific, Svoljšak 1976, 55–57,

²¹ Krvavec: Pleterski, Peršič 2008, 139. Pristava: Pleterski 2008, *t.* 26: 29.

²² Pleterski 2010, 47, sl. 2. 46: 1; id. 2008, *t.* 26: 29

Očitno so vretenca kot grobni pridatek star element, ki vzpostavlja povezavo med pozno antiko in zgodnjim srednjim vekom. Če kot grobni pridatek niso poudarjala zgolj v vsej antiki izrazito cenjene vloge ženske – predice, pač pa tudi simbol božanskih predic – park, ki odločajo o času življenja in smrti,³¹ lahko govorimo tudi o elementu duhovne kontinuitete iz pozne antike v zgodnji srednji vek.

Noži so drug značilen pridatek, z izrazito dolgo tradicijo, ki pa se ohranja (verjetno) kot statusni simbol še mnogo dlje kot vretenca, vse do 10. stoletja. Podobno kot vretenca se noži pojavljajo kot grobni pridatek v vseh poznoantičnih (romanskih in germanskih) grobovih. Poleg naštetih poznoantičnih grobišč v Sloveniji je treba omeniti še staroselsko grobišče na blejski Pristavi, kjer po analizi T. Knifca sodijo v tretjo fazo grobišča, tj. v leta med 570 in 600.³² Tradicija polaganja noža v grob je seveda še starejša, v 5. st. nože poznamo npr. iz poznoantičnih grobov s Puščave nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu³³ ali s poznoantičnega grobišča Frauenberg pri Leibnitzu na avstrijskem Štajerskem.³⁴ Navada polaganja noža v grob, ki jo sledimo tako v avarskih kot slovanskih grobovih, lahko prihaja bodisi iz germanskih (merovinških) grobišč ali pa iz poznoantičnih, staroselskih.³⁵

Od petih nožev v komendskih grobovih (*sl.* 5) pripadajo štirje *tipu z ravnim hrbtom in proti konici uvitim rezilom* – gr. 2/92 (*t.* 1: A1), 23/99 (*t.* 5: F1), 24/99 (*t.* 6: B1), 26/99 (*t.* 6: A3) ter eden *tipu z ravnim rezilom in proti konici zalomljenim hrbtom* – gr. 9/01 (*t.* 11: A1). Slednji po razdelitvi A. Pleterskega³⁶ spada med pridatke najstarejše skupine grobov na Sedlu na Blejskem gradu, ostali v drugo (mlajšo) skupino.

Pri tem je treba dodati, da so vsi tipi nožev, ki se pojavljajo v slovanskih grobovih, zastopani tudi že v poznoantičnih. Na Bavarskem pa se noži z ravnim rezilom in proti konici zalomljenim hrbtom pojavljajo v stopnji I in predvsem v stopnji II po R. Pöllathu, kar pomeni 1. pol. 8. st.³⁷ Nož

v našem grobu 9/01 bi lahko uvrstili njegov v tip M3d, ostale nože iz komendskih grobov pa v tip M4, kar pomeni Pöllathovo II. stopnjo. Razen groba 26/99, kjer se nož pojavlja skupaj z uhani z votlimi pločevinstimi jagodami, so v Komendi vsi noži edini pridatek v grobu. Ne glede na dolgo dobo pojavljanja nožev v grobovih so ti vendarle značilni za zgodnejše pokope t. i. karantanske kulturne skupine.³⁸ Prav noži z ravnim hrbtom so npr. na zgodnesrednjeveškem grobišču na blejski Pristavi omejeni na najstarejšo fazo pokopavanja.³⁹

Nakit

Med najstarejše **obsenčne obročke** spadajo tisti, ki se spenjajo *z zanko in kaveljcem*. Taki obročki so bili v Komendi najdeni v grobovih 1/01 (*t.* 8: D1), 2/01 (*t.* 8: E1) in 5/01 (*t.* 10: A3), morda tej vrsti pripadata tudi obroček iz groba 3/01 in drugi obroček iz groba 1/01, ki pa imata ohranjen le en zaključek s kaveljcem (*t.* 9: A1; 8: D2). V uveljavljenih zgodnesrednjeveških kronologijah pri nas sodijo tovrstni obročki v najstarejšo t. i. karantansko skupino, pri P. Korošec datirano v 7. in 8. st.,⁴⁰ T. Knific jih uvršča v najstarejšo fazo zgodnesrednjeveškega grobišča na Pristavi, torej v čas od konca 7. do srede 8. st.,⁴¹ medtem ko je analiza grobišča na Blejskem gradu pokazala čas njihove uporabe – do začetka 9. st.⁴² Na Bavarskem se tovrsten ženski nakit pojavlja v dveh variantah spenjanja – z dvema kaveljcema (tip H3) ali z zanko in kaveljcem (tip H2).⁴³ Vsi v celoti ohranjeni obročki iz Komende pripadajo tipu H2, torej kronološki stopnji II oz. 1. pol. 8. st. po Pöllathu. Inventar našega groba 5/01 zaradi prisotnosti masivnega obsenčnika z izrazito profiliranima zaključkoma (*t.* 10: A1) omogoča, da čas trajanja obročkov z zanko in kaveljcem podaljšamo še globlje v 9. st.

Starejši inventar predstavljajo tudi obročki *s kaveljcem na eni in ploščato kovano zanko na drugi strani*. Taka primerka sta bila najdena v bogatem grobu 4/01 (*t.* 9: B5,6), vendar je v tem primeru ploščata zanka očitno fragmentirana oz. deformirana (raztegnjena). Še en tak obroček je

t. 1: 6); Tomaj (Moser 1905–1906, 140–141); Ledine pri Novi Gorici (Svoljšak 1985–1987, 105–122, t. 2: 1; 3: 3).

³¹ Mikl-Curk 1999, 303–316.

³² Npr. grobovi 239, 269, 325, 358, 349 (Knific 1982, 21, t. 17: 1; 19: 11; 24: 2; 25: 12; 26: 12).

³³ Pleterski, Belak 2002, grobovi 4, 25, 29; t. 1: 2,8; t. 3: 8.

³⁴ Steinklauber 2002, 174–177, 184.

³⁵ Primerjaj tezo o izvoru te navade pri Losert, Pleterski 2003, 240 in Korošec 1979a, 238–240.

³⁶ Pleterski 1982, 141, sl. 5.

³⁷ Pöllath 2002, 178, 192 – tip M3b za stopnjo I in M4 za stopnjo II.

³⁸ Korošec 1979a, 55–57.

³⁹ Knific 1982, 30, sl. 27 in 28.

⁴⁰ Korošec 1979a, 305 (tip 1.2), 187, izpostavlja njihovo "predslovansko" poreklo.

⁴¹ Knific 1982, sl. 27.

⁴² Pleterski 1982, 146.

⁴³ Pöllath, 2002, 178.

bil najden izven grobov (t. 7: 3). Tako Koroščeva kot Knific in Pleterski⁴⁴ jih umeščajo v prehodno fazo od 2. pol. 8. do sredine 9. st. V ta čas sodijo tudi obsenčniki z *ravno zaključenimi konci* ali relativno *veliki obsenčniki iz tanke žice*, pri katerih je profilacija zaključkov nakazana z vrezano linijo (včasih tudi spiralno). Na grobišču Kranj – Križišče Iskra predstavljajo ti obsenčniki tip 2 in se dosledno povezujejo s predmeti prehodne faze.⁴⁵ V Komendi so bili najdeni v grobovih 1/92 (t. 2: A2), 4/99 (t. 3: B1), 7/99 (t. 3: C1), 8/99 (t. 3: D1,2), 12/99 (t. 4: B1,2), 20/99 (t. 5: C1), 21/99 (t. 5: D1,2 – morda gre za en sam obsenčnik) in 27/99 (t. 6: C2), večje število pa tudi izven grobov (t. 2: C5,6; 7: 5,6,8,9,11–17,20; 9: C1). Najznačilnejši predstavniki ketlaške faze so nekoliko *debelejši obsenčniki z izrazito profiliranimi zaključki*, ki se tako na blejski Pristavi kot na Sedlu na Blejskem gradu pojavljajo od sredine 9. st. dalje, varianta z več odebelitvami na zaključkih seže še v 11. stoletje. V Komendi so bili najdeni v grobovih 11/99 (t. 4: A1,2), 17/99 (t. 4: E1,2), 5/01 (t. 10: A1,2), 7/01 (t. 10: C4–7).

Uhani nastopajo na našem grobišču v 4 variantah, vsaka je zastopana le v 1 grobu. Nesporno najstarejši je uhan z *vertikalno vdeto, profilirano pločevinasto jagodo* (t. i. Bommelohringe) iz groba 26/99 (t. 6: A1,2). V Sloveniji predstavljajo približno primerjavo trije bronasti uhani z grobišča Dobova – Humek, grob 25, ki je datiran v 8. st.⁴⁶ V tem grobu se je poleg uhanov nahajal kot pridatek še lonček (delan na počasnem vretenu, okrašen z nepravilno trojno valovnico, lisasto žgan) in železen nož – torej izključno predmeti, značilni za karantansko fazo zgodnjeslovanske kulture pri nas. Istemu tipu pripada tudi par uhanov s po tremi vertikalno vdetimi pločevinastimi jagodami z južnega dela grobišča Kranj – Farna cerkev. J. Kastelic je v svoji objavi navedel, da je grob 145, v katerem sta bila najdena ta dva uhana, pripadal spodnji vrsti grobov, za katere je poleg splošnega pomanjkanja najdb sicer značilna velika in globoka grobna jama, pogosto z grobno konstrukcijo. Kastelic je uhana datiral kot “predketlaška”, primerjave zanju pa je našel v Porenju.⁴⁷ Take uhane na prostoru vzhodnih Alp uvršča v svojo predke-

tlaško (avaroslovansko) stopnjo tudi J. Giesler,⁴⁸ ki pa jo datira zelo pozno – po letu 800. Izvor takih uhanov vidi pri Avarih. Navedeni uhani s po tremi vertikalno vdetimi pločevinastimi jagodami predstavljajo le okvirno primerjavo uhanoma iz Komende. Literatura jih sicer obravnava skupaj z uhani, pri katerih je razpored pločevinastih, vertikalno vdetih jagod lahko različen, ali pa je vertikalno vdeta le ena, podolgovata jagoda, ki s svojo profilacijo le ponazarja več samostojnih jagod. Splošno mnenje raziskovalcev, ki so se ukvarjali s tovrstnimi uhani, je, da se ti pojavljajo tako v avarskih kot merovinških kontekstih.⁴⁹

Uhani, kot so bili najdeni v omenjenih grobovih v Dobovi in Kranju, se sicer zelo pogosto pojavljajo skupaj s fibulami z železnim jedrom in bronastim ovojem.⁵⁰ Te nesporno sodijo na konec 7. in začetek 8. st. in so import iz frankovskega srednjega Porenja.⁵¹ Z. Čilinská je pri svoji sintetični obravnavi uhanov z vertikalno vdetimi pločevinastimi jagodami z območja Karpatske kotline ugotovila, da imajo poreklo v bizantinskem importu in oprla datacijo na grobove, datirane z bizantinskimi novci.⁵² Našim uhanom le približno ustreza njen tip Ic, datiran v 1. pol. 7. st.⁵³ Če za osnovno značilnost teh uhanov vzamemo način pritrjevanja obeska na obroč, ki je v tem primeru izveden tako, da obroč poteka skozi jagodo, potem lahko njihov izvor v resnici iščemo v bizantinskih vplivih 7. stoletja v Karpatski kotlini.⁵⁴ Uhani z vertikalno vdeto večjo ali manjšo pločevinasto jagodo so bili priljubljeni v zgodnjeavarskem obdobju, vključujejo pa tudi oblike, ki jih Čilinská uvršča v svoj tip Ic. Predstavljata ga npr. tudi uhana iz “barbarskega” groba 98 z nekropole v Vicenni (Campochiaro pri Beneventu), datirana v 7. stoletje. Grob je vseboval še keramičen lonček, železen nož in 4 jagode iz modrega in zelenega stekla z belo valovnico.⁵⁵ Istemu tipu pripadata tudi 2 zlata uhana iz Grossgertacha pri Heilbronn (pri Strassburgu), datirana na konec 7. ali začetek 8. st.,⁵⁶ njegovo varianto, ki je bližja uhanom iz Komende, predstavlja zlat uhan z grobišča sredi srednjeveškega mesta Pfullingen

⁴⁸ Giesler 1980, 85–98.

⁴⁹ Eichert, 2010, 60.

⁵⁰ Tovornik 1986, 439 op. 118.

⁵¹ Klein-Pfeuffer 1993, 223–224.

⁵² Čilinská 1973, 19; ead. 1975, 63–96.

⁵³ Čilinská 1975, 66, 73–74, sl. 6.

⁵⁴ Garam 2001, 33.

⁵⁵ Ceglia 2000, 215.

⁵⁶ Steuer 2001, 283, sl. 304.

⁴⁴ Korošec 1979a, 189; Knific 1982, 27, sl. 27; Pleterski 1982, 141.

⁴⁵ Sagadin 1988, 44–45.

⁴⁶ Knific 2002, 123, sl. 21.

⁴⁷ Kastelic 1960, 45–46, sl. 2 in 3.

(Baden-Wurtemberg).⁵⁷ Zgodnjemu srednjeavarskemu horizontu ustrezata 1. in 2. faza grobišča v Tiszafüredu (ob Tisi), ki v grobem obsegata 2. in 3. četrtino 7. stoletja,⁵⁸ pa tudi horizontu 2 po E. Breuerju, v katerega sodi npr. grob 604 iz Alattyana (v severnem delu osrednje Madžarske) z uhanom z vertikalno vdeto podolgovato pločevinasto jagodo.⁵⁹ Tudi uhana iz groba 33 z grobišča v Zwölfaxingu (v Spodnji Avstriji), ki ju Čilinská uvršča v svoj tip Ic, se zaradi podolgovate oblike pločevinaste jagode lahko povezujeta z uhanoma iz Komende. A. Lippert ju datira v čas po letu 680.⁶⁰ Očitno je, da uhani z vertikalno vdeto pločevinasto jagodo, ki jih srečujemo na območju avarskega vpliva, večinoma ostajajo v okviru osnovne oblike tipa Ic po Čilinski (večja votla jagoda z grozdom manjših na vrhu, skozi katere je vdet obroč). Več variant, ki predstavljajo tudi boljše primerjave za komendske uhane, najdemo na prostoru južne Nemčije. Med pestro paletu uhanov tega tipa najdemo tam tudi primerke z eno samo podolgovato jagodo, ki s profilacijo le nakazuje sicer običajnejši, izrazito razčlenjen ali večdelen privesek. Pri vseh se obroček zapenja z zanko in kaveljcem, datirani so od 7. st. dalje.⁶¹ F. Stein je umestil uhane z vertikalno vdeto pločevinasto jagodo s cilindričnim srednjim delom (skupina B) v 1. polovico 8. st. (710/720–750). V kasnejši objavi je datacijo tega tipa zožil – od 720 do 730. Po njem naj bi Alamani in Bajuvari tovrstne uhane prevzeli iz avarskega prostora, kjer so nastali v poznem 6. st. in ostali v uporabi do 8. st.⁶² Zdi se, da se oblika uhana z vertikalno vdeto podolgovato enojno jagodo, pri kateri se lok zapenja z zanko in kaveljcem, razvije prav na tem območju in da je v Karpatskem bazenu prevladujoča oblika tista, ki jo Čilinská označuje s tipom Ic in ki je bliže izvorno bizantinski.⁶³ Uta von Freeden je predvidela razvoj v obratni smeri – uhane s cilindričnim srednjim delom je datirala od pribl. 600 dalje vse do začetka mlajše merovinškega obdobja III (670–680), iz njih pa naj bi se razvili uhani s kroglastim vencem na osrednji votli jagodi (druga pol. 8. st.). Nadaljnji razvoj, ki mu zaradi prenehanja grobnih najdb na alamanskem prostoru ni mogoče slediti, pa naj bi

bil viden v uhanih iz Auhofa (pri Pergu, Zgornja Avstrija) oz. na območju, poseljenem s Slovani.⁶⁴ Enodelne podolgovate jagode na uhanih iz Auhofa ali na komendskih uhanih so tipološko nesporno bliže zgodnejšim uhanom s cilindričnim srednjim delom z alamanskega in bajuvarskega ozemlja. Najboljše primerjave za komendska uhana predstavljajo uhani iz grobov 75 in 81 z grobišča Auhof, zlasti to velja za uhana iz groba 75.⁶⁵ Grob je izredno bogat in vsebuje elemente frankovsko-bavarskega kroga 8. stoletja (križna fibula), poznoavarske relikte (uhan s spiralo, bronasti zapestnici, prstan s steklenim vložkom, vedro) in "karantanski" import (uhana z verižicami). Vsi ti spremljajoči elementi omogočajo datacijo groba v 8. st. (po E. Breuerju⁶⁶ kot *terminus ante quem* za vplive avarske kulture velja vojna s Karlom Velikim 788–803). Vendar avtorica na podlagi Andrajevih datacij zelenih mozaičnih jagod, ki so sestavni del ogrlice iz tega groba, celoto datira v sredino 9. st.⁶⁷ A. Pleterski ob reviziji Andrajevega dela ugotavlja, da je tudi zelene mozaične jagode mogoče datirati še v zadnji del 8. st.⁶⁸ Tako bi tudi čas trajanja komendskih uhanov z vertikalno vdeto pločevinasto jagodo lahko postavili še v 8. st., pri čemer je začetek njihovega pojavljanja očitno še starejši. V. Tovornik je svojo datacijo kasneje tudi popravila – 8. in zač. 9. st.⁶⁹ Povezovanje tovrstnih uhanov z vplivom zahoda oz. nastopajočim krščanstvom in preko tega izpeljanim datiranjem po letu 772, kot to predlaga S. Eichert,⁷⁰ ni prepričljivo, saj grobova 75 in 81 iz Auhofa z grobnimi pridatki izpričujeta še izrazit poganski karakter. Poleg tega so prvi vplivi pokristjanjevanja zgodnejši, navezava pojavov arheološkega gradiva na natančne zgodovinske letnice pa ni realna. Za izrazito pozno datacijo tovrstnih uhanov se zavzema B. M. Szőke, ki jih kot tip 2.2.3.a datira v prvo pol. 9. st., čeprav celotno skupino 2.2.3 imenuje tudi mešanico avarskih in alamansko-bajuvarskih uhanov 7. in 8. st.⁷¹

V grobu 17/99 v Komendi je bil najden *uhan z dvodelno, horizontalno vdeto pločevinasto jagodo* (t. 4: E3). Par približno podobnih uhanov je bil najden v grobu 92 na blejski Pristavi skupaj s poznimi ketlaškimi obsenčniki, tudi horizontalno

⁵⁷ Theune-Grosskopf 2001, 478, sl. 551.

⁵⁸ Garam 1995, 263, sl. 254, pril. 3.

⁵⁹ Breuer 2005, 51, sl. 32.

⁶⁰ Lippert 1969, 90–91.

⁶¹ Stein 1967, 63–67, t. 89: 18; 91: 11.

⁶² Stein 1995, 299; id. 1967, 75.

⁶³ Čilinská 1973, 19.

⁶⁴ Freeden 1979, 368, 378, 381 op. 783.

⁶⁵ Tovornik 1986, t. 10: 7.

⁶⁶ Breuer, 2005, 108.

⁶⁷ Andrae 1973; Tovornik 1986, 448.

⁶⁸ Pleterski 1990, 496.

⁶⁹ Tovornik 1991, 49–55.

⁷⁰ Eichert 2010, 62–63.

⁷¹ Szőke 1992, 860.

stratigrafsko je pripadal najmlajši skupini grobov.⁷² P. Korošec predlaga nekoliko starejšo datacijo – 9. st.⁷³ V prid njeni tezi govori velika podobnost teh uhanov s tistimi, ki so v merovinškem kulturnem krogu poznani že v drugi pol. 7. in na začetku 8. st., kjer imajo tudi podoben način spenjanja z zanko in kaveljcem.⁷⁴ Vsekakor pa kontekst našega groba 17/99 nakazuje poznejšo datacijo, saj sodijo ostale najdbe po P. Korošec v prehodno skupino staroslovanske kulture.

Polmesečasti uhan kot običajno tudi v Komendi nastopajo v dveh variantah: *kovani* z vrezanim okrasom in *uliti* z emajliranim okrasom.

Kovana polmesečasta uhana iz groba 4/01 imata na prehodu loka v lunico odebelitvi (*t.* 9: B1,2), fragmentiran uhan iz groba 7/01 (*t.* 10: C3) pa je bil očitno brez odebelitev. Analiza tovrstnih uhanov na grobišču Kranj – Križišče Iskra in tam opravljena primerjava z grobišči s horizontalno ali vertikalno stratigrafijo (Bled – Pristava, Bled – Sedlo) je pokazala, da se pojavljajo že v prehodni fazi, vendar so bili v rabi tudi še v zreli ketlaški fazi.⁷⁵ Oba komendska grobova to potrjujeta, saj vsebuje grob 4/01 tipične predmete prehodne faze (trakasta, razprta prstana, okrogla zaponka iz tanke bronaste pločevine s polkroglasto izboklino na sredini, obsenčnika s kaveljcem in kovano zanko ter dva velika obsenčnika iz tanke žice in s profiliranimi zaključkoma), grob 7/01 pa izrazito ketlaški inventar (ulit prstan, ulita emajlirana polmesečasta uhana in masivni obsenčniki z izrazito odebeljenimi zaključki). Okrasni motivi ne prinašajo novosti, podobni ornamenta so znani npr. na uhanih iz Kranja.⁷⁶ Tudi kronološka umestitev dveh *ulitih polmesečastih uhanov* z emajliranim okrasom iz groba 7/01 (*t.* 10: C1,2; *sl.* 8: 2) in naključno najdenega podobnega uhana s fragmentiranim lokom iz leta 1999 (*t.* 7: 1; *sl.* 8: 1) v zrelo ketlaško fazo je večkrat ponovljena. Na komendskem grobišču ni bila najdena najmlajša varianta teh uhanov s tremi roglji na lunici.

Najstarejših oblik zgodnjesrednjeveških **prstanov**, kot so npr. ornamentirani trakasti prstani z neskle-njenim obodom in rombično razširjenim gornjim delom, na komendskem grobišču ni. Najstarejšega porekla med tukaj odkritimi prstani je tako prstan s tremi vzdolžnimi rebri, spet z zakovico, iz groba

5/01 (*t.* 10: A4). Koroševa jih postavlja večinoma v prehodno fazo,⁷⁷ na zgodnjesrednjeveški blejski Pristavi se pojavljajo od 2. pol. 8. st. dalje,⁷⁸ na grobišču Bled – Sedlo v najstarejši skupini (od začetka 9. st. dalje),⁷⁹ na grobišču Kranj – Križišče Iskra sodijo med najstarejši inventar, ki ustreza prehodni fazi po P. Korošec.⁸⁰ Inventar groba 5/01 s prisotnostjo ulitega obsenčnika z izrazito profiliranimi zaključki opozarja na uporabo tega tipa prstana tudi še v ketlaški fazi.

Koroševa posebej definira tudi trakaste prstane, okrašene z različnimi vrezanimi ornamenta, npr. s cikcakasto linijo, ki jih postavlja še v karantansko fazo (njen tip 4.2.b 2).⁸¹ Temu tipu ustreza naključno najdeni primerek iz Komende (*t.* 7: 26). Vendar že gradivo z blejske Pristave, Sedla na Blejskem gradu, Dlesca pri Bodeščah⁸² in iz Kranja – Križišče Iskra dokazuje njihovo daljše trajanje.

Podobno lahko umestimo tudi druge, tipološko slabše definirane prstane, katerih skupna značilnost je nesklenjen obod in relativno tanki preseki (ploski in konveksni profil, nakazana D-oblika preseka) – najdeni so bili v grobovih 8/99 (*t.* 3: D3,4), 17/99 (*t.* 4: E5), 27/99 (*t.* 6: C1), 4/01 (*t.* 9: B8,9) in kot naključne najdbe (*t.* 7: 23,29).

Uliti prstani so načelno mlajši (ketlaški), značilen je debelejši presek bodisi rombične (grob 3/99 – *t.* 3: A1), trikotne (naključna najdba *t.* 7: 27), lečaste (grob 1/01 – *t.* 8: D3) ali D-oblike (grob 7/01 – *t.* 10: C8; naključna najdba *t.* 7: 25).

V grobovih 17/99 in 4/01 v Komendi sta bili najdeni tudi dve fragmentirani **fibuli** iz tanke bronaste pločevine – dvoramna (*t.* 4: E4) in okrogla fibula s polkroglasto izboklino na sredini (*t.* 9: B7). Obe grobni celoti vsebujeta značilen inventar prehodne faze. Tja fibuli umešča P. Korošec⁸³ na kar kaže tudi npr. grobna celota 66 z grobišča Kranj – Križišče Iskra, njihovo uporabo še v ketlaški fazi pa potrjuje npr. grobna celota 23 z blejske Pristave in stratigrafski položaj groba 85 na Blejskem gradu.⁸⁴

Bronasta enodelna pasna spona iz groba 14/99, pri kateri je obroč spona ulit skupaj z okovom, predstavlja v inventarju staroslovanskih grobnih najdb unikat (*t.* 4: C1). Na okovu so še s patino

⁷² Knific 1982, sl. 27, t. 7: 16,17.

⁷³ Korošec 1979a, 199.

⁷⁴ Legoux, Périn, Vallet 2004, št. 306.

⁷⁵ Sagadin 1988, 47–48.

⁷⁶ Sagadin 1988, t. 31: 13–17; 44: 11,18.

⁷⁷ Korošec 1979a, 221.

⁷⁸ Knific 1982, 28, sl. 27.

⁷⁹ Pleterski 1982, 141.

⁸⁰ Sagadin 1988, 53.

⁸¹ Korošec 1979a, 221.

⁸² Knific, Pleterski 1981, sl. 31.

⁸³ Korošec 1979a, 210–211.

⁸⁴ Kranj (Sagadin 1988, t. 12: 10); Bled – Pristava (Knific 1982, t. 5: 3); Bled – Sedlo (Pleterski 1982, sl. 4 in 5).

prilepljeni ostanki usnjenega pasu, na katerega je bila spona očitno pritrjena z zakovicami skozi 3 luknjice. Izhodišče za tovrstno oblikovanje lahko vidimo v enodelnih bizantinskih sponah 7. stoletja,⁸⁵ gre predvsem za spono tipa Castel Trosino, ki so datirane na konec 6. in začetek 7. st., njihovo izvorno območje naj bi bila Italija.⁸⁶ Vendar pa je značilnost teh bizantinskih spon pritrjevanje jermena z ušesci na spodnji strani okova. V merovinškem kulturnem krogu so tovrstne enodelne spono datirane od 2. pol. 6. do 1. pol. 7. st. s poudarkom na 1. polovici 7. st.⁸⁷ Več podobnosti z načinom pritrjevanja naše spono kaže spona iz groba 94 iz Romonye I (osrednja Baranja), ki je datirana na konec 8. in zač. 9. st., ki pa se razlikuje v obliki okvirja.⁸⁸ Najboljšo primerjavo komendski sponi, tako v obliki okova, obroča in načina pritrjevanja, predstavlja spona iz groba 178 z avarskega grobišča Űllö (pri Budimpešti).⁸⁹ E. Breuer jo postavlja v svojo 7. fazo, torej na konec 8. in začetek 9. st.; enako je datirana tudi primerljiva spona iz groba 21 z grobišča Garabonc I pri Blatnem jezeru.⁹⁰

Skupine grobov in datacija

(sl. 5; 6)

Upoštevač povezave grobnega inventarja z značilnostmi pokopa se nam najprej izloči *skupina grobov z noži*. Takih grobov je 5 (2/92, 23/99, 24/99, 26/99 in 9/01), njihova skupna značilnost so še izjemno globoko vkopane in velike grobne jame (za grobova 2/92 in 24/99 velikosti ni bilo mogoče z vso zanesljivostjo ugotoviti, bodisi zaradi omejenega posega bodisi zaradi poškodb okolice). Pri 4 od teh grobov se usmeritev giblje med 110 ° in 120 ° (za grob 2/92 je smer izmerjena na načrtu grobišča), pri 4 grobovih so bili v zasutju grobne jame tudi odlomki keramike. Kot skupne značilnosti teh grobov torej lahko upoštevamo še usmeritev med 110 ° in 120 °, globina grobne jame pa je relevantna samo na osrednjem in vzhodnem delu grobišča. Skupini z noži lahko glede na velikost in globino grobne jame ter usmerjenost

pripišemo še grobove 3/92, 4/92 (zaradi značilne grobne konstrukcije), 18/99, morda 22/99 (smer je zaradi slabe ohranjenosti težko določljiva), 3/01, 6/01, 8/01 in morda 10/01 (smer je zaradi slabe ohranjenosti težko določljiva). V osrednjem delu grobišča lahko zaslutimo, da oblikujejo ti grobovi 2 vrsti (sl. 5), prvo sestavljajo 3/01, 19/99, 31/99 in 22/99, pri čemer grobova 19/99 in 31/99 opravičujeta svojo uvrstitev z izrazito globoko grobno jamo (ki je v tem delu določujoča). Drugo vrsto tvorijo grobovi 18/99, 26/99 in 23/99. Tako sestavljena skupina šteje 16 grobov, pri 12 smo lahko merili tudi usmeritev in 10 od njih je v prvi prevladujoči smeri (110 °–120 °). V najglobljih grobovih z velikimi grobnimi jamami so bili poleg nožev najdeni še keramičen vijček (t. 1: B1), uhana z vertikalno vdeto pločevinasto jagodo (t. 6: A1,2) in (verjetno) srebrn uhan s kaveljcem (t. 9: A1). Kot smo videli, so vsi ti predmeti tudi najstarejši in bolj ali manj navezani na tradicijo starejših kultur na tem prostoru. Tudi način pokopa je za posamezna ožja območja v tem pogledu relevanten. Zlasti zanimiva je primerjava z bližnjim dvojnimi grobiščem Kranj – Križišče Iskra, kjer je za staroselske grobove značilna – poleg večje globine – tudi velika grobna jama z grobno konstrukcijo, bodisi kamnito ali leseno v različnih oblikah. Pri staroslovanskih grobovih je lesena grobna konstrukcija pripadala predvsem grobovom z večjim številom pridatkov (podobno kot na blejski Pristavi⁹¹). Pri staroselskih grobovih pa je poleg splošno uporabljene kamnite obloge tudi uporaba lesene grobne konstrukcije več kot 2,5-krat pogostejša kot pri staroslovanskih in ni vezana na grobove z večjim številom pridatkov.⁹² V Komendi se zaradi geoloških značilnosti terena (čista ilovnata podlaga brez kamenja, ki bi bil ob izkopu uporabljen za oblaganje groba) kamnita grobna konstrukcija ne pojavlja – razen pri grobovih 4/92 in 3/92 (sl. 5). Kljub temu je očitna skrbnejša priprava grobne jame za starejšo skupino grobov (upoštevamo grobove 2/92, 3/92, 4/92, 18/99, 22/99, 23/99, 24/99, 26/99, 31/99, 32/99, 3/01, 6/01, 8/01, 9/01, 10/01). Skrbnejša priprava grobne jame se kaže v njeni velikosti, globini in uporabi lesene obloge. Med naštetimi grobovi se lesena obloga pojavlja pri 46 % grobov (le v 1 primeru gre za grob z večjim številom pridatkov), pri mlajši skupini grobov se lesena obloga pojavlja v 3 grobovih (8 %), od tega v 2 primerih pri grobovih z večjim številom pridatkov (8/99

⁸⁵ Garam 2001, 91–93, tab. 1, zlasti npr. t. 57: 7,9.

⁸⁶ Lux 2004, 76–79.

⁸⁷ Legoux, Périn, Vallet, 2004, št. 132.

⁸⁸ Kiss 1977, 121, gr. 94, t. 49: 1.

⁸⁹ Horvath 1935. Opis na str. 27 ne omenja posebej, da je spona skupaj z okovom enega liva, kar je mogoče sklepati na podlagi fotografije na t. 11: 27.

⁹⁰ Űllö (Breuer 2005, sl. 55; t. 10 [gr.186]; t. 11 [gr. 178]). Garabonc I (Szőke et al. 1992, 173, t. 6: 1).

⁹¹ Kastelic, Škerlj 1950, 24.

⁹² Sagadin 1988, 39–40.

in 4/01). Če smo pri uvodni, splošni obravnavi grobne konstrukcije ugotavljali, da se ta povezuje predvsem z grobovi z večjim številom pridatkov, lahko sedaj zaključimo, da to velja predvsem za mlajšo skupino grobov.

Primerjava z bližnjim Kranjem torej kaže, da je način pokopa, kakršnega ugotavljamo pri starejši skupini grobov v Komendi, dediščina starejših obdobij. Tudi na Puščavi nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu je grobna konstrukcija bistveni prepoznavni znak poznoantičnih grobov, ki so pogosto tudi brez pridatkov.⁹³ Čeprav priprava grobne jame pri večini objav poznoantičnih grobišč pri nas običajno ni posebej obravnavana, je že iz načrtov teh grobišč razvidno, da starejši grobovi niso bili poškodovani z naknadnimi pokopi in da je bilo torej vsakemu grobu odmerjenega več prostora kot na kasnejših zgodnjesrednjeveških grobiščih. Tudi starejša faza staroslovanskih grobov na blejski Pristavi (grobovi v 5 vrstah) z večjo globino in vsekavanjem v skalno osnovo ohranja poznoantično tradicijo skrbne priprave grobne jame.⁹⁴

Specifična sestava pridatkov in priprava grobne jame sta torej dve značilnosti najstarejše skupine grobov v Komendi. Od mlajših se razlikujejo tudi po manjšem številu pridatkov in večjem številu grobov brez pridatkov. Tako je v skupini 16 starejših grobov 57 % grobov brez pridatkov, številnejše grobne najdbe (3 ali več pridatkov) so le v 1 grobu (6 %). V skupini mlajših grobov je brez pridatkov le 13 grobov (43 %), v 7 grobovih so grobne najdbe številnejše (23 %). Pojav grobov brez pridatkov oz. postopno izginjanje pridatkov v grobovih je ob koncu poznoantičnega obdobja splošna značilnost.⁹⁵ Pri nas je opazen zlasti npr. pri zadnji fazi poznoantičnega grobišča na blejski Pristavi in v analizi staroselskega dela grobišča na križišču Iskra v Kranju.⁹⁶ Na avstrijskem Koroškem sodi v ta čas vrsta grobišč t. i. prehodne faze, ki je datirana med 590 in 660, skromno število najdb je opazno tudi še v naslednji fazi, v t. i. skupini A, datirani med 660 in 780.⁹⁷ Izstopajoča značilnost grobišča Grabelsdorf/Grabalja vas na avstrijskem Koroškem, ki je glavni predstavnik te skupine, je ravno veliko število grobov brez najdb in brez keramike. Vendar največ sorodnosti s starejšo

fazo grobišča v Komendi izkazuje mlajša faza grobišča Baldramsdorf Rosenheim (pri Špitalu ob Dravi).⁹⁸ Tam je značilna popolna odsotnost ženskega nakita, veliko število nožev, pasnih spon, v starejšem delu tudi keramičnih loncev, v grobu 27 je kot pridatek tudi keramičen vijček (tem značilnostim izjemno dobro ustreza sestava grobnih najdb skupine zgodnjesrednjeveških grobov z Brezja nad Zrečami).⁹⁹ Grobišče Baldramsdorf Rosenheim je očitno razdeljeno na dva dela, na starejšem (jugovzhodnem) se pojavljajo v grobovih lončki, na mlajšem (severozahodnem) pa jih ni. Če torej prisotnost posod v grobovih jemljemo kot kronološki element (in ne morda kot etnični atribut), se zdi, da je starejša faza komendskega grobišča sočasna predvsem z mlajšo fazo grobišča Baldramsdorf Rosenheim – kar velja, če velikega odlomka posode iz groba 23/99 ne moremo jemati kot ekvivalent lončkom. Eichert to grobišče datira v obdobje med 740 in 830 in ga uvršča v t. i. skupino B. Toda kot značilnosti skupine B navaja veliko število grobov s številnejšimi grobnimi najdbami, in med tipičnimi poleg nožev, pasnih spon, keramičnih vijčkov in keramike tudi kresila, glavnike, karantanske uhane z zavojkami in verižicami, ogrlice z večkratnimi svitkastimi jagodami, jagodami z očesci in mozaičnimi jagodami, trakaste prstane z razširjenim zgornjim delom, na vzhodu avarske uhane z elipsastim obročem in očitno tudi uhane z vertikalnim nizom pločevinastih jagod.¹⁰⁰ Grobišče Baldramsdorf Rosenheim je med vsemi grobišči te skupine edino v celoti raziskano, vendar očitno ravno to grobišče ne izkazuje značilnosti skupine – v celoti manjka npr. ženski nakit in številni drugi elementi, grobovi pa so revni. Ali potemtakem obstaja časovna razlika med grobiščem Baldramsdorf Rosenheim in ostalimi grobišči skupine B oziroma ali je najstarejša faza grobov v Komendi starejša od npr. najstarejših grobov na staroslovanskem grobišču na blejski Pristavi, pri katerih sestava najdb ustreza inventarju skupine B po Eichertu? Odgovor nam morda ponuja grobišče Jojine kuće v Glavicah pri Sinju v zaledju Dalmacije.¹⁰¹ Osrednji del tamkajšnjega grobišča, ki obsega 33 grobov, je zavzemala skupina grobov, ki se je tako po razporedu grobov in pripravi grobne jame kot po pridatkih razlikovala od ostalih. Velike grobne jame so bile zgolj vkopane v zemljo,

⁹³ Pleterski, Belak 2002, 258.

⁹⁴ Kastelic, Škerlj 1950, 18.

⁹⁵ Lotter, Bratož, Castritius 2005, 155.

⁹⁶ Bled – Pristava (Knific 1983, 23, sl. 19 in 21); Kranj – Križišče Iskra (Sagadin 2008, 162).

⁹⁷ Eichert 2010, 157–159 in 160–164.

⁹⁸ Eichert 2010, 147–149, 164–166, t. 3–13.

⁹⁹ Pahič 1967.

¹⁰⁰ Eichert 2010, t. 30: 3,4.

¹⁰¹ Milošević 2008, 30–34.

od grobne konstrukcije so ugotovljene le občasno uporabljene deske, med grobnimi pridatki oz. najdbami pa so bili le noži in keramičen lonec. Grob 3 je vseboval poleg noža še nesporno poznoantične jagode. V grobu 11 (iz te skupine) se je pod glavo nahajala mrežasta tkanina s kositrnimi cevčicami in dvojnimi obročki in poleg tega še železen nož, 2 para obročkov, ki se spenjajo z zankami, prstan z razširjenim in punciranim zgornjim delom, ogrlica iz dvodelnih pločevinastih jagod in nekaj steklenih jagod ter – najpomembnejša najdba – par srebrnih uhanov, spetih s psevdo S-pentljo in z zadebeljenim, dodatno okrašenim spodnjim delom. Za ta dva uhana najde avtor primerjave z bizantinskega območja, zlasti v najdbi z otoka Samosa, kjer so datirane še v 7. st. Najdba s Samosa poleg tega vključuje še ulite uhane s po tremi zankami na spodnjem delu loka, na katerih visijo verižice (primerljive s t. i. buzetskimi uhan), vendar na podlagi domačih primerjav (Nin pri Zadru) grob 11 vendarle postavi še v 8. st. Grob 16 z grobišča Gluvine kuće pri Glavicah (pri Sinju), ki vsebuje tudi uhana z zankami na spodnjem delu loka (ter z vdetim vertikalnim paličastim nastavkom – t. i. uhanu putaljskega tipa), pri tem datira v 2. pol. 8. in večji del 9. st.¹⁰² Avtor tako najstarejšo skupino grobov iz grobišča Jojine kuće kot grob 16 z grobišča Gluvine kuće pripisuje staroselcem.

Uhane t. i. putaljskega tipa postavlja v neposredno zvezo s t. i. karantanskimi uhan (uhani z zankami na spodnjem delu loka) tudi Maja Petrinc.¹⁰³ Na podlagi primerjav datacij grobov, v katerih so zgolj noži (in keramika) in grobov s t. i. karantanskimi uhan v južnem delu Dalmacije kaže, da so grobovi z noži starejši.

Podobne rezultate daje podrobna analiza zgodnjersrednjeveškega grobišča na blejski Pristavi. Že na staroselskem delu tega grobišča se pojavljajo grobovi z noži, v dveh primerih je nož tudi edini pridelek (239, 269, v grobu 325 nastopa skupaj z železno pasno spono). Pri tem velja posebej opozoriti na grob 203, v katerem je nož edini pridelek. Grob je sicer uvrščen v staroslovansko obdobje,¹⁰⁴ vendar leži na območju, kjer je stik med grobovi poznoantičnega in staroslovanskega obdobja najtesnejši (po prostorski logiki pokopavanja tudi najmlajši del poznoantičnega grobišča). Poleg tega bi bil med zgodnjersrednjeveškimi grobovi, v katerih je nož edini pridelek, edini, ki ne leži v najstarejšem

delu zgodnjersrednjeveškega grobišča. V neposredni soseščini groba 203 sta dva prazna grobova (199 in 200), predvsem pa tudi grobovi 223 (železna pasna spona), 231 in 232 (po en uhan s košarico), ki so nesporno del staroselskega grobišča, čeprav jih vrzel ceste (?) deli od glavnega dela grobišča. Pridatki te tri grobove umeščajo v zadnjo fazo staroselskega dela grobišča. Situacija je podobna na severnem robu grobišča, kjer dokaj osamljeno ležita grobova 364 in 348. Razlago najdemo pri A. Pleterskem, ki ugotavlja, da je starejše okostno grobišče (staroselsko) na blejski Pristavi sredi 2. pol. 7. st. – tik pred koncem uporabe – prekril zemeljski plaz debeline pribl. 50 cm, ki je bil posledica izjemne vremenske ujme (povezuje jo z dokumentirano kataklizmo v severni Italiji leta 676).¹⁰⁵ Ker so se pri tem zabrisali sledovi grobov, so prebivalci naslednje grobove najprej vkopavali v varni (večji) razdalji od prekrita grobišča in nato zastavili povsem novo grobišče, z novim sistemom pokopavanja (starejši del mlajšega okostnega grobišča oz. starejši del zgodnjersrednjeveškega grobišča). Tako lahko razložimo tudi skupino grobov 294, 300–308. T. Knific jih prišteva med zgodnjersrednjeveške, Pleterski pa k starejšemu okostnemu grobišču (tj. staroselskemu).¹⁰⁶ Pomembno je, da so ti grobovi brez pridakov in da ne sledijo sistemu pokopavanja na najstarejšem delu zgodnjersrednjeveškega grobišča. Potemtakem so lahko del staroselskega grobišča, ki je – tako kot grobovi 203, 223, 231, 232, 364, 348 – nastal v varni razdalji od zabrisanega prostora grobišča, preden se je pričelo pokopavanje na novem delu grobišča po novem sistemu. S popolno odsotnostjo pridakov se ti grobovi obenem že navezujejo na najstarejšo skupino grobov na novem delu grobišča, kjer skupaj z grobovi z nožem kot edinim pridatkom tvorijo strnjeno skupino. Grobovi, v katerih je nož edini pridelek, so namreč izrazito skoncentrirani v najstarejšem delu grobišča. Od skupno 11 grobov z nožem kot edinim pridatkom jih 7 leži v skrajno severnem delu grobišča, med južnim robom poznoantične ceste in praznim grobom v sredini zgodnjersrednjeveške ceste, strogo upoštevajoč robove cest.¹⁰⁷ V tem najstarejšem delu grobišča tvori 6 grobov z nožem kot edinim pridatkom kar samostojno skupino (grobovi 104, 124, 127, 100, 108, 105)¹⁰⁸ mednje se mešajo –

¹⁰² Milošević 2008, 29.

¹⁰³ Petrinc 2002, 217.

¹⁰⁴ Knific 1983, 26.

¹⁰⁵ Pleterski 2008, 38–40, 160–161, sl. 8.2.

¹⁰⁶ Knific 1983, 18, sl. 14; Pleterski 2008, 160, sl. 8.2.

¹⁰⁷ Knific 1983, 31, sl. 28.

¹⁰⁸ Knific pomotoma mednje uvršča tudi grob 131.

značilno – le grobovi brez pridatkov (97, 109, 119, 120, 121, 122, 135). Pri tem je treba pripomniti, da v tej skupini noži niso pridatek zgolj moških grobov in torej ne gre za skupino, ločeno po spolu. Od 6 navedenih grobov sta 2 moška, 1 ženska, 2 otroka in 1 spolno nedoločen.¹⁰⁹ Preostali grobovi z nožem kot edinim pridatkom so sicer še vedno v starejšem delu grobišča, vendar že tam, kjer se v večji meri pojavljajo grobovi srednje skupine,¹¹⁰ poleg tega na severu tudi že posegajo v poznoantično cestišče – kar se očitno zgodi šele z grobovi srednjega obdobja. Grobove, kjer se nož pojavlja skupaj z drugimi pridatki, ti pridatki večidel (razen groba 142) opredeljujejo že kot grobove srednje skupine (gr. 14, 22, 47, 68, 69, 181).

Najstarejši grobovi iz Komende (sl. 6) kažejo torej sorodnosti z najmlajšimi poznoantičnimi in najstarejšimi zgodnjesrednjeveškimi grobovi na blejski Pristavi in jih je mogoče datirati že od konca 7. st. in v 1. polovico 8. stoletja. Grobovi z nožem kot edinim pridatkom v zgodnjesrednjeveških kontekstih (kot tudi grobovi brez pridatkov) so najstarejši in poleg tega predstavljajo tudi enega od elementov tradicije. Tudi odsotnost keramičnih pridatkov v teh grobovih bi nakazovala, da gre za staroselsko prebivalstvo. Pri Slovanih se v tem obdobju kot grobni pridatek pojavlja tudi še keramika – sledeč razvoju, ki ga kažejo zgornjeavstrijska grobišča in v primerjavi z njimi tudi grobišče na Puščavi nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu.¹¹¹ Opozoriti pa je treba na izjemo, ki jo predstavlja tipično staroselski grob 176 z grobišča Kranj – Križišče Iskra, v katerem je bil najden tudi lonček – seveda v povsem poznoantičnem načinu izdelave. Datacija teh najstarejših komendskih grobov pa je odvisna tudi od datacije uhanov z vertikalno vdetimi pločevinastimi jagodami. Po našem mnenju jih zaradi večje sorodnosti z uhani iz južne Nemčije in zaradi siceršnjih značilnosti najstarejših komendskih grobov lahko postavimo še v 1. pol. 8. st., ne glede na to, da je njihova uporaba mogoča tudi še v 2. pol. tega stoletja.

Inventar grobov **mlajše skupine** v Komendi ustreza značilnostim skupne C1, kot jo je za koroška grobišča v Avstriji definirala Eichert in čas njenega trajanja omejil z letnicami zgodovinskih dogodkov – zadušitev protifrankovskega in protikrščanskega upora v Karantaniji in prenehanje oblasti domačih

knezov (780 do 830).¹¹² Značilne najdbe so obročki, ki se spenjajo z zanko in kaveljcem (ki so lahko še dediščina starejše faze), zanka za spenjanje je pri tem lahko tudi kovana, tanki obsenčni obročki z ravno zaključenimi konci, ki so lahko tudi profilirani z vrezano (spiralno) linijo, okrogle fibule iz tanke pločevine s polkroglasto izbočenim srednjim delom, trakasti prstani z razširjenim zgornjim delom ali enakomerne širine, še vedno tudi uhani z zankami in verižicami na spodnjem delu loka. Ker večina teh predmetov v le nekoliko spremenjeni obliki nadaljuje poznoantično tradicijo, njihove datacije ne moremo strogo povezovati s prelomnim, konkretnim zgodovinskim dogodkom, ne glede na to, da je vedno opaznejši import z zahoda, predvsem pa je očitno vse večje poenotenje materialne kulture na vse širšem območju. Postopne spremembe v materialni kulturi bi bilo smotrnejše povezovati s postopnim večanjem vpliva zahoda, ki se kaže predvsem z začetki pokristjanjevanja. To pa se uveljavlja že vsaj od sredine 8. st. dalje, kamor lahko datiramo tudi že prve primerke nakita, ki so obenem nosilci krščanske simbolike (npr. fibule iz bronaste pločevine z železnim jedrom). Nabor reprezentativnih najdb v celoti ustreza definiciji prehodne oz. 2. skupine na zgodnjesrednjeveškem grobišču na blejski Pristavi. Obročki s kovano zanko za spenjanje so sicer še inventar grobov v petih vrstah, vendar le v tistem delu grobišča, ki je južno od najstarejšega, ali pa že posegajo tako v poznoantično cestišče na severu ali zgodnjesrednjeveško cestišče sredi grobišča.¹¹³

V mlajšo fazo komendskih grobov lahko prištevamo grobove 4/99, 7/99, 8/99, 12/99, 14/99, 17/99, 20/99, 21/99, 27/99, 1/01, 2/01 in 4/01. Opaziti je, da se v tej mlajši fazi v Komendi ne pojavljajo uhani z zankami in verižicami na spodnjem delu loka in trakasti prstani z razširjenim in punciranim zgornjim delom, ki se kot prežitek starejše faze pogosto pojavljajo še v prehodni skupini.¹¹⁴ Morda se v tem dejstvu kaže kontinuiteta poselitve iz starejše skupine, v kateri manjkajo prav ti predmeti – vendar pa po drugi plati na diskontinuiteto opozarja odsotnost nožev v mlajši skupini. Ti se sicer na ostalih grobiščih tega časa še pojavljajo. Domnevno diskontinuiteto bi lahko pojasnili s predpostavko o daljšem trajanju starejše skupine, ki bi tako z nekaterimi grobovi z noži lahko segla še v čas mlajše skupine (npr. grob 26/99).

¹⁰⁹ Kastelic, Škerlj 1950, 50–54.

¹¹⁰ Knific 1983, 32, sl. 29.

¹¹¹ Pleterski, Belak, 2002, 265.

¹¹² Eichert 2010, 167–168, sl. 46.

¹¹³ Knific 1983, 27, sl. 25.

¹¹⁴ Korošec 1979a, 305.

Tako v Komendi (gr. 4/01, t. 9: B1,2) kot na grobišču Kranj – Križišče Iskra¹¹⁵ se skupaj z naštetimi najdbami v grobovih pojavljajo že tudi kovani polmesečasti uhan, ki jih sicer večina avtorjev postavlja že v čas od 2. pol. 9. st. dalje. To je čas **najmlajše skupine** grobov v Komendi, ki ga zaznamuje predvsem pojav ulitih obsenčnih obročkov z izrazito profiliranimi zaključki in ulitih polmesečastih uhanov, okrašenih z emajlom, ulitih prstanov itd. V to skupino lahko uvrstimo grobove 3/99, 11/99, 5/01, 7/01. Razpored teh grobov nakazuje, da se je grobišče v mlajši fazi širilo proti vzhodu.

Na doslej raziskanem območju grobišča pa ni bilo najmlajših ketlaških najdb, npr. ulitih obsenčnikov z večkrat profiliranimi zaključki (izjema je grob 11/99, t. 4: A2) ali ulitih polmesečastih uhanov s tremi roglji, ravno tako tudi ne belobrdskih elementov, ki pridejo na območje ketlaške kulture v njeni najmlajši fazi.

Pri reševanju vprašanja o primarnosti cerkve ali grobišča na obravnavani lokaciji v Komendi se ne moremo opreti na arheološke podatke, ker v nobenem primeru ni znan odnos med grobovi in arhitekturo. Poleg tega v ožji okolici ni arhitekturnih ostankov, ki bi sodili v pozno antiko ali zgodnji srednji vek. Glede na starost najstarejših grobov in zgodovinske podatke o cerkveni organizaciji na tem območju lahko ugotavljamo, da je grobišče primarno. J. Höfler domneva, da je bila prvotna cerkev v Komendi lastniška ustanova (morda Sempt-Ebersberških, okrog leta 1000), ki je v 11. stoletju postala župnijska, tako da se je izločila iz ozemlja pražupnije v Mengšu.¹¹⁶ Nepretrgano pokopavanje na tej lokaciji od 8. st. dalje lahko pripišemo dejstvu, da se je tudi sama mengeška pražupnija formirala "še" nekaj pred letom 1000¹¹⁷ in do so do tedaj že nastala in se razvijala nekateri grobišča na njenem področju. V nasprotju s tem kaže, da je zgodnejše formiranje prafarnega središča v Kranju povzročilo, da se je prenehalo pokopavati na okoliških vaških grobiščih že pred 9. stoletjem in da se je pokopavanje skoncentriralo v Kranju in ob stari cerkvi sv. Martina ob Savi.¹¹⁸

GROBIŠČE PRI CERKVI SV. JANEZA KRSTNIKA NA ZGORNJEM BRNIKU

Raziskave leta 2000

Ob izdelavi drenaže pri podružnični cerkvi sv. Janeza Krstnika na Zgornjem Brniku od 21. do 25. maja 2000 so bili odkriti tudi temelji nekdanjega gotskega prezbiterija. Odkritje je bilo pričakovano, saj številne vzdane gotske spolije in mlajša preorientiranost cerkve govorita o njeni starejši fazi. Mesto nekdanjega prezbiterija večinoma zavzema sedanja zakristija, izven nje segajo temelji nekdanjega triosminskega zaključka. Arheološki izkop je obsegal le prostor tega prezbiterijskega zaključka. V zaključnem planumu so se pokazali obrisi 4 grobnih jam, v katerih so bili nato očiščeni skromni ostanki 6 človeških okostij (grobovi 1–6; sl. 9). Grobni jami grobov 1 in 2 sta se delno prekrivali. Tudi okostji 3 in 4 sta pokopani v isto grobno jamo, pri čemer pa je okostje 3 mlajše, saj je deloma uničilo okostje 4. Vsi grobovi so bili tudi poškodovani z vkopom temeljev za prezbiterij, kosti pa zaradi agresivne ilovice močno razpadle.¹¹⁹

Drobne najdbe

Drobne najdbe obsegajo izključno nekaj primerkov nakita, ki brez izjeme sodi v mlajšo, t. i. ketlaško fazo staroslovanske kulture. Edino posebnost predstavlja železen obroček iz groba 4 (t. 11: C2) v funkciji obsenčnika, ki ima tudi primerjave, npr. na grobiščih Bled – Pristava ali Baldramsdorf Rosenheim pri Špitalu ob Dravi.¹²⁰

Pomen grobišča

Odkritje grobišča pri p. c. sv. Janeza Krstnika na Zgornjem Brniku dopušča kljub vsej skromnosti in slabi raziskanosti (ali pa morda prav zato) nekaj zanimivih domnev. Na sedanji stopnji raziskanosti namreč kaže, da vsa doslej znana zgodnjersrednjeveška grobišča iz neposredne okolice Kranja sodijo v starejšo (karantansko) kulturno fazo: Gorenja

¹¹⁵ Sagadin 1988, 67.

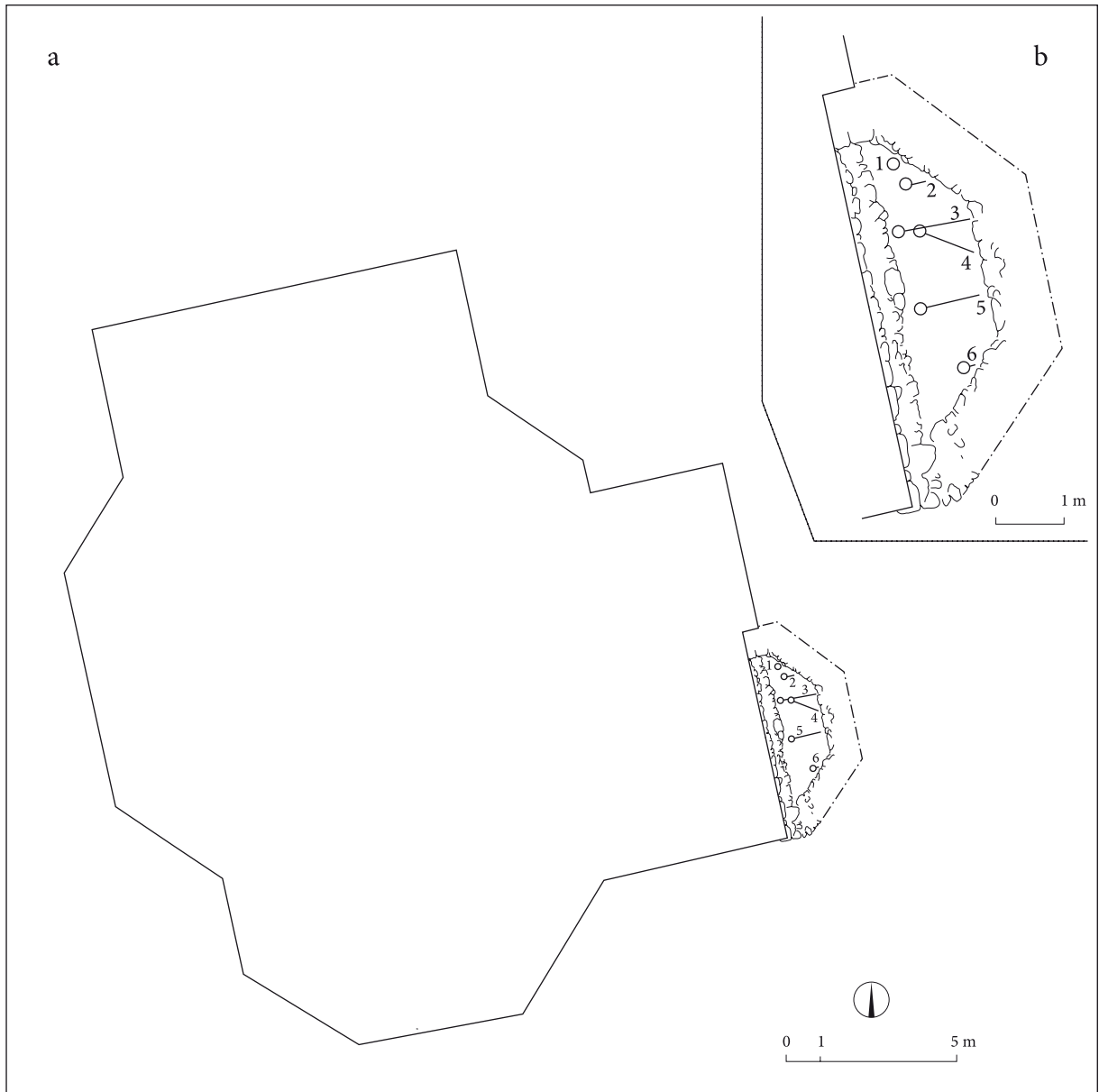
¹¹⁶ Höfler 1986, 27.

¹¹⁷ Höfler 1986, 28.

¹¹⁸ Sagadin 2008, 185–186.

¹¹⁹ Antropološke analize je prispevala Tatjana Tomazzo Ravnik, glej poglavje Katalog v nadaljevanju.

¹²⁰ Pristava (Knific 1982, t. 5: 15, grob 47); Baldramsdorf Rosenheim (Eichert 2010, grob 29, t. 12: 2).

Sl. 9: Zgornji Brnik, sv. Janez Krstnik, načrt grobišča. a – celotna situacija (M. = 1:100); b – detajl (M. = 1:200).

Fig. 9: Zgornji Brnik, St. Janez Krstnik, plan of the cemetery. a – entire situation (Scale = 1:100); b – detail (Scale = 1:200).

Sava, Srednje Bitnje, Drulovka, Mlaka¹²¹ Šenčur (karantanski uhan z zavojki),¹²² morda tudi Suha pri Predosljah in Kokrica.¹²³ Opazni izjemi sta grobišče

¹²¹ Prim. Sagadin 2008, karta 9. Gorenja Sava (Knific 1975, 11–23), Srednje Bitnje (Valič 1962–1963, 565–578; Knific 1976, 337), Drulovka (Korošec 1967, 427–432), Mlaka (Valič 1962–1964, 199).

¹²² Ob pregledu izkopane deponije po gradnji drenaže ob ž. c. sv. Jurija v Šenčurju je bil najden deformiran karantanski uhan z zavojkami, neobjavljeno.

¹²³ Suha (Valič 1975a, 172; Josipovič 1982, 210–211); Kokrica (Valič 1975b, 172; id. 1980, str. XVIII).

v Spodnjih Dupljah¹²⁴ in na Zgornjem Brniku, ki pa sta tudi že bolj oddaljeni. Doslej znane najdbe iz teh dveh grobišč so namreč izključno ketlaške. Če skušamo pojasniti opuščanje manjših vaških grobišč v okolici Kranja, se ponuja razlaga, da se je v mlajši (ketlaški) fazi pokopavanje preneslo k župni cerkvi v Kranju (grobišče Kranj – Farna

¹²⁴ Valič 1969, 102; in še 7 ketlaških obsenčnikov, neobjavljeno. Leta 2001 mi je takratni lastnik Urbanc izročil 7 bronastih ketlaških obsenčnikov s te lokacije; sedaj jih hrani Gorenjskem muzej v Kranju.

Sl. 10: Zgornji Brnik, sv. Janez Krstnik. Sonda leta 2000, pogled proti severu.

Fig. 10: Zgornji Brnik, St Janez Krstnik. The 2000 test trench, view towards north.

cerkev) in k nekdanji cerkvi sv. Martina ob Savi pri Kranju (grobnišče Kranj – Križišče Iskra). S tem lahko tudi pojasnimo nenavadno veliko število zgodnesrednjeveških pokopov ob župni cerkvi v Kranju (po najnovejših raziskavah jih je že preko 1200, pri tem pa velik del grobišča pod stavbama Glavni trg 4 in 5 ostaja neraziskan) in na grobišču Kranj – Križišče Iskra (246 zgodnesrednjeveških grobov ob zgolj tretjini raziskanega grobišča). Očitno je cerkvena organizacija vsaj v Kranju v 9. stoletju že dosegla centralizacijo pokopavanja – kar bi govorilo npr. za zelo zgodnje formiranje prafarnega središča. Pokopavanje na Zg. Brniku in v Sp. Dupljah se je očitno opravljalo tudi (verjetneje se je šele začinjalo) v ketlaškem obdobju. Morda je vzrok v večji oddaljenosti od farnega središča. Situacijo bi lahko v tem primeru primerjali z razporeditvijo cerkva s krstno pravico (praviloma posvečenih sv. Janezu Krstniku). Po J. Höflerju naj bi bile te razporejene po obrobju prafar, da se je s tem olajšal krst prebivalstvu, bivajočem daleč od farnih središč.¹²⁵ Cerkev Janeza Krstnika na Zgornjem Brniku leži ravno na polovici razdalje med dvema prafarnima središčema – Kranjem in Mengšem¹²⁶ in bi torej označevala mejo med njima

(ne glede na to, ali je ta meja potekala pravzaprav med Lužami in Zg. Brnikom). Spodnje Duplje (pa tudi Kovor s cerkvijo sv. Janeza Krstnika) bi potemtakem označevala zahodno mejo območja kranjske prafare. Ta meja se z geografsko determinanto – dolino reke Tržiške Bistrice – že v pozni antiki vzpostavlja kot zahodna meja ekonomskega zaledja Karnija in jo je mogoče potrditi tudi z metodo vzpostavitve Thiessnovih poligonov.¹²⁷ Za preverjanje teh domnev bi bile vsekakor zelo zaželenе raziskave pri podružni cerkvi Janeza Krstnika v Spodnji Besnici, kjer so bile po navedbah domačinov v 70. letih prejšnjega stoletja pri polaganju strelovoda najdene človeške kosti. V kolikor gre tudi tam za staroslovanske grobove iz ketlaške kulturne faze, potem bi tudi cerkev sv. Janeza Krstnika v Spodnji Besnici predstavljala mejno točko ob severozahodnem robu kranjske prafare.

Zahvala

Petri Leben Seljak in Tatjani Tomazzo Ravnik se najlepše zahvaljujem za antropološke analize.

¹²⁵ Höfler 1986, 57–63.

¹²⁶ Prim. Sagadin 2008, karta 9.

¹²⁷ Sagadin 2008, 176–178.

KATALOG GROBOV, OPIS GROBOV IN ANTROPOLOŠKA ANALIZA

Ležeče in z rimskimi št. so na *tablah* označeni mlajši grobovi, ki so poškodovali zgodnjesrednjeveške.

Merilo: risbe grobov 1 : 20; kovina, steklo, kamen 1 : 2; keramika 1 : 3.

Lega v grobu je označena tudi za tiste najdbe, ki niso risane (živalski zobje ali najdbe, ki se niso ohranile).

Usmeritev: določena je glede na stopnjo odstopanja od smeri S–J. Idealna smer Z–V torej pomeni 90° odstopanja (z nogami od S).

Kratice: glob. = globina; odl. = odlomek; vel. = velikost; dolž. = dolžina; šir. = širina; viš. = višina; deb. = debelina; prem. = premer

KOMENDA – SV. PETER

Sondiranje l. 1992 (t. 1–2)

Antropološka analiza: dr. Petra Leben Seljak.

Izhodiščna točka za merjenje globin (Z = 0) je bila spodnja stopnica južnega stranskega vhoda v cerkev (360,04 m n. m.).

Odkloni od splošne smeri Z–V niso bili zabeleženi. Gradivo hrani Medobčinski muzej Kamnik, inventarne številke so navedene po inventarni knjigi.

Grob 1/92 (t. 2A)

Delno in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja in ramenski obroč nista ohranjena, spodnja čeljustnica je dislocirana na prsni koš, manjkajo kosti desne roke, levica (podlahtnica in koželjnica) iztegnjena preko naročja, ostanki prstov med stegenicama, nogi iztegnjeni. Med stegenicama bronast prstan (1). Temu okostju morda lahko pripišemo obsenčni obroček (2), najden ob levem boku.

Spol in starost: nedoločljiva (odrasel); *glob.*: 359,03 m; *smer*: Z–V (102° – merjeno po načrtu).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: okostje leži nad grobovoma 3/92 in 4/92.

Pridatki:

1. Polovica trakastega bronastega prstana z razširjenim zgornjim delom, po sredini traku poteka plitev žlebič s prečnimi vrezi. Nakazan prem. 2,3 cm; šir. 0,4 cm; inv. št. 6356.

2. Obsenčni obroček z rahlo razprtima, ravno odsekana koncema. Prem. 2,0–1,8 mm; inv. št. 6355.

Grob 2/92 (t. 1A)

Delno dobro ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja na levi ličnici, roki iztegnjeni ob telesu, od kolen navzdol izginja v južni profil. Za izkop groba smo sondo v širini 1 m razširili za 1 m proti vzhodu. Na notranji strani leve dlani nož (1); na medenici železna gmota (2).

Spol: moški (?); *starost*: odrasel; *glob.*: 358,80 m; *smer*: Z–V (118° – merjeno po načrtu).

Grobna jama: ni obložena.

Pridatki:

1. Železen nož; dolž. 12,4 cm; šir. 3,2 cm; inv. št. 6348.

2. Nedoločljiva železna gmota (tudi rentgenski posnetek ni pokazal, za kakšen predmet je šlo); ni narisana; ni inventarizirana.

Najdbe v zasutju:

3. V zasutju (?) grobne jame košček kremenca; ni inventariziran.

Grob 3/92 (t. 1B)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, ostanki lobanje leže na zatilnici, spodnja čeljustnica rahlo nagnjena v desno, roki iztegnjeni ob telesu, kosti prsnega koša domala niso ohranjene, tudi medenica le v sledovih (posledica kisle ilovice), nogi iztegnjeni. Za izkop tega okostja smo sondo v širini pribl. 1 m razširili za 1 m proti zahodu. V levi dlani vijček (1).

Spol: moški; *starost*: maturus (40–60 let); verjetna telesna viš. 173 cm; *glob.*: 358,72 m; *smer*: Z–V (102° – merjeno po načrtu).

Grobna jama: ob nogah in pod njimi močna kamnita obloga iz prodnikov, ob lobanji trije kamni, v ilovici nad lobanjo opazna sled zabitega kola.

Stratigrafija: grob 3 leži delno pod grobom 1/92.

Pridatki:

1. Vijček, izbrušen iz opeke (iz dobro prečiščene gline); prem. 3,1 cm; deb. do 1 cm; inv. št. 634.

Grob 4/92 (t. 1C)

V celoti dobro ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja nekoliko pomaknjena na levo in zvrnjena nazaj, spodnja čeljustnica zasukana v levo, roki iztegnjeni ob telesu, desna dlan pod stegnenico, nogi iztegnjeni. Ob desni strani lobanje steklena jagoda (1) in zobje goveda.

Spol: moški; *starost*: maturus (40–60 let); verjetna telesna viš. 171,6 cm; *glob.*: 358,65 m; *smer*: Z–V (96° – merjeno po načrtu).

Grobna jama: izrazita kamnita obloga iz rečnih oblic, v višini treh vrst, domala ob celotni grobni jami, razen ob levi nogi; naslanja se na grobno oblogo sosednjega groba.

Zasutje: v zasutju (zlasti ob nogah) veliko drobcev oglja, žgane ilovice in drobcev opek.

Stratigrafija: grob 4 se naslanja na grobno oblogo groba 3/92 in delno leži pod grobom 1/92.

Pridatki:

1. Stekljena jagoda, svetlo modra, luknjica obkrožena z belo linijo; prem. 0,6 cm; viš. 0,7 cm; inv. št. 6354.

2–5. 4 zobje goveda; inv. št. 6350–6353.

Najdbe med kamenjem, ki je predstavljalo grobno oblogo in zasutje gr. 3/92 in 4/92 (t. 2B)

1. Odl. posode iz črno žgane, z drobnim belim peskom mešane gline, porozna površina kaže sledove izdelave na kolesu; rekonstruiran prem. 15 cm; inv. št. 6357.

2. Odl. dna lonca iz svetlo rjavo do sivo žgane gline, mešane z drobnim belim peskom, porozna površina; izdelava na kolesu in dodelava z roko; rekonstruiran prem. dna 9 cm; inv. št. 6360.

3. Odl. keramike iz črno žgane, z drobnim peskom mešane gline, na porozni površini ornament enojne valovnice; vel. odlomka 3,5 × 2,4 cm; inv. št. 6358.

4. Odbitek sivega kremenca; vel. 1,5 × 1 cm; inv. št. 6359.

Raztresene najdbe leta 1992 (t. 2: C)

5. Odl. bronastega obsenčnika okroglega preseka, deformirana oblika, ohranjeni zaključek je enkrat profiliran; ohranjena dolž. 8 cm; inv. št. 6344.

6. Odl. bronastega obsenčnika okroglega preseka, oblika deformirana, zaključka sta bodisi ravna ali nista ohranjena; ohranjena dolž. 6 cm; inv. št. 6345.

7. Bronast obsenčnik, levosučen, okroglega preseka, zaključka se rahlo presegata, prvi je enkrat profiliran, drugi zaobljen; vel. $3,8 \times 4,1$ cm; inv. št. 6361.

8. Železen nož, trn je odlomljen, rezilo ravno, hrbet postopno prehaja proti konici; dolž. 6,9 cm; šir. 1,1 cm; inv. št. 6362.

Sondiranje I. 1999 (t. 2–8)

Izhodiščna točka za merjenje globin (Z_0) je bila na SZ vogalu betonskega oboda (drenažnega jarka) krstne kapele (360,43 m n. v.).

Grob 1/99 (t. 2D)

Deloma dobro ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja v celoti manjka, manjkajo tudi kosti stopal, roki skrčeni in položeni visoko na prsni koš, nogi iztegnjeni.

Spol: otrok; *starost:* infans II (14 let); *glob.:* 359,87 m; *smer:* Z–V (98°).

Grobna jama: ni obložena, le posamezni kamni ob levi nogi in desnem boku.

Zasutje: veliko drobcov oglja in ožgane ilovice, kar bi lahko pripadalo tudi vsebini grobne jame groba 11/99, ki je tik pod desno nogo okostja iz groba 1/99.

Datacija: Opredelitev za zgodnjesevneški grob je bila sprejeta na podlagi temnejše barve kosti.

Pridatki: -.

Grob 2/99 (t. 2E)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja leži na levi ličnici, levica iztegnjena ob telesu, prsni koš, desnica in desna polovica medenice manjkajo, nogi iztegnjeni.

Spol: ženska; *starost:* maturus I; *glob.:* 359,49 m; *smer:* Z–V (118°).

Grobna jama: ni obložena.

Pridatki: -.

Grob 3/99 (t. 3A)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanjo in ramenski obroč mu je uničil vkop baročnega groba, roki položeni v naročje, nogi iztegnjeni, stopala izginjajo pod vzhodni profil izkopa. Ob desnem boku skupaj z nekaj členki prstov tudi prstan (1).

Spol: ženska; *starost:* odrasla (verjetna telesna viš. 155 cm); *glob.:* 359,83 m; *smer:* Z–V (118°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 3 je poškodovan zaradi vkopa baročnega groba 1/99.

Pridatki:

1. Bronast prstan, nesklenjen, romboidnega preseka z rahlo razprtimi stanjšanimi konci; vel. $2,2 \times 2,2$ cm; inv. št. 4077.

Grob 4/99 (t. 3B)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, ohranjeno le od sredine prsnega koša navzdol, ostanek leve podlahtnice kaže, da je bila levica položena v naročje, desnica manjka, nogi iztegnjeni, desna golenica dislocirana proti levi. Na levi strani predvidene lobanje obsenčnik (1).

Spol: domnevno ženska; *starost:* nedoločljiva (odrasel, predvidena vel. 152 cm); *glob.:* 359,79 m; *smer:* Z–V (110°).

Grobna jama: okostje leži na deski, tudi na njegovi levi deska postavljena na vzdolžni rob.

Zasutje: koščki oglja in žgane ilovice.

Stratigrafija: vkop groba 4 je uničil levo stran groba 5/99 in desno stran groba 6/99.

Pridatki:

1. Tanek bronast obsenčnik, okroglega preseka z ravno zaključenima, stikajočima se koncema. Vel. $3,4 \times 3,8$ cm; inv. št. 4098.

Grob 5/99 (t. 3B)

Deloma in slabo ohranjeni ostanki okostja v hrbtni legi, na levi strani ga je z vkopom poškodoval grob 4/99. Ostala je desna roka, položena v naročje, in desna noga, ki je iztegnjena.

Spol: ženska; *starost:* nedoločljiva (odrasla, predvidena vel. 152 cm); *glob.:* 359,72 m; *smer:* Z–V (115°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 5 je poškodovan z vkopom groba 4/99.

Pridatki: -.

Grob 6/99 (t. 3B)

Deloma in slabo ohranjeno okostje, predvidoma v hrtni legi, poškodovano z vkopom groba 4. Ostali so le deli lobanje, ki je ležala na zatilnici, obe nadlahtnici (fragmentirani, desna dislocirana) in leva podlahtnica s koželjnico, ki kaže, da je bila roka iztegnjena.

Spol: nedoločljiv; *starost:* nedoločljiva (odrasel); *glob.:* 359,77 m; *smer:* Z–V (125° – zaradi premikov ob vkopu groba 4/99 smer ni zanesljivo ugotovljiva).

Grobna jama: ni obložena.

Zasutje: koščki oglja in žgane ilovice.

Stratigrafija: grob 6 je poškodovan z vkopom groba 4/99.

Pridatki: -.

Grob 7/99 (t. 3C)

Deloma in slabo ohranjeno okostje (št. 7) v hrtni legi, od sredine stegnenic navzdol ga je uničil vkop baročnega groba, lobanja v fragmentih leži na zatilnici, levica položena v naročje, desnica iztegnjena ob telesu. Desno od desne rame obsenčnik (1); ob levem komolcu ostanki še dveh človeških lobanj.

Spol: ženska; *starost:* nedoločljiva (odrasla); *glob.:* 359,63 m; *smer:* Z–V (125°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 7 je poškodovan z vkopom baročnega groba 11/99.

Datacija: barva okostja 7 svetlejša kot pri ostalih zgodnje-srednjeveških okostjih na tem grobišču; časovna pripadnost ostankov še dveh lobanj ni jasna, zato nista številčeni.

Pridatki:

1. Bronast obsenčnik, levosučen, tanjši, okroglega preseka z rahlo presegajočima se, ravno zaključenima koncema,

ki sta profilirana z vrezano spiralno linijo. Vel. $3,3 \times 3,5$ cm; inv. št. 6327.

Grob 8/99 (t. 3D)

Del dobro a le delno ohranjenega okostja v hrbtni legi, ki gleda izpod severnega profila. Lobanja leži na zatilnici, spodnja čeljustnica premaknjena v levo, desnica iztegnjena ob telesu, levica je pod profilom, od sredine desne stegnenice navzdol ga je uničil mlajši vkop. Na levi strani lobanje obsenčnik (1); na desni strani obsenčnik (2); na desnici prstan (3); na desni strani trebuha prstan (4).

Spol: moški; *starost:* adultus (25–35 let), predvidena viš. 167,7 cm; *glob.:* 359,87 m; *smer:* Z–V (88°).

Grobna jama: okostje leži na deski, za glavo skupina kamnov, v njej opazni dve luknji za kole.

Zasutje: obilo koščkov oglja in žgane ilovice.

Stratigrafija: Grob 8 je poškodovan z mlajšim vkopom.

Pridatki:

1. Več odl. tankega bronastega obsenčnika neugotovljive velikosti, zaključka verjetno ravna, neprofilirana; inv. št. 6309/1–5.

2. Več odl. bronastega obsenčnika, podobnega prejšnjemu; inv. št. 6308/1–2.

3. Bronast trakast prstan s presegajočima, nekoliko razširjenima koncema in tankim D-presekom; vel. $1,8 \times 1,8$ cm; šir. traku do 0,2 cm; inv. št. 6328.

4. Bronast prstan z nekoliko presegajočima, razprtima, zaobljenima koncema, ploskega preseka, močno korodiran. Velikost (deformirana) $2,3 \times 2,9$ cm; šir. traku 0,2 cm; inv. št. 4089.

Grob 9/99 (t. 3E)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja fragmentirana leži na zatilnici, levica ohranjena s fragmentom nadlahtnice, desnica z nadlahtnico in delom podlahtnice, ki kaže, da je bila roka iztegnjena ob telesu. Od pasu navzdol je okostje uničeno z vkopom mlajšega groba.

Spol: ženska(?); *starost:* adultus; *glob.:* 359,62 m; *smer:* Z–V (88°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 9 je poškodovan z vkopom groba III/99.

Pridatki: -.

Grob 10/99 (t. 3F)

Od okostja sta ohranjeni le nogi od sredine stegenic navzdol (kaže, da je šlo za pokop v hrbtni legi), ostalo je uničil vkop mlajšega groba.

Spol: nedoločljiv; *starost:* nedoločljiva (odrasel); *glob.:* 359,66 m; *smer:* Z–V (110°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 10 je poškodovan z vkopom groba III/99.

Pridatki: -.

Grob 11/99 (t. 4A)

V celoti dobro ohranjeno okostje v hrtni legi s posameznimi dislociranimi deli, lobanja leži na levi ličnici, levica v fragmentih iztegnjena ob telesu, desna podlahtnica pod medenico, nogi iztegnjeni (desna stegnenica s kolenom dislocirana v levo). Na mestu desne nadlahtnice obsenčnik (1) in pod lobanjo bronast obsenčnik (2).

Spol: ženska; *starost:* adultus II (30–40 let), predvidena viš. 159 cm; *glob.:* 359,63 m; *smer:* Z–V (98°).

Grobna jama: razmeroma velika, ob desni strani le nekaj kamnov, brez reda.

Zasutje: v zasutju veliko drobcov oglja in pečene ilovice. Na vrhu zasutja steklena jagoda (3).

Pridatki:

1. Bronast obsenčnik, levosučen, okroglega preseka s presegajočima se, enkrat profiliranimi zaključkoma; vel. $4,6 \times 4,5$ cm; inv. št. 4084.

2. Bronast obsenčnik, levosučen, okroglega preseka s presegajočima se, po dvakrat profiliranimi zaključkoma; vel. $4 \times 4,3$ cm; inv. št. 6331.

Najdba v zasutju:

3. Valjasta jagoda iz zelenega stekla; prem. 0,6 cm; viš. 0,9 cm; inv. št. 6324.

Grob 12/99 (t. 4B)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrtni legi pod temelji zidu ob južnem profilu izkopa. Ohranjeni le fragmenti lobanje, iztegnjena levica in levi del medenice, ostali deli okostja uničeni ob gradnji zidu.

Spol: ženska(?); *starost:* juvenis (15–20 let); *glob.:* 359,67 m; *smer:* Z–V (100°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 12 je bil poškodovan ob gradnji zidu, ki sega izpod temeljev severne cerkvene stene, leži nad grobom 13/99.

Pridatki: -.

Grob 13/99 (t. 4B)

Deloma in slabo ohranjen del okostja v hrtni legi pod temelji zidu ob južnem profilu. Ohranjena levica (iztegnjena) in levi del prsnega koša. Ob dvigovanju okostja sta bila na mestu uničene lobanje najdena dva obsenčnika (1, 2).

Spol: nedoločljiv (verjetno moški); *starost:* nedoločljiva (odrasel); *glob.:* 359,58 m; *smer:* Z–V (107°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 13 leži tik pod grobom 12/99.

Pridatki:

1. Manjši, tanek bronast obsenčnik okroglega preseka z nekoliko razprtima, ravno zaključenima koncema; vel. $2,9 \times 2,9$ cm; inv. št. 6333.

2. Manjši bronast obsenčnik, levosučen, okroglega preseka z nekoliko presegajočima se, a staknjenima koncema, prvi je ovalno zaključen, drugi pa enkrat profiliran; vel. $2,4 \times 2,1$ cm; inv. št. 6334.

Grob 14/99 (t. 4C)

Dobro, a le deloma ohranjeno okostje v hrtni legi, lobanja leži na zatilnici, levica ni ohranjena, od desnice ohranjena le podlahtnica, ki leži v naročju, desna noga izginja pod zidom ob južnem profilu. Okostje leži z nogama nad okostjema 12 in 13. Pasna spona (1) je ležala ob levem boku okostja, dislocirana za 30 cm severno od predpostavljene lege (dislokacija verjetno zaradi vkopa mlajšega okostja IV/99).

Spol: moški; *starost:* maturus, predvidena viš. 174 cm; *glob.:* 359,61 m; *smer:* Z–V (115°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 14 leži nad groboma 12/99 in 13/99.

Pridatki:

1. Bronasta pasna spona, ulita hkrati z okovom. Na okovu 3 luknjice za pritrjevanje na jermen, ki je delno še ohranjen in s patino prilepljen na okov. Na sredini stika med okovom in obročem še ena luknjica za vstavljanje trna. Presek obroča polkrožen, prehod v okov rahlo zadebeljen. Vel. obroča 2,4 × 4,1 cm; vel. pravokotnega okova 2,8 × 2,6 cm; inv. št. 4075.

Grob 15/99 (t. 4D)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, ohranjena le desna stran medenice in ostanki desne podlahti, ki je bila iztegnjena ob telesu in obe nogi.

Spol: ženska; *starost:* nedoločljiva (odrasla), predvidena viš. 153,5 cm; *glob.:* 359,65 m; *smer:* Z–V (98 °).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 15 je bil poškodovan z vkopom groba 16/99.

Pridatki: -.

Grob 16/99 (t. 4D)

Le iztegnjeni nogi okostja v hrbtni legi, ki gledata izpod zahodnega profila.

Spol: otrok; *starost:* infans II (7–8 let); *glob.:* 359,58 m; *smer:* Z–V (70 °).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: zaradi vkopa groba 16 je poškodovan grob 15/99.

Pridatki: -.

Grob 17/99 (t. 4E)

Deloma in slabo ohranjeno otroško okostje v hrbtni legi, izpod severnega profila gleda le desna polovica okostja, lobanja leži na zatilnici, desna podlahtnica iztegnjena ob telesu. Ob desni strani lobanje obsenčnika (1 in 2) in uhan (3); na desni rami fibula (4); na levici prstan (5).

Spol: otrok; *starost:* infans I (5 let ± 16 mesecev); *glob.:* 359,61 m; *smer:* Z–V (98 °).

Grobna jama: ni obložena.

Zasutje: drobci oglja, zob goveda (6) in odl. keramike (omenjeni v terenskem dnevniku).

Pridatki:

1. Bronast obsenčnik, desnosučen, majhen in tanek, okroglega preseka z rahlo presegajočima se koncema, prvi je šilasto zaključen, drugi dvakrat profiliran; vel. 2,3 × 2,7 cm; inv. št. 6312.

2. Obsenčnik, desnosučen, podoben prvemu (1), konca se stikata in sta po enkrat profilirana; vel. 2,3 × 2,5 cm; inv. št. 6313.

3. Bronast uhan okroglega preseka z vodoravno vdeto pločevinasto bronasto jagodo, sestavljeno iz dveh polobel. Uhan se spenja z dvema kaveljcema; vel. 2,3 × 2,6 cm; vel. jagode 1,3 × 1,5 cm; inv. št. 4073).

4. Poškodovana bronasta dvoramna fibula iz tanke pločevine. Ohranjen je izbokli del in večji del ene rame s sledovi ornamenta iz vrezane tremolirane linije; vel. 1,9 × 1,3 cm; inv. št. 4061.

5. Bronast tanek trakast prstan z razprtima koncema; vel. 2,1 cm; šir. traku 0,15 cm; presek 0,1 cm; inv. št. 6314.

Najdba v zasutju:

6. Zob goveda; inv. št. 6316.

Grob 18/99 (t. 5A)

Deloma in zelo slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja leži na zatilnici, obe roki iztegnjeni, od leveice ohranjeni le sledovi v obliki temnejše lise. Prsni koš in medenica povsem propadla.

Spol: domnevno ženski; *starost:* adultus I (22–30 let), predvidena viš. 161 cm; *glob.:* 359,55 m; *smer:* Z–V (113 °).

Grobna jama: pravokotna, izrazito velika (210 × 100 cm), s strmo obsekanimi stranicami. Grob izstopa po velikosti grobne jame, slabi ohranjenosti in globini.

Zasutje: veliki kosi oglja, drobci žgane glin in odl. keramične posode (1).

Pridatki: -.

Najdba v zasutju:

1. Odl. keramične posode iz sivo žgane, z drobnim peskom mešane glin, na notranji strani sledovi ročne dodelave, na zunanji strani vodoravno glavničena površina; vel. 2,6 × 3,5 cm; inv. št. 6387.

Grob 19/99 (t. 5B)

Le slabo ohranjena lobanja in del desne nadlahtnice gledata izpod vzhodnega profila. Lobanja leži na levi ličnici, spodnja čeljustnica premaknjena.

Spol: domnevno ženska; *starost:* adultus; *glob.:* 359,63 m; *smer:* Z–V (podrobneje nedoločljiva).

Grobna jama: relativno široka, ni obložena.

Zasutje: drobci oglja.

Pridatki: -.

Grob 20/99 (t. 5C)

Delček lobanje z obsenčnikom (1), pod njim fragmenti nog, ostalo pod temelji zidu ob južnem profilu.

Spol: nedoločljiv; *starost:* odrasel; *glob.:* 359,73 m; *smer:* Z–V (118 °).

Grobna jama: ni obložena.

Pridatki:

1. Majhen in tanek bronast obsenčnik okroglega preseka z razprtima zaključkoma, prvi je ravno odrezan, drugi dvakrat rahlo profiliran; vel. 2,3 × 2,4 cm; inv. št. 4076.

Grob 21/99 (t. 5D)

V celoti dobro ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja leži na levi ličnici, desnica položena v naročje, levica pod bok, nogi iztegnjeni. Na desni strani lobanje obsenčnik (1); pod lobanjo drug obsenčnik (2).

Spol: ženska; *starost:* maturus, predvidena vel. 161 cm; *glob.:* 359,63 m; *smer:* Z–V (123 °).

Grobna jama: levo in desno od lobanje sta v vogale grobne jame položena dva kamna, ki opirata lobanjo.

Pridatki:

1. Odl. močno korodiranega, tankega bronastega obsenčnika okroglega preseka; vel. odlomka 3,4 cm; inv. št. 4083/1.

2. Odl. bronastega obsenčnika, podobnega prvemu, en konec rahlo profiliran; vel. 3 cm; inv. št. 4083/2.

Najdba v zasutju:

3. Odl. posode iz sivočrno žgane, z drobnim peskom mešane glin; vel. 2,5 × 1,7 cm; inv. št. 6343.

Grob 22/99 (t. 5E)

Le v sledovih ohranjeno okostje ob vzhodnem profilu (ostanki dolge kosti noge).

Spol in starost: nedoločljiva; *glob.:* 359,40 m; *smer:* Z–V (nedoločljiva).

Grobna jama: izrazito velika in globoka, okostje je ležalo pod desko.

Pridatki: -.

Grob 23/99 (t. 5F)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja nagnjena na desno ličnico, prsni koš ni ohranjen, roki položeni ob telesu, nogi iztegnjeni. Ob notranji strani leve podlahtnice nož (1); ob levem stopalu večji odlomek keramike (2).

Spol: ženska (domnevno); *starost:* odrasla; *glob.:* 359,43 m; *smer:* Z–V (102 °).

Grobna jama: brez izrazite obloge, le ob levi rami večji kamen.

Pridatki:

1. Železen nož z odlomljeno konico, trn z ohranjenimi sledovi lesa stopničasto prehaja v rezilo, hrbet rahlo upognjen; dolž. 9,3 cm; šir. 1,8 cm; inv. št. 6301.

2. Odl. posode (pekve?) iz zunaj črno in znotraj rdeče žgane gline, močno porozna, izdelana ročno. Okras predstavlja plastično rebro s poševnimi odtisi, nad njim sledovi enojne valovnice, pod njim dve dvojni valovnici; vel. 12,3 × 10,4 cm; inv. št. 6300.

Grob 24/99 (t. 6B)

Delno in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja in ramenski obroč manjkata zaradi vkopa mlajšega groba. Desna roka položena v naročje, levica iztegnjena ob telesu, leva golenica manjka, desna v fragmentih. Na levi stegenici je povprek ležal nož (1).

Spol: ženska; *starost:* odrasla, predvidena vel. 158 cm; *glob.:* 359,42 m; *smer:* Z–V (110 °).

Grobna jama: ni opazna, v vsej okolici sledovi naknadnih vkopov.

Stratigrafija: grob 24 je poškodovan z vkopom groba IV/99.

Pridatki:

1. Železen nož, trn stopničasto prehaja v rezilo, hrbet raven, rezilo se uvija proti konici; dolž. 14 cm; šir. 1,8 cm; inv. št. 4099.

Najdbe v zasutju: 2 odl. keramike in več koščkov oglja.

Grob 25/99 (t. 6B)

Na prvotnem mestu le dve goleni, ki pripadata juvenilni osebi.

Spol: nedoločljiv; *glob.:* 359,50 m; *smer:* Z–V (93 °).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: z vkopom groba 25 je verjetno uničen grob 33/99; okostje iz g. 25 pa je uničeno z vkopoma mlajših grobov IV/99 in III/99.

Pridatki: -.

Najdbe v zasutju: odl. keramike (omenjeni v terenskem dnevniku).

Grob 26/99 (t. 6A)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, kosti so zaradi agresivne ilovice močno propadle, lobanja v fragmentih leži na zatilnici, spodnja čeljustnica premanjena, leva podlahtnica in desna nadlahtnica ohranjeni

v sledovih, levica je bila očitno iztegnjena, ohranjeni še skromni ostanki stegenic in desne golenice. Na notranji strani leve nadlahtnice nož (3); ob desni strani lobanje uhan (1), podoben levo pod lobanjo (2).

Spol: moški; *starost:* maturus; *glob.:* 359,39 m; *smer:* Z–V (117 °).

Grobna jama: izrazito velika in globoka (100 × 180 cm), pravokotne oblike z zaobljenimi vogali, okostje je ležalo na deski.

Zasutje: drobci oglja.

Pridatki:

1. Srebrn uhan; na srebrn žičnat obroček, spet z zanko in kaveljcem (vel. obročka 1,7 × 1,8 cm), nataknen vertikalno, votel, srebrn valjast obesek s stožčastimi zaključki, opasan s tremi granuliranimi profilacijami; vel. obeska 2,1 × 0,7 cm; inv. št. 4060.

2. Ostanki uhana, povsem podobnega prvemu, le da je ta močno fragmentiran; inv. št. 6342.

3. Železen nož z odlomljeno konico, trn se postopno širi v rezilo, hrbet raven, rezilo se uvija proti konici; dolž. 12,8 cm; šir. 2 cm; inv. št. 4092.

Grob 27/99 (t. 6C)

V celoti dobro ohranjeno okostje v hrbtni legi, vendar so posamezne kosti močno dislocirane. Lobanja leži na desni ličnici, leva nadlahtnica pomaknjena navzgor, podlahtnica in koželjnica sicer dislocirani, a roka je bila očitno iztegnjena ob telesu (položena pod bok). Desna podlahtnica pomaknjena navzdol, rebra in vretenca premešana. Na mestu, kjer naj bi se končevala desna roka, prstan (1). Ob desnem boku obsenčnik (2): glede na lokacijo obsenčnika ni povsem jasno, ali ta pripada grobu 27 ali uničenemu grobu 27a.

Spol: ženska; *starost:* adultus, predvidena viš. 158 cm; *glob.:* 359,45 m; *smer:* Z–V (118 °).

Grobna jama: ovalna, posamezni kamni le ob stenah – ob nogah, levo in desno od rok in za lobanjo.

Stratigrafija: zaradi vkopa groba 27 je domala uničen grob 27a/99.

Pridatki:

1. Bronast trakast prstan ploskega D-preseka z močno presegajočima koncema (prstan je bil z uvijanjem zmanjšan); vel. 1,8 × 1,8 cm, šir. 0;3 cm; inv. št. 4079.

2. Manjši bronast obsenčnik okroglega preseka z razprtima koncema, prvi je ravno odrezan, drugi enkrat profiliran; vel. 2,4 × 2,4 cm; inv. št. 4078.

Najdbe v zasutju:

3. Odl. izvihanega ustja lonca iz sivo do sivočrno žgane čiste gline, površina je porozna, očitna je izdelava na kolesu; vel. odlomka 4,5 × 2,4 cm; inv. št. 6305.

4. Odl. izvihanega ustja lonca iz sivorjavo do črno žgane gline, mešana z drobnim peskom, površina je porozna; izdelava na kolesu, dodelava na roko; vel. 3 × 2,9 cm; inv. št. 6304.

5. Odl. izvihanega ustja lonca s profilacijo za naleganje pokrovke, glina je mešana z drobnim peskom in svetlo rjavo do svetlo sivo žgana; izdelava na kolesu; rekonstruiran prem. ustja 26 cm; inv. št. 6303.

6. Odl. kline iz silificiranega tufa z retuširano konico; vel. 2 × 1,1 cm; inv. št. 6306.

7. Zob goveda; inv. št. 6302.

Grob 27a/99 (t. 6C)

Le deli desne stegenice, dislocirane mečnice in lobanje, ki je ležala na levi ličnici.

Spol: domnevno ženska; *starost:* adultus; *glob.:* 359,54 m; ostalo nedoločljivo.

Stratigrafija: grob 27a je domala uničen z vkopom groba 27/99.

Pridatki: ? Glede na lokacijo ob okostju 27/99 ni jasno ali obsenčnik pripada grobu 27 (glej tam, najdba št. 2) ali uničenemu grobu 27a.

Grob 28/99 (t. 8A)

Le golenici in kosti stopal okostja v hrbtni legi, ki je s svojim vkopom poškodovalo grob 29.

Spol: nedoločljiv; *starost:* juvenis (15–20 let); *glob.:* 359,79 m; *smer:* Z–V (104°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: z vkopom groba 28 je poškodovan grob 29/99.

Pridatki: -.

Grob 29/99 (t. 8A)

Delno in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanjo in desno stran prsnega koša uničil vkop groba 28/99, levica iztegnjena ob telesu, ostanki desne podlahtnice in koželjnice kažejo, da je bila iztegnjena tudi desnica.

Spol: domnevno moški; *starost:* odrasel, predvidena viš. 169 cm; *glob.:* 359,81 m; *smer:* Z–V (116°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 29 je poškodovan z vkopom groba 28/99.

Pridatki: -.

Grob 30/99 (t. 8A)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanjo in ramenski obroč uničil vkop groba 29, roki iztegnjeni ob telesu, od nog ohranjeni le deli stegenic. Na levi strani medenice sledovi prstana (1).

Spol: nedoločljiv; *starost:* nedoločljiva (odrasel); *glob.:* 359,82 m; *smer:* Z–V (87°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 30 je poškodovan z vkopom groba 29/99.

Pridatki:

1. Sledovi bronastega prstana (? , le še zelena patina); ni inventariziran, ni ohranjen.

Grob 31/99 (t. 8B)

Le temni sledovi lobanje v grobni jami tik ob vzhodnem profilu izkopa, kosti niso ohranjene.

Spol, starost, smer: nedoločljivo; *glob.:* 359,41 m.

Grobna jama: izredno globoka, v delu, ki sega v izkopno polje pravokotna, dokaj široka (65 cm).

Pridatki: -.

Grob 32/99 (t. 8C)

Izpod zahodnega profila segajo v izkopno polje le kosti stopal.

Spol: nedoločljiv; *starost:* nedoločljiva (odrasel); *glob.:* 359,05 m; *smer:* nedoločljiva.

Grobna jama: izredno globoka in široka (90 cm), pravokotna, ob levi nogi velik obel kamen.

Najdbe v zasutju:

1. Odl. posode iz sivorjavo do črno žgane gline, mešane z grobim peskom, površina je porozna; izdelava na lončarskem kolesu; inv. št. 6325.

Grob 33/99 (t. 6B)

Le dvoje dislociranih golenic ob grobu 25/99.

Spol: nedoločljiv; *starost:* nedoločljiva (odrasel), *glob.:* 359,51 m, *smer:* nedoločljiva.

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 33 je verjetno uničen z vkopom groba 25/99.

Pridatki: -.

Raztresene najdbe I. 1999 (t. 7)

1. Lunica bronastega ulitega polmesečastega uhana z ostanki jamičastega emajla modre in rdeče barve, v pozitivu gre morda za močno deformiran motiv panterja z nazaj obrnjeno glavo; šir. uhana 2,7 cm; inv. št. 4074 (*sl.* 8: 1).

2. Odl. lunice bronastega kovanega polmesečastega uhana, zaključek lunice je odebeljen, ostanki ornamenta, izvedenega s tremolirano vrezano linijo; vel. odlomka 3 × 0,8 cm; inv. št. 6389.

3. Dva odlomka tankega bronastega obsenčnika okroglega preseka, ohranjeni zaključek je sploščen in zavrt v zanko; vel. 3 × 2,8 cm; inv. št. 6340.

4. Manjši bronast obsenčnik okroglega preseka, prvi zaključek odlomljen, okrog drugega je s tričetrtinskim ovojem uvit kovinski trak šir. 0,2 cm; vel. (deformirana) obsenčnika 1 × 1,7 cm; inv. št. 4093.

5. Manjši bronast obsenčnik okroglega preseka s prvim ravno odrezanim in drugim enkrat profiliranim zaključkom; vel. 2,3 × 2,1 cm; inv. št. 4081.

6. Tanek bronast obsenčnik okroglega preseka z rahlo razprtima zaključkoma, ki sta profilirana z dvakrat uvito spiralno linijo; vel. (deformirana) 3,5 × 3,7 cm; inv. št. 6329.

7. Večji bronast obsenčnik z rahlo razprtima zaključkoma, prvi je zaobljen in drugi enkrat profiliran; vel. 5,9 × 5,8 cm; inv. št. 4090.

8. Tanek bronast obsenčnik, okroglega preseka z rahlo razprtima zaključkoma, levosučen, prvi zaključek je ravno odrezan in drugi enkrat profiliran; vel. 2,3 × 2,8 cm; inv. št. 4085.

9. Tanek bronast obsenčnik okroglega preseka z rahlo razprtima, presegajočima se zaključkoma, prvi je zašiljen, drugi ravno odrezan; vel. 2,4 × 2,1 cm; inv. št. 4086.

10. Manjši bronast obsenčnik okroglega preseka, prvi zaključek ravno odrezan, drugi enkrat rahlo profiliran, zaključka se ne stikata; vel. 2 × 2,7 cm; inv. št. 4094.

11. Odl. tankega bronastega obsenčnika okroglega preseka, ohranjeni zaključek je enkrat profiliran; dolž. odlomka 7,5 cm; inv. št. 6323.

12. Deformiran odl. tankega bronastega obsenčnika okroglega preseka; ohranjeni zaključek je enkrat profiliran; dolž. odlomka 5 cm; inv. št. 4097.

13. Tanek bronast obsenčnik z močno razprtima zaključkoma, prvi je zašiljen in drugi zaobljen; vel. 3,4 × 3,1 cm; inv. št. 6319.

14. Tanek, deformiran bronast obsenčnik okroglega preseka, s prvim ravno odrezanim in drugim enkrat profiliranim zaključkom; vel. (dolž.) 11 cm; inv. št. 6318.

15. Deformiran tanek bronast obsenčnik okroglega preseka, zaključka sta po dvakrat profilirana; (rekonstruirana) vel. $3,5 \times 3,5$ cm; inv. št. 4096.

16. Deformiran tanek bronast obsenčnik okroglega preseka, prvi zaključek profiliran z enkrat, drugi z dvakrat uvito vrezano linijo; vel. (dolž.) 9,5 cm; inv. št. 6332.

17. Odl. tankega bronastega obsenčnika okroglega preseka brez ohranjenih zaključkov; dolž. odlomka 6,5 cm; inv. št. 6339.

18. Odl. tankega bronastega obsenčnika okroglega preseka, ohranjeni zaključek je enkrat profiliran; dolž. odlomka 5 cm; inv. št. 6335.

19. Deformiran odl. tankega bronastega obsenčnika brez ohranjenih zaključkov; dolž. odlomka 4,3 cm; inv. št. 4095.

20. Odl. tankega bronastega obsenčnika brez ohranjenih zaključkov; dolž. odlomka 3 cm; inv. št. 6330.

21. Manjši odl. bronastega obsenčnika okroglega preseka brez ohranjenih zaključkov; dolž. odlomka 1,8 cm; inv. št. 6311.

22. Manjši odl. bronastega obsenčnika (?) okroglega preseka; vel. odlomka 1,6 cm; inv. št. 4082.

23. Bronast, nekoliko deformiran prstan trikotnega preseka s stikajočima se, preluknjanima zaključkoma (brez zakovice); prem. 2,3 cm; šir. oboda 0,5 cm; inv. št. 4091.

24. Bronast, trakast, sklenjen prstan ploskega preseka z dvema kratkima tremoliranima zareza prečno na širino traku; vel. $2,1 \times 2,3$ cm; šir. oboda 0,4 cm; inv. št. 4088.

25. Bronast sklenjen prstan D-preseka; prem. 2,1 cm; šir. oboda 0,3 cm; inv. št. 6338.

26. Bronast sklenjen trakast prstan ploskega preseka s tremi cikcakasto vrezanimi linijami po obodu; prem. 2,2 cm; šir. oboda 0,5 cm; inv. št. 6336.

27. Bronast sklenjen prstan trikotnega preseka; prem. 2,2 cm; šir. oboda 0,4 cm; inv. št. 6337.

28. Odl. bronastega prstana trikotnega preseka; prem. (rekonstruiran) 2,1 cm; šir. oboda 0,5 cm; inv. št. 6388.

29. Bronast prstan ploskega D-preseka z močno presegačima, nesklenjenima zaključkoma; prem. 1,5 cm; šir. oboda 0,4 cm; inv. št. 4080.

30. Preluknjan bronast antični novc; prem. 1 cm; inv. št. 6390.

31. Bronast paličast predmet okroglega preseka z enim nekoliko zašiljenim koncem; dolž. 3 cm; presek 0,5 cm; inv. št. 6322.

32. Konica železnega noža; dolž. 2,8 cm; šir. 1,5 cm; inv. št. 6320.

33. Glajena kamnita sekirica; viš. 4,2 cm; šir. 3,5 cm; deb. do 1,4 cm; inv. št. 6341.

34. Odbitek temno vijoličastega kremenja; vel. $3,8 \times 2$ cm; inv. št. 6321.

35. Odl. kamnitih žrmelj nepravilne oblike, le del zgla-jene površine priča o prvotni uporabi; vel. $7 \times 7,5$ cm; deb. 6,2 cm; inv. št. 6349.

Sondiranje l. 2001 (t. 8–11)

Izhodiščna točka za merjenje globin (Z_0) je bila na SZ vogalu betonskega oboda (drenažnega jarka) krstne kapele (360,43 m n. m.).

Grob 1/01 (t. 8D)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja leži na desni ličnici, od leve ohranjena le nadlahtnica, desnica upognjena v komolcu in položena preko trebuha, od sredine golenic navzdol ga je uničil vkop recentnega groba. Na prstu ob sredini leve golenice prstan (3); pod lobanjo obroček (2); na levi strani lobanje obsenčnik (1).

Spol: ženski; *starost:* adultus (20–30 let), predvidena vel. 150 cm; *glob.:* 359,95 m; *smer:* Z–V (96°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 1 je poškodovan z vkopom recentnega groba.

Pridatki:

1. Tanek srebrn obsenčnik okroglega preseka, konca sta speta z zanko in kaveljcem; prem. $3,6 \times 4,0$ cm; inv. št. 6364.

2. Odl. tankega bronastega obročka okroglega preseka, ki se zaključuje s kaveljcem; inv. št. 6366.

3. Bronast trakast prstan lečastega preseka z razprtima zaključkoma; prem. 2,2 cm; deb. traku 0,1 cm; šir. 0,2–0,3 cm; inv. št. 6363.

Najdba v zasutju:

4. Odl. posode iz sivočrno žgane gline, mešane z drobnim peskom, zunanja površina porozna; izdelava na kolesu; vel. $2,3 \times 3,1$ cm; inv. št. 6365.

Grob 2/01 (t. 8E)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja v fragmentih leži na desni ličnici, desnica položena v naročje, od leve le fragmenti nadlahtnice, desna noga v fragmentih, od leve le del stegenice. Na vratu obsenčnik (1).

Spol: nedoločljiv; *starost:* juvenis (15–20 let); *glob.:* 359,83 m; *smer:* Z–V (104°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: okostje 2 leži nad veliko grobno jamo okostja 8. Južno od okostja 2 je večja stojka s kamnitimi zagozdami (SE 11/kv. IV; verjetno del konstrukcije obrambnega hodnika taborskega obzidja iz konca 15. st.). Stojka SE 11 je delno poškodovala okostje 8.

Pridatki:

1. Bronast obsenčnik okroglega preseka, konca sta speta z zanko in kaveljcem; prem. $2,4 \times 3,2$ cm; inv. št. 6368.

Najdba v zasutju:

2. Trikoten drobec posode iz svetlorjavo do sivo žgane čiste gline; sledovi izdelave na kolesu; vel. $2 \times 1,3$ cm; inv. št. 6367.

Grob 3/01 (t. 9A)

Skoraj v celoti, a slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja leži na desni ličnici, roki iztegnjeni ob telesu, medenica ohranjena v fragmentih, manjše kosti niso več ohranjene.

Spol: moški (?); *starost:* adultus (25–40 let), predvidena viš. 164 cm; *glob.:* 359,53 m; *smer:* Z–V (115°).

Grobna jama: izrazito velika, pravokotna (90×240 cm) z zaobljenimi vogali. Okostje leži na deski, za glavo nekaj

zloženih oblic, ožja stranica jame ob nogah obložena s pokončno desko.

Zasutje: v višini lobanje (vendar plitveje) odlomek obsenčnika (1), ki morda ne sodi k temu okostju.

Pridatki: -

Najdbe v zasutju:

1. Deformiran odl. srebrnega obsenčnika okroglega preseka, ohranjeni zaključek v obliki kaveljca; inv. št. 6370.

2. Več odlomkov keramike iz rdečerjavo do črno žgane, z drobnim peskom mešane gline, zunanja površina porozna, notranja metličena; sledovi izdelave na kolesu; vel. 3,4 × 2,1 cm; inv. št. 6371.

3. Zob goveda; inv. št. 6372.

Grob 4/01 (t. 9B)

V celoti dobro ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja nagnjena na levo ličnico, spodnja čeljustnica pomaknjena na levo ramo in zasukana, kosti prsnega koša močno dislocirane, levica iztegnjena ob telesu, desna podlahtnica ni ohranjena, desna stegnenica pomaknjena na levo. Ob desni strani lobanje obsenčnika (4 in 5) in polmesečast uhan (1); ob levi strani lobanje obsenčnika (3 in 6) in polmesečast uhan (2). Na desnici (najden na sredini desne stegenice) prstan (8); na levisi (najden na notranji strani leve stegenice) prstan (9). Na desni rami fibula (7).

Spol: nedoločljiv; *starost:* juvenis (15–18 let), predvidena vel. 150 cm; *glob.:* 359,33 m; *smer:* Z–V (98 °).

Grobna jama: ozka (50 × 190 cm) z zaobljenima krajšima stranicama, okostje leži na deski.

Zasutje: drobci keramike.

Pridatki:

1. Bronast polmesečast uhan, poškodovan (dvakrat razlomljen), z odebeljenimi vrhovi polmeseca, gornji rob luničastega dela spremlja vrezana cikcakasta linija, na osrednjem polju vrezana dva simetrično postavljena palmetasta lista; vel. 5 × 4,8 cm; inv. št. 6373.

2. Bronast polmesečast uhan, poškodovan (dva odlomka), z odebeljenima vrhovoma luničastega dela, na katerem so sledovi vrezanega ornamenta, podobnega tistemu, na prvem uhanu (1); vel. (rekostr.) 4,2 × 4,8 cm; inv. št. 6374.

3. Večji tanek bronast obsenčnik, levosučen, okroglega preseka, konca sta enkrat profilirana in se rahlo presegata; vel. 4,4 × 4,8 cm; inv. št. 6381.

4. Bronast obsenčnik, levosučen, podoben tretjemu (3); vel. 4,4 × 4,8 cm; inv. št. 6384.

5. Bronast obsenčnik okroglega preseka, razlomljen, prvi konec se zaključuje v obliki kaveljca, drugi sploščen in zravn (deformirana zanka); dolž. enega odlomka 3,7 cm; drugega 4,2 cm; inv. št. 6382/1,2.

6. Dva odlomka bronastega obsenčnika okroglega preseka, večji ima konec oblikovan v kaveljček, zaključek manjšega je sploščen, zavoj sploščenega dela je le nakazan; prem. večjega 3,8 cm; dolž. manjšega 3,6 cm; inv. št. 6385.

7. Okrogla bronasta fibula, fragmentirana, s polkroglasto izbočenim srednjim delom, tremoliran vrez nakazuje motiv, ki pa ni razpoznaven, na spodnji strani še ohranjena noga fibule; prem. pribl. 3 cm; inv. št. 6375.

8. Bronast trakast prstan s presegajočima, pravokotno zaključenima koncema; prem. 2,1 cm; šir. traku 0,5 cm; inv. št. 6383.

9. Bronast trakast prstan konveksnega preseka, konca sta zaobljena in se ne stikata; prem. 2,1 cm; šir. traku 0,3 cm; inv. št. 6386.

Grob 5/01 (t. 10A)

Delno in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja v fragmentih leži na zatilnici, okostje je poškodovano z vkopom dveh stojk, tako da so ohranjeni le še ostanki iztegnjene desnice in fragment leve nadlahtnice ter del leve stegenice in prstov levice. Ob desni strani lobanje obsenčnika (1 in 3); na levi strani lobanje obsenčnik (2); na prstih levice prstan (4).

Spol: ženska; *starost:* juvenis (18–21 let); *glob.:* 359,27 m; *smer:* Z–V (98 °).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 5 je poškodovan z vkopom dveh stojk (SE 6 in SE 7).

Zasutje: odl. keramike (omenjeni v terenskem dnevniku).

Pridatki:

1. Masiven srebrn obsenčnik okroglega preseka, konca rahlo razprta in enkrat izrazito profilirana; vel. 3,9 × 4 cm; inv. št. 4072.

2. Tanek srebrn obsenčnik, desnosučen, okroglega preseka, zaključka sta enkrat profilirana in se rahlo presegata; vel. 3,6 × 3,9 cm; inv. št. 4069.

3. Tanek srebrn obsenčnik okroglega preseka, zaključka sta oblikovana v zanko in kaveljček in sta staknjena; vel. 3,5 × 3,7 cm; inv. št. 4071.

4. Srebrn trakast prstan z dvema žlebičema, konca sta preluknjana in razprta (zakovica manjka); prem. (deformiran) 2,4 cm; šir. traku 0,4 cm; inv. št. 4070.

Grob 6/01 (t. 10B)

V celoti, a slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja leži na desni ličnici, roki v komolcih skrčeni in položeni visoko na prsni koš, nogi rahlo stisnjeni v koljenih.

Spol: moški; *starost:* adultus (21–40 let), predvidena viš. 167 cm; *glob.:* 359,06 m; *smer:* Z–V (112 °).

Grobna jama: razmeroma velika (80 × 190 cm) in globoka, pravokotna z zaobljenimi vogali, okostje leži na deski, pokončni deski tudi ob obeh daljših stranicah.

Zasutje: drobci oglja.

Pridatki: -.

Grob 7/01 (t. 10C)

V celoti dobro ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja nagnjena na levo, roki položeni v naročje, nogi iztegnjeni. Ob levi strani lobanje polmesečast uhan (2); pod levo ličnico polmesečast uhan (1) in obsenčnika (6 in 7). Na desni rami odlomek polmesečastega uhana (3). Ob notranji strani leve stegenice obsenčnik (4); levo od leve stegenice prstan (8). Ob notranji strani desne stegenice še en obsenčnik (5).

Spol: ženska; *starost:* adultus (22–30 let), predvidena viš. 157 cm; *glob.:* 359,03 m; *smer:* Z–V (110 °).

Grobna jama: pravokotna z zaobljenimi vogali ob glavi in zaobljeno stranico ob nogah, ob glavi in nogah nekaj oblih kamnov.

Pridatki:

1. Bronast emajliran polmesečast uhan, poškodovan in popravljen že v času uporabe. Vogal lunice, iz katerega je

prvotno izhajal lok za obešanje, je odlomljen in naknadno prevrtan, skozi luknjico je vtaknjen nov, žičnat lok okroglega preseka (morda kar obsenčnik s kaveljcem na koncu). Rob lunice je narebren; na polju lunice je v pozitivu predstavljen simetričen palmetast motiv, ob zgornjem robu ga obrobja proga belega emajla, ob desnem zelenomoder emajl, ki je obarvan zaradi patine, prvotno je bil namreč prav tako bel; emajl ob levem robu je izpadel. Vel. $4,2 \times 3,3$ cm; šir. preseka dodanega locna 1,5 mm; inv. št. 4065 (sl. 8: 2).

2. Lunica bronastega, emajliranega polmesečastega uhana z odebeljenimi vrhovi lunice. Rob lunice je narebren; emajl je ob zgornjem robu izpadel, na ostalem delu je zaradi patine neugotovljive barve, ornament v pozitivu predstavlja dva simetrično postavljena palmetasta lista; vel. $2,8 \times 1,5$ cm; inv. št. 4067.

3. Odl. kovanega polmesečastega uhana, ohranjen je le del lunice in lok, ki izhaja iz nje; vel. $2,9 \times 3,2$ cm; inv. št. 4062.

4. Bronast obsenčnik, desnosučen, okroglega preseka, konca se ne stikata in sta enkrat profilirana; vel. $4,8 \times 4,5$ cm; inv. št. 6391.

5. Bronast obsenčnik okroglega preseka, nekoliko deformiran, konca sta močnejše razprta in enkrat profilirana; vel. $4,1 \times 3,7$ cm; inv. št. 4968.

6. Masiven srebrn obsenčnik, desnosučen, okroglega preseka, konca sta razprta in enkrat izrazito profilirana; vel. $3,5 \times 3,3$ cm; inv. št. 4063.

7. Masiven bronast obsenčnik, levosučen, okroglega preseka, konca se zaradi deformacije nekoliko presegata in sta po enkrat izrazito profilirana; vel. $3,3 \times 4,1$ cm; inv. št. 4064.

8. Polovica vlitiga srebrnega prstana D-preseka; inv. št. 4066.

Grob 8/01 (t. 8F)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, leži pod okostjem 2. Ohranjen le del desne stegenice, od ostalih kosti le lise temnejše zemlje, ki nekoliko določneje nakazujejo levo nogo.

Spol: nedoločljiv; *starost:* nedoločljiva; *glob.:* 359,55 m; *smer:* Z-V (113°).

Grobna jama: izrazito velika (80×200 cm), pravokotne oblike z zaobljenimi vogali, nekaj večjih kamnov ob glavi in nogah.

Stratigrafija: grob 8 leži pod grobom 2/01. Okostje je poškodovano tudi v vkopom stojke (SE 11/kv. IV; verjetno del konstrukcije obrambnega hodnika taborskega obzidja iz konca 15. st.

Pridatki:-

Zasutje: drobcji oglja in odl. keramike (1).

1. Odl. keramike iz rjavo do črno žgane gline, mešane z drobnim belim peskom, notranja in zunanja površina je porozna in metličena, očitna je izdelava na kolesu, vel. $4,2 \times 3,8$ cm; inv. št. 6369.

Grob 9/01 (t. 11A)

V celoti slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, lobanja nagnjena na levo ličnico, roki iztegnjeni ob telesu, leva golenica premaknjena na desno. Pod desno dlanjo železen nož (1).

Spol: moški; *starost:* maturus (40–60 let), predvidena viš. 160 cm; *glob.:* 358,91 m; *smer:* Z-V (117°).

Grobna jama: izrazito velika (100×220 cm), pravokotna z zaobljenimi vogali, ob nogah nekaj večjih kamnov.

Pridatki:

1. Železen nož, trn postopno prehaja v rezilo, ki je ravno, hrbet se uvija proti konici; dolž. 14 cm; šir. rezila 1,9 cm; inv. št. 6376.

Najdbe v zasutju:

2. Odl. dna steklenega kozarca rumenkaste barve; prem. 5 cm; inv. št. 6378.

3. Odl. izvihanega ustja keramičnega lonca iz črno žgane, z grobim peskom mešane gline, površina je porozna; izdelava na kolesu z ročno dodelavo; vel. $2,6 \times 1,9$ cm; inv. št. 6379.

4. Odl. dna keramične posode iz črno žgane, z grobim peskom in plevami mešane gline, površina porozna; izdelava ročna; vel. 5×4 cm; inv. št. 6380.

5. Odbitek iz sivo belega kremenja; vel. $1,7 \times 1,1$ cm; inv. št. 6377.

Grob 10/01 (t. 9C)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, domala v celoti ga je uničil vkop za drenažo kapele. Ohranjeni so le fragmenti lobanje, ki je ležala na desni ličnici, in leva nadlahtnica.

Spol: nedoločljiv; *starost:* odrasel; *glob.:* 358,95 m; *smer:* Z-V (podrobneje nedoločljiva, glede na skromne ostanke kosti med 110° in 120°).

Grobna jama: izrazito velika (90×190 cm), ob severni daljši stranici sledovi deske. V severozahodnem kotu grobne jame, na glob. 359,48 m, obsenčnik, ki pa zelo verjetno ne sodi k temu pokopniku.

Najdba:

1. Odl. tankega bronastega obsenčnika okroglega preseka z zašiljenim koncem. Dolž. odlomka 5,2 cm; inv. št. 6392.

ZGORNJI BRNIK, PODRUŽNIČNA CERKEV SV. JANEZA KRSTNIKA (t. 11)

Antropološka analiza: dr. Tatjana Tomazzo Ravnik.

Smeri okostij so določene glede na izmerjeno usmeritev cerkve. Globine so relativne, merjene od cerkvenega praga, ki je predstavljal točko Z = 0, in ki v glavnem tudi predstavlja višino pohodne površine okolice cerkve.

Najdbe hrani Gorenjski muzej v Kranju.

Grob 1 (t. 11B)

Skromni ostanke lobanje.

Spol: ženska (?); *starost:* adultus; *glob.:* 1,85 m; *smer:* Z-V (podrobneje nedoločljiva).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 1 se delno prekriva s severnim delom groba 2. Ni jasno razvidno kateri od grobov 1 in 2 je poškodoval drugega.

Pridatki: -.

Grob 2 (t. 11B)

Le fragmenti lobanje, ki je ležala na zatilnici in del desne nadlahtnice v hrbtni legi, ostalo je uničil vkop temeljev.

Ob desni strani lobanje večji bronast obsenčnik (1), ob levi strani lobanje obsenčnik (2).

Spol: ženska; *starost:* adultus; *glob.:* 1,86 m; *smer:* Z-V (podrobneje nedoločljiva).

Grobna jama: ni obložena.

Zasutje: V zasutju, nad ostanki lobanje obroček (3).

Stratigrafija: grob 2 je poškodovan zaradi vkopa temeljev gotskega prezbiterija.

Pridatki:

1. Večji bronast obsenčnik, desnosučen, okroglega preseka z zaobljenima presegajočima zaključkoma; prem. 4 × 4,2 cm; inv. št. 4704.

2. Bronast obsenčnik, levosučen, podoben zgornjemu, zaključka enkrat profilirana in presegajoča; prem. 4,4 × 4,7 cm; inv. št. 4703.

Najdba v zasutju:

3. Majhen bronast obroček okroglega preseka z razprtima, zašiljenima zaključkoma; prem. 0,8 × 0,9 cm; inv. št. 4706.

Grob 3 (t. 11C)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, gre le za fragmente lobanje, ki je ležala na zatilnici, leve nadlahtnice in leve stegenice (ostalo je uničil vkop groba 4).

Spol: ženska; *starost:* adultus; *glob.:* 1,86 m; *smer:* Z-V (67°).

Grobna jama: ob levi stegenici ostanki deske.

Stratigrafija: grob 3 je poškodovan z vkopom groba 4.

Pridatki: -.

Grob 4 (t. 11C)

Deloma in slabo ohranjeni ostanki okostja v hrbtni legi, fragmenti lobanje, ki je ležala na zatilnici, leve nadlahtnice in leve stegenice. Ob desni strani lobanje obsenčnik (1); Ob levi strani lobanje obsenčnik (2).

Spol: otrok; *starost:* infans II; *glob.:* 1,89 m; *smer:* Z-V (podrobneje nedoločljiva).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 4 je vkopan v grob 3.

Pridatki:

1. Tanjši bronast obsenčnik, desnosučen, okroglega preseka z enkrat profiliranimi, presegajočima zaključkoma; prem. 3,5 × 4,3 cm; inv. št. 4702.

2. Železen obsenčnik okroglega preseka, profilacija razprtih zaključkov zaradi patine ni ugotovljiva; prem. 4,6 × 3,8 cm; inv. št. 4701.

Grob 5 (t. 11D)

Deloma in slabo ohranjeno okostje v hrbtni legi, fragmenti lobanje nekoliko dislocirani ležijo na zatilnici. Fragmenti nadlahtnic in podlahtnic kažejo, da sta bili roki položeni v naročje, ohranjena še desna polovica medenice in obe stegenici, ostalo je uničil vkop temeljev. Na mestu, kjer bi morali biti prsti desne roke bronast prstan (1).

Spol: nedoločen; *starost:* maturus; *glob.:* 1,87 m; *smer:* Z-V (65°).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 5 je poškodovni z vkopom temeljev gotskega prezbiterija.

Pridatki:

1. Bronast prstan okroglega preseka z razprtima, zašiljenima zaključkoma; prem. 2,3 × 2,5 cm; inv. št. 4705.

Grob 6 (t. 11E)

Le fragmenti otroške lobanje in leve nadlahtnice, ostalo je uničil vkop temeljev prezbiterija.

Spol: otrok; *starost:* infans I; *glob.:* 1,71 m; *smer:* Z-V (podrobneje nedoločljiva).

Grobna jama: ni obložena.

Stratigrafija: grob 6 je poškodovni z vkopom temeljev gotskega prezbiterija.

Pridatki: -.

ANDRAE, R. 1973, Mosaikaugenperlen. Untersuchungen zur Verbreitung und Datierung karolingerzeitlicher Millefioriglasperlen in Europa. – *Acta praehistorica et archaeologica* 4, 101–198.

BELOŠEVIĆ, J. 1980, *Materijalna kultura Hrvata od 7–9. stoljeća*. – Zagreb.

BOLTA, L. 1981, *Rifnik pri Šentjurju. Poznoantična naselbina in grobišče (Rifnik. Spätantike Siedlung und Gräberfeld)*. – Katalogi in monografije 19.

BOLTIN-TOME, E. 1986–1987, Predloka - antična in zgodnjerednjeveška lokaliteta. – V / In: *Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju 2*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 11/2, 189–208.

BREUER, E. 2005, *Byzanz an der Donau. Eine Einführung in Chronologie und Fundmaterial zur Archäologie im Frühmittelalter im mittleren Donaauraum*. – *Archaeological Introductions* 2.

CEGLIA, V. 2000, Campochiaro. La necropola di Vicenne. – V / In: E. A. Arslan, M. Buora (ur. / eds.), *L'oro degli Avari. Popolo delle steppe in Europa*, 212–221, Udine.

CVIKL-ZUPANČIČ, M. 1965, Komenda. – *Varstvo spomenikov* 10.

ČILINSKÁ, Z. 1973, *Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce*. – *Archaeologica Slovaca. Catalogi* 5.

ČILINSKÁ, Z. 1975, Frauensmuck aus dem 7.–8. Jahrhundert im Karpatenbecken. – *Slovenská archeológia* 23/1, 63–96.

EICHERT, S. 2010, *Die frühmittelalterlichen Grabfunde Kärntens. Die materielle Kultur Karantaniens anhand der Grabfunde vom Ende der Spätantike bis ins 11. Jahrhundert*. – *Aus Forschung und Kunst* 37.

FREEDEN, U. von 1979, Untersuchungen zu merowingerzeitlichen Ohringen bei den Alamannen. – *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 60, 368–381.

GARAM, É. 1995, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred (Cemeteries of the Avar period (567–829) in Hungary)*. – Budapest.

GARAM, E. 2001, *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*. – *Monumenta Avarorum Archaeologica* 5.

- GIESLER, J. 1980, Zur Archäologie des Ostalpenraumes vom 8. bis 11. Jahrhundert. – *Archäologisches Korrespondenzblatt* 10/1, 85–98.
- HÖFLER, J. 1986, O prvih cerkvah in prazupnijah na Slovenskem. Prolegomena k historični topografiji predjožefinskih reform. – Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana.
- HORVATH, T. 1935, Die Avarische Gräberfeld von Üllö und Kiskörös. – *Archaeologia Hungarica* 19.
- JOSIPOVIČ, D. 1982, Suha. – *Varstvo spomenikov* 24, 210–211.
- KARPF, K., T. MEYER (ur. / eds.) 2010, *Sterben in St. Peter. Das frühmittelalterliche Gräberfeld von St. Peter bei Spittal/Drau in Kärnten*. – Beiträge zur Kulturgeschichte Oberkärntens 6.
- KASTELIC, J. 1960, Staroslovanski Kranj (Altslawisches Kranj). – V / In: *900 let Kranja. Spominski zbornik*, 38–50, Kranj.
- KASTELIC, J., B. ŠKERLJ 1950, *Slovanska nekropola na Bledu. Arheološko in antropološko poročilo za leto 1984 (The Slav necropolis at Bled. Archaeological and anthropological report for 1984)*. – Dela 1. razreda SAZU 2.
- KISS, A. 1977, *Avar Cemeteries in County Baranya. Cemeteries of the Avar Period (567-829) in Hungary* 2. – Budapest.
- KLEIN-PFEUFFER, M. 1993, *Merowingerzeitliche Fibeln und Anhänger aus Preßblech*. – Marburgen Studien zur Vor- und Frühgeschichte 14.
- KNIFIC, T. 1975, Dve staroslovanski grobišči z ozemlja Loškega gospostva. – *Loški razgledi* 22, 11–23.
- KNIFIC, T. 1976, Dve staroslovanski grobišči z ozemlja Loškega gospostva. Dodatek. – *Loški razgledi* 23, 337.
- KNIFIC, T. 1982, *Bled v zgodnjem srednjem veku*. – Doktorsko delo / Dissertation, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- KNIFIC, T. 2002, Lončenina v zgodnjesrednjeveških grobovih na Slovenskem / Die Keramik in den frühmittelalterlichen Gräbern in Slowenien. – V / In: Guštin, M. (ur. / ed.), *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slawen. Frühmittelalterlicher Keramik am Rand der Ostalpen*, 115–128, Ljubljana.
- KNIFIC, T., A. PLETERSKI 1981, Staroslovansko grobišče Dlesc pri Bodeščah (Die altslawische Nekropole Dlesc pri Bodeščah). – *Arheološki vestnik* 32, 482–523.
- KNIFIC, T., D. SVOLJŠAK 1976, *Vipavska dolina (Early-Medieval Sites in the Vipava valley)*. – Situla 17.
- KOROŠEC, P. 1967, Staroslovansko grobišče ob cerkvi na Drulovki (Un nécropole des anciens Slaves autour de l'église de Drulovka près de Kranj). – *Arheološki vestnik* 18, 427–432.
- KOROŠEC, P. 1979a, *Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov (Archäologisches Bild der karantanischen Slawen im frühen Mittelalter)*. – Dela 1. razreda SAZU 22/1.
- KOROŠEC, P. 1979b, *Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov (Archäologisches Bild der karantanischen Slawen im frühen Mittelalter)*. – Dela 1. razreda SAZU 22/2.
- LEGOUX, R., P. PÉRIN, F. VALLET 2004, *Chronologie normalisée du mobilier funéraire mérovingien entre Manche et Lorraine*. – Bulletin de liaison de l'Association française d'Archéologie mérovingienne, n^o hors série.
- LIPPERT, A. 1969, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Zwölfaxing in Niederösterreich*. – Prähistorische Forschungen 7.
- LOSERT, H., A. PLETERSKI 2003, *Altenerding in Oberbayern. Struktur des frühmittelalterlichen Gräberfeldes und »Ethnogenese« der Bajuwaren*. – Berlin, Bamberg, Ljubljana.
- LOTTER, F., R. BRATOŽ, H. CASTRITIUS 2005, *Premiki ljudstev na območju Vzhodnih Alp in srednjega Podonavja med antiko in srednjim vekom (375–600)*. – Ljubljana.
- LUX, J. 2004, *Zidani Gaber v luči nekaterih arheoloških poznoantičnih najdb*. – Diplomski naloga / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- MARUŠIČ, B. 1967, Nekropole VII. i VIII. stoljeća u Istri (Die Nekropolen des VII. und VIII. Jh. in Istrien). – *Arheološki vestnik* 18, 333–348.
- MASELLI SCOTTI, F. (ur. / ed.) 1989, *Longobardi a Romans d'Isonzo. Itinerario attraverso le tombe alto-medievali*. – Udine.
- MEJAČ, A. 1892, Komenda. – *Argo* 1.
- MIKL-CURK, I. 1999, Nit, šivanka, preslično vreteno in rimski grobovi v Sloveniji. – *Časopis za zgodovino in narodopisje* 70/1–2, 303–316.
- MILOŠEVIČ, A. 2008, *Križevi na obložnicama ranosrednjovjekovnih grobova u okolici Sinja / Croci sulle lastre di rivestimento delle tombe altomedievali nell'area di Signa*. – *Studia mediterranea archaeologica* 2.
- MOSER, K. 1905–1906, Über prähistorische Funde vom Gradišče und Tabor von Tomaj im österreichischen Littorale. – *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 36, 140–141.
- PAHIČ, S. 1967, Staroslovanski grobovi v Brezju pri Zrečah (Altslawische Gräber in Brezje bei Zreče). – *Arheološki vestnik* 18, 357–364.
- PETRINEC, M. 2002, Dosadašnji rezultati istraživanja ranosrednjovjekovnog groblja u Glavicama kraj Sinja kao prilog razrješavanju problema kronologije starhrvatskih grobalja. – *Opuscula archaeologica* 26, 205–246.
- PETRU, P., T. ULBERT 1975, *Vranje pri Sevnici. Starokrščanske cerkve na Ajdovskem gradcu (Vranje bei Sevnica. Frühchristliche Kirchenanlagen auf dem Ajdovski gradec)*. – Katalogi in monografije 12.
- PLETERSKI, A. 1982, Časovna izpovednost plastovitosti staroslovanskega grobišča Sedlo na Blejskem gradu (Stratigraphy of the Old-Slavic Cemetery Sedlo na Blejskem gradu as a Source for Datation). – *Arheološki vestnik* 33, 134–150.
- PLETERSKI, A. 1990, Staroslovansko grobišče na Sandrovi polici v Predtrgu pri Radovljici (Die Altslawische Nekropole auf der Sandrova polica in Predtrg bei Radovljica). – *Arheološki vestnik* 41, 465–504.
- PLETERSKI, A. 2008, *Zgodnjesrednjeveška naselbina na blejski Pristavi. Najdbe / Frühmittelalterliche Siedlung Pristava in Bled. Funde*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 14.
- PLETERSKI, A., M. BELAK 2002, Grobovi s Puščave nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu (Die Gräber von Puščava oberhalb von Srar trg bei Slovenj Gradec). – *Arheološki vestnik* 53, 233–300.

- PLETERSKI, A., L. PERŠIČ 2008, Krvavec. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Zgodnji srednji vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino (Mittelalter. Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene)*, 137–144, Ljubljana.
- PÖLLATH, R. 2002, *Karolingerzeitliche Gräberfelder in Nordostbayern 1.* – München.
- SAGADIN, M. 1988, *Kranj – Križišče Iskra. Nekropola iz časa preseljevanja ljudstev in staroslovanskega obdobja (Kranj – Iskra Crossroads. A Cemetery from the Migration Period and the Early Slavic Period)*. – Katalogi in monografije 24.
- SAGADIN, M. 2002, Od kamnitega orodja do zgodnjega srednjega veka. – V / In: *Zbornik občine Komenda*, 39–54, Komenda.
- SAGADIN, M. 2005, Nekateri neolitske najdbe z vzhodne Gorenjske. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Prvi poljedelci. Savska skupina lengyelske kulture (First Farmers. The Sava Group of the Lengyel Culture)*, 29–36, Koper.
- SAGADIN, M. 2008, *Od Karnija do Kranja*. – Doktorsko delo / Dissertation, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- SCHMIDT, W. 1908, Kleine Mitteilungen. – *Carniola. Zeitschrift für Heimatkunde* 1.
- SLAPŠAK, B. 1995, *Možnost študija poselitve v arheologiji*. – *Arheo* 17, Ljubljana.
- STARE, F. 1975a, Kaplja vas. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 185, Ljubljana.
- STARE, F. 1975b, Komenda. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 185, Ljubljana.
- STARE, V. 1980, *Kranj, nekropola iz časa preseljevanja ljudstev (Kranj. Betrachtungen zur Auswertung des Grabbeigabefundstoffes der völkerwanderungszeitlichen Nekropole)*. – Katalogi in monografije 18.
- STEIN, F. 1995, Die frühmittelalterlichen Kleinfunde von Esslingen, St. Dionysius. – V / In: *Die Stadtkirche St. Dionysius in Esslingen am Neckar. Archäologie und Baugeschichte 1, Forschungen und Berichte der Archäologie des Mittelalters in Baden-Württemberg* 13/1. strani
- STEIN, F. 1967, *Adelsgräber des achten Jahrhunderts in Deutschland*. – *Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit*, Ser. A 9.
- STEINKLAUBER, U. 2002, *Das spätantike Gräberfeld auf dem Frauerberg bei Leibnitz, Steiermark*. – *Fundberichte aus Österreich. Materialhefte* A/10.
- STELE, F. 1929, *Politični okraj Kamnik*. – Ljubljana.
- STEUER, H. 2001, Krieger und Bauern – Bauernkrieger. – V / In: *Die Alamannen*, 275–287, Stuttgart.
- SVOLJŠAK, D. 1985–1987, Staroselski grobovi na Ledinah v Novi Gorici. – *Goriški letnik* 12/14, strani.
- THEUNE-GROSSKOPF, B. 2001, Der lange Weg zum Kirchhof. – V / In: *Die Alamannen*, 471–480, Stuttgart.
- SZŐKE, B. M. 1992, Die Beziehungen zwischen dem oberen Donautal und Westungarn in der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts (Frauentrachtzubehör und Schmuck). – V / In: F. Daim (ur. / ed.) *Awarenforschung* 2, 841–968.
- SZŐKE, B. M., K. ÉRY, R. MÜLLER, L. VÁNDOR 1992, *Die Karolingerzeit im Unteren Zalatál. Gräberfelder und Siedlungsreste von Garabonc I-II und Zalasabard-Dezsősziget*. – *Antaeus* 21.
- TOVORNIK, V. 1986, Die frühmittelalterlichen Gräberfelder von Gusen und Auhof bei Perg in Oberösterreich. Teil 2: Auhof. – *Archaeologia Austriaca* 70, 413–483.
- TOVORNIK, V. 1991, Datierungskorrekturen der altslawischen Gräber- und Siedlungsfunde in Oberösterreich. – V / In: *Chronologische Fragen des 7.–10. Jahrhunderts. Archäologische Konferenz des Komitates Zala und Niederösterreichs 2*, Traismauer, 15.–16. 10. 1990, Zalai Múzeum 3, 49–55, Traismauer.
- VALIČ, A. 1962–1963, Staroslovansko grobišče v Smokuču pri Žirovnici in Srednjem Bitnju pri Kranju (Altslawisches Gräberfeld in Smokuč bei Žirovnica und in Srednje Bitnje bei Kranj). – *Arheološki vestnik* 13/14, 565–578.
- VALIČ, A. 1962–1964, Mlaka pri Kranju. – *Varstvo spomenikov* 9, 199.
- VALIČ, A. 1964, *Staroslovansko grobišče na Blejskem gradu (izkopavanje 1960) / Die altslawische Nekropole auf dem Schlossberg von Bled (Ausgrabung 1960)*. – *Situla* 7.
- VALIČ, A. 1967, Staroslovanski Kranj (Das Altslawische Kranj). – *Arheološki vestnik* 18, 417–425.
- VALIČ, A. 1969, Spodnje Duplje. – *Varstvo spomenikov* 12, 102.
- VALIČ, A. 1975a, Suha pri Predosljah. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 172, Ljubljana.
- VALIČ, A. 1975b, Kokrica. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 172, Ljubljana.
- VALIČ, A. 1980, Arheološka raziskovanja na kranjskem območju v preteklih štirih desetletjih. – V / In: J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, V–XXIV, Kranj.
- WERNER, J. 1962, *Die Langobarden in Pannonien. Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 568*. – *Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Neue Folge* 55.
- ŽUPANEK, B. 2001, *Ljubljanski prostor v rimskem času*. – *Magistrska naloga / Master's thesis*, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

The early medieval cemeteries of Komenda and Zgornji Brnik in the Gorenjska region

Summary

KOMENDA–SV. PETER

The cemetery by St Peter's church in Komenda

The first early medieval finds from Komenda near Kranj were published as early as 1892,¹ and more were discovered in 1895, when St Peter's church was being repaired, and several early Slavic graves were discovered near the foundations of the presbytery. Of all the finds, only two Kottlach temple rings and two enamelled crescent earrings have been preserved. The site was published by Schmidt.²

On the basis of this information (and due to works that were planned), ZVKDS, OE Kranj (the Kranj Regional Unit of the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia) conducted a preliminary archaeological survey in 1992. In the exterior, immediately next to the southern church wall, a test trench was excavated. Grave 1/92 (it had destroyed a stone mound) lay in a rubble layer, and there were many fragments of charcoal and burnt clay under it (remains of fires). The layer was delimited with stones, which apparently marked the edge of the grave pit. Lower, under the upper rubble layer, there were three graves. The pits of the two deeper ones were lined with stones (see Catalogue: graves 1–4/92; *Insert 1; Fig. 1; Pls. 1, 2*).

In 1999, the second preliminary archaeological survey was conducted, this time north of the church, in an abandoned graveyard, between the church and the old Komenda mansion.

The wall (2) that reaches from under the foundations of the church is later than the early medieval burials (Catalogue: graves 1–22/99; *Insert 1; Fig. 2; Pls. 2–8*).

The south-western mansion wall doubles as the northern wall of the above-mentioned graveyard. In 2001, the area near the south-western wall of the mansion was damaged and the ZVKDS, OE Kranj, therefore, started with archaeological excavations of the damaged surface. The sterile base layer, which descends from east to west, revealed outlines of grave pits: ten early medieval graves (W–E

orientation; Catalogue: 1–10/01; *Insert 1; Figs. 3, 4; Pls. 8–11*), and seven graves from the Baroque period (N–S orientation, towards the church). In addition to the graves, a number of postholes were discovered in the excavation field (*Insert 1: pits 1–9*), possibly representing the remains of a wooden construction linked with the fortification (Slovene: *tabor*; built at the end of the 15th century) established as part of the system for defence against the Turks. It is thought that the mansion leaned against the walls of the fortification (the SW wall of the present mansion covers a large part of the northern side of the fortification walls).

From 1992 to 2001, 47 early medieval graves were excavated near the Komenda church. Based on their arrangement, the conclusion may be drawn that the core of the cemetery was in the area of the present nave, for there were only later (i.e. from the Baroque period) graves in the area of the present presbytery.

Burial rite

With regard to early medieval graves, burial depth, grave pit size and grave construction are taken into account when determining burial ritual.

According to their **depth**, the Komenda graves are arranged in four groups (*Fig. 5*). The exceptionally deep ones are mostly in the 1992 trench and in the western part of the 2001 trench. It seems that the terrain originally sloped downwards to the south and west. The shallow graves mostly lie near the eastern edge and in the middle of the 1999 trench and in the eastern part of the 2001 trench. However, the 1999 trench also reveals that the exceptionally deep graves are evenly distributed. Deeper burials can therefore have an additional meaning here.

Grave pit size (*Fig. 5*) could only be documented in the cases of graves dug into clay (sterile base layer, i.e. very deep graves). The size of shallower graves can be estimated based on the extent of destruction of the neighbouring (earlier) graves, caused by the digging of the later ones (e.g. Gr. 4/99, 12/99, 16/99, 21/99, 27/99, 28/99). These grave pits, however, did not reach the dimensions of the largest graves (Gr. 18/99 and 26/99; 3/01, 8/01 and

¹ Mejač 1892, 62.

² Schmidt 1908, 37, Pl. 2: 22.

9/01). There was no standard grave pit size: out of 24 deeply dug graves, 11 grave pits are large.

Grave construction (Fig. 5) occurs in two forms: either there are grave pits distinctly lined with stones in several rows along their entire height (Gr. 3/92 and 4/92) or there is a wooden lining, i.e. a board under the skeleton (Gr. 8/99 and 26/99, 4/01), a board above the skeleton (22/99), or a board along one of the sides of a grave pit, sometimes combined with a wooden bedding (Gr. 4/99; 3/01, 6/01 and 10/01).

Grave constructions and deeper grave pits are frequently connected with the graves with a larger number of grave goods. If the criterion used is three or more grave goods, then six graves (8/99, 17/99 and 26/99, 4/01, 5/01 and 7/01) fall into this category. Only in three cases do the skeletons lay on boards (8 and 26/99; 4/01). Three graves could be classified among the exceptionally deep ones (4/01, 5/01 and 7/01). They, however, mostly lie in the western part of the cemetery, where graves are deeper than average (because of the terrain originally sloping downwards). In the entire cemetery, grave constructions with boards were documented in less than 20% of cases, but they are relatively more common in graves that contained a larger number of finds (50 %).

Burial orientation (Fig. 7) could be documented in 38 graves. Deviation from the N–S direction was recorded. The ideal W–E direction thus means a deviation of 90° from the north. The first prevalent direction is the segment from 110° to 120°, represented by as many as 18 graves. The second one is less distinct: in the segment from 96° to 106° it is represented by 12 graves.

In the group of graves with linings and large grave pits, it was possible to establish the orientation of 11 graves. Eight of them lie in the first prevalent direction, two in the second prevalent direction, while the direction of one is 88°.

With some graves, the **fills of their grave pits** are specific (fragments of pottery, small pieces of charcoal and burnt clay, and bovine teeth in four cases). The presence of charcoal pieces is possibly a consequence of digging into an earlier settlement layer (Neolithic; see below).

Stray finds

Numerous flint chips and fragments of tools, some of which found their way into graves (4/92, 5/92 and 27/92, 9/2001), a quern fragment (*Pl.* 7:

35), and especially a small polished stone axe (*Pl.* 7: 33) indicate that the cemetery was located on the site of a Neolithic settlement.³

The relatively large number of early medieval and later chance finds (for the year 1999 see *Pl.* 7) is the consequence of a long-term use of the cemetery (the area directly around the church was in use as late as the 20th century).

Pottery

No pottery vessels as grave goods were found in the Komenda cemetery.

Perhaps a large potsherd at the foot of the skeleton in grave 23/99 (*Pl.* 5: F2) (which corresponds the usual position of such grave goods) may be interpreted as a reminiscence of laying pottery vessels in graves. It must have belonged to an extremely large vessel, a pot or a baking lid. Though it is coarsely manufactured (hand-made), unevenly burnt and contains a coarse tempering agents, this is not necessarily an element providing time-defining data. Pottery fragments were present in the fill of 13 graves, especially those with large and deep grave pits (e.g. Gr. 18/99, 27/99, 32/99; 3/01, 8/01 and 9/01). These graves differ from others in their orientation, which is mostly the first predominant direction (110° to 120°).

Only shards of pots with everted rims (*Pls.* 6: C3–5; 11: A3–4) can be classified according to their shape.

Tools

The **spindle-whorl** from Komenda (*Pl.*: 1: B1) was made of either a shard or a brick from the Roman period. While spindle-whorls are a characteristic grave good of late Roman cemeteries, both Roman and Germanic, they are an extremely rare find in early medieval graves in the area of the present-day Slovenia. In ethnically mixed cemeteries (Kranj–Lajh, Rifnik near Šentjur and Vranje near Sevnica), they mostly express native character.⁴ The Lombards knew of spindle-whorls in cemeteries in the Pannonian as well as in the

³ Sagadin 2005, 32–33.

⁴ Stare 1980, *Pls.* 7: 8; 13: 6; 23: 3 etc.; Bolta 1981, *Pls.* 1: 14; 10: 12; 12: 8 etc.; Petru, Ulbert 1975, Fig. 42: f.

Italian phases.⁵ In the time from the 6th to the 8th centuries, spindle-whorls were also a typical grave good in barbarized indigenous population cemeteries in the area that corresponds to the notion of late Roman Istria.⁶ It seems that spindle whorls as a grave good are an old element, establishing a connection between the Late Roman period and the Early Middle Ages.

Knives as grave goods also have a long tradition. As a status symbol, they (probably) persisted much longer than spindle whorls, i.e. as late as to the 10th century. They appear in all late Roman (both Roman and Germanic) graves. In addition to the above-mentioned cemeteries, the Late Roman autochthonous cemetery of Bled–Pristava should be mentioned, where, according to the analysis of Knific, knives characterize the third phase of the cemetery (between 570 and 600).⁷ The practice of laying knives in graves, which can be observed in both Avar and Slavic burials, comes either from Germanic (Merovingian) or from Late Roman cemeteries.⁸

Out of five knives from the Komenda graves, four belong to the type with a straight back and cutting edge curved towards the tip (*Pls.*: 1: A1; 5: F1; 6: A3,B1), and one to the type with a straight cutting edge and back angled towards the tip (*Pl.* 11: A1). According to the classification by Pleterski, the latter belongs to the group found in the earliest graves of the Bled–Sedlo cemetery while the rest belong to the second group.⁹ In Bavaria, knives with a straight cutting edge and back angled towards the tip appear in Pöllath's Phase I but especially in Phase II, i.e. the first half of the 8th century.¹⁰ The knife from grave 9/01 in Komenda could be classified into Pöllath's Type M3d, and the rest of them into Type M4, i.e. Phase II. In Komenda, all the knives are the only objects in their graves. Grave 26/99 (*Pl.* 6: A3), where a knife was found together with earrings with tin beads, is an exception. Continuity notwithstand-

ing, knives are still characteristic of earlier burials of the so-called Carantania Stage. In the early medieval Bled–Pristava cemetery, for instance, it is the knives with a straight back that are limited to the earliest stage.¹¹

Jewellery

Among the earliest **temple rings** are those that fasten with a *loop and a hook*. Such rings were found in graves 1/01, 2/01 and 5/01 (*Pls.* 8: D1,E1; 10: A3), and perhaps also in graves 1/01 and 3/01, where only the end with the hook has been preserved (*Pls.* 8: D2; 9: A1). According to the established early medieval chronologies in Slovenia, such circlets belong to the earliest, so-called Carantania Stage, in the 7th and 8th centuries, or in the time from the end of the 7th to the middle of the 8th century (the earliest phase of the early medieval cemetery Bled–Pristava).¹² The analysis of the Bled–Sedlo cemetery showed that they remain until the beginning of the 9th century.¹³ In Bavaria, such female jewellery comes in two variants of fastening: with two hooks (Type H3) or with a loop and a hook (Type H2; Pöllath, 2002, 178). All fully preserved circlets from Komenda belong to Type H2, i.e. chronological Phase II (first half of the 8th century, according to Pöllath). A massive temple ring with strongly profiled ends (*Pl.* 10: A1), among the contents of grave 5/01, enables extending the duration of rings with a loop and a hook further into the 9th century.

Earlier objects are also represented by *rings with a hook on one side and a flat, forged loop on the other*. Two such (deformed) specimens were found in rich grave 4/10 (*Pl.* 9: 5,6) and another one is a stray find (*Pl.* 7: 3). They belong to the "Transitional" Stage (from the second half of the 8th to the middle of the 9th century).¹⁴

Temple rings with straight ends or the relatively large temple rings made of thin wire can also be dated to that period. Profiled ends are indicated by an incised line (sometimes a spiral). In Komenda, they were found in graves 1/92 (*Pl.* 2: A2), 4/99 (*Pl.* 3: B1), 7/99 (*Pl.* 3: C1), 8/99 (*Pl.* 3: D1,2), 12/99

⁵ Werner 1962 (*Pls.* 3: 8; 7: 11; 8: 7; 47: 30; 48: 8; 57: 23); Maselli Scotti (ed.) 1989 (Gr. 74a [Pl. 9: 2], 114 [Pl. 13: 2], 45 [Pl. 17: 2], 42 [Pl. 18: 4], 90 [Pl. 19: 6]).

⁶ Marušić 1967, 337; Predloka (Boltin–Tome 1986–1987 195, Pl. 5: 7); Gojače–Boršt (Knific, Svoljšak 1976, 55–57, Pl. 1: 6); Tomaj (Moser 1905–1906, 140–141); Ledine by Nova Gorica (Svoljšak 1985–1987, 105–122, *Pls.* 2: 1; 3: 3).

⁷ Knific 1982, 21, *Pls.* 17: 1; 19: 11; 24: 2; 25: 12; 26: 12.

⁸ Cf. the thesis on the origin of this custom in: Losert, Pleterski 2003, 240 and Korošec 1979a, 238–240.

⁹ Pleterski 1982, 141, Fig. 5.

¹⁰ Pöllath 2002, 178, 192.

¹¹ Knific 1982, 30, Figs. 27, 28.

¹² Korošec 1979a, 305 (Type 1.2), 187 (stresses their "pre-Slavic" origin); Knific 1982, Fig. 27 (Pristava).

¹³ Pleterski 1982, 146.

¹⁴ Korošec 1979a, 189; Knific 1982, 27, Fig. 27; Pleterski 1982, 141.

(Pl. 4: B1,2), 20/99 (Pl. 5: C1), 21/99 (Pl. 5: D1,2) and 27/99 (Pl. 6: C2). Many of them are stray finds (Pls. 2: C5,6; 7: 5,6,8,9,11–17,20; 9: C1). In the Kranj–Križišče Iskra cemetery, these temple rings represent Type 2 and are consistently connected with artefacts from the “Transitional” Stage.¹⁵

The most typical representatives of the Kottlach Stage are the somewhat *thicker temple rings with strongly profiled ends*, found in graves 11/99 (Pl. 4: A1,2), 17/99 (Pl. 4: E1,2), 5/01 (Pl. 10: A1,2), 7/01 (Pl. 10: C4–7). In the cemeteries at Bled–Pristava and Bled–Sedlo, they appear from the middle of the 9th century onwards while the variant with several thickenings at the ends persists all the way to the 11th century.

Four variants of **earrings** have been discovered in Komenda, each of them represented by just one sample.

The earliest are indisputably *two earrings with a vertically strung profiled tin bead* (German: Bommelohr) from grave 26/99 (Pl. 6: A1,2). An approximate analogy from Slovenia is three bronze earrings from the Humek cemetery in Dobova, grave 25, which are dated to the 8th century.¹⁶ The cemetery only contained artefacts typical for the Carantania Stage. A pair of earrings, each with three vertically strung tin beads, from the southern part of the Kranj–Farna cerkev cemetery (grave 145, in the deepest line of graves; the graves there typically lack grave goods, have large and deep grave pits, often with a coarse tempering agents) belongs to the same type. Kastelic dated these two earrings as “pre-Kottlach”.¹⁷

Grave 17/99 contains an *earring with a horizontally strung two-piece tin bead* (Pl. 4: E3). A pair of similar earrings was found in Bled–Pristava (Gr. 92), together with late Kottlach temple rings; the grave also belonged to the latest group of graves according to horizontal stratigraphy.¹⁸ P. Korošec proposed a somewhat earlier date: the 9th century.¹⁹ Her thesis is supported by the great similarity between these earrings and those that are known in the Merovingian cultural circle as early as the second half of the 7th and the beginning of the 8th century, and that fasten in a similar way, with a loop and a hook.²⁰ The context of grave

17/99 from Komenda, however, speaks for a later date, for the rest of the finds belong to Korošec’s “Transitional” Stage.

As has generally been found, there are two variants of *crescent earrings* in Komenda: earrings with forged crescents (and incised decoration) and earrings with cast crescents (and enamel decoration).

Two forged crescent earrings from grave 4/01 bear two thickenings on the border from the hoop into the lunula (Pl. 9: B1,2) while the fragmented earring from grave 7/01 (Pl. 10: C3) was apparently without thickenings. Such earrings occurred in the “Transitional” Stage but remained present in the Kottlach Stage.²¹ Both graves from Komenda support this thesis: grave 4/01 contains typical “Transitional” Stage artefacts, and grave 7/01 has distinctly Kottlach contents. The decorative motifs bring nothing new.²²

The two cast earrings with enamel decoration from grave 7/01 (Pl. 10: C1,2; Fig. 8: 2) and a similar earring with a fragmented hoop (a chance find (Pl. 7: 1; Fig. 8: 1) have also been repeatedly dated to the proper Kottlach Stage.

Among the discovered **finger-rings**, the one from grave 5/01 (Pl. 10: A4), with three longitudinal ribs and fastened with a rivet, has the earliest origin. P. Korošec mostly dated such rings to the “Transitional” Stage. At Bled–Pristava, they occur from the second half of the 8th century onwards; at Bled–Sedlo, they belong to the earliest group (from the beginning of the 9th century onwards); at Kranj–Križišče Iskra, they are among the earliest artefacts, which corresponds to the “Transitional” Stage.²³ The contents of Gr. 5/01, which include a cast temple ring with strongly profiled ends, draw attention to the fact that these rings were still in use during the Kottlach Stage. Banded finger-rings, decorated with various incised ornaments, e.g. the zigzag line, were defined as a separate category by Korošec, who dated them in the Carantania Stage (her Type 4.2.b 2).²⁴ The stray find, i.e. the ring (Pl. 7: 26) from Komenda, corresponds to this type. Finds from other cemeteries, however, indicates that these finger-rings lasted longer.²⁵ Other, typologically not as well defined finger-rings, can be similarly classified as well. Their common

¹⁵ Sagadin 1988, 44–45.

¹⁶ Knific 2002, 123, Fig. 21.

¹⁷ Kastelic 1960, 45–46, Figs. 2 and 3.

¹⁸ Knific 1982, Fig. 27; Pl. 7: 16,17.

¹⁹ Korošec 1979a, 199.

²⁰ Legoux, Périn, Vallet 2004, No. 306.

²¹ Sagadin 1988, 47–48.

²² Cf. Sagadin 1988, Pls. 31: 13–17; 44: 11,18.

²³ Korošec 1979a, 221; Knific 1982, 28, Fig. 27 (Pristava); Pleterski 1982, 141 (Sedlo); Sagadin 1988, 53 (Kranj).

²⁴ Korošec 1979a, 221.

²⁵ Knific, Pleterski 1981, Fig. 31.

feature is an incomplete hoop and relatively thin cross-section: Gr. 8/99 (*Pl.* 3: D3,4), 17/99 (*Pl.* 4: E5), 27/99 (*Pl.* 6: C1), 4/01 (*Pl.* 9: B8,9) and chance finds (*Pl.* 7: 23,29).

Cast finger-rings are in principle later (Köttlach Stage). Typical for them is a thicker cross section, either rhombic (Gr. 3/99 *Pl.* 10: C8), triangular (chance find *Pl.* 7: 27), lenticular (Gr. 1/01 *Pl.* 8: D3), or D-shaped (Gr. 7/01 *Pl.* 10: C8; chance find *Pl.* 7: 25).

Two fragmented **fibulae** of thin sheet bronze were found in graves 17/99 and 4/01: an equal-arm fibula (*Pl.* 4: E4) and a round fibula with a disc in the middle (*Pl.* 9: B7). Both graves contained typical "Transitional" Stage inventory. P. Korošec also dated such fibulae to the "Transitional" Stage.²⁶ The dating is furthermore supported by a grave unit from the Kranj-Križišče Iskra cemetery.²⁷ These fibulae persisted as late as the Köttlach Stage, as confirmed by a grave unit from Bled-Pristava²⁸ and the stratigraphic position of grave 85 from Bled-Sedlo.²⁹

A one-piece **bronze belt buckle** from grave 14/99 (*Pl.* 4: C1), the frame of which was cast together with the chape, is unique in the inventory of early Slavic grave finds. The buckle was evidently attached to the belt with rivets through three small holes, and the patina still holds some remains of the leather belt on the chape. The best analogy for the belt buckle from Komenda, for the shape of its chape, frame and how it was attached to the belt, is the buckle from grave 178 of the Avar cemetery Ūllö.³⁰ Breuer dated it in his Phase 7, i.e. the end of the 8th and the beginning of the 9th century.³¹ A similar buckle from grave 21 of the Garabonc I cemetery near Lake Balaton dates to the same phase.³²

Grave groups and dating

Considering grave contents in connection with burial characteristics, the first group of Komenda

graves to emerge is **the group of graves with knives** (*Fig.* 5). There are five such graves (2/92, 23/99, 24/99 and 26/99, 9/01), their common characteristic being extremely deep and large grave pits. Four of these graves are oriented between 110° and 120°, and four contained pottery fragments in the fill of the grave pit. Considering the above-listed parameters, Gr. 3/92 and 4/92, 18/99 and 22/99, 3/01, 6/01, 8/01 and 10/01 might also be added to the group with knives. (Grave pit depth is only relevant in the central and eastern parts of the cemetery.) In the central part, it seems that these graves might have been arranged in two rows (*Fig.* 5): the first one composed of Gr. 3/01, 19/99, 31/99 and 22/99, with graves 19/99 and 31/99 included because of their extremely deep grave pits; and the second row containing graves 18, 26 and 23/99, possibly also 32/99. In addition to knives, these graves contained a ceramic spindle-whorl, two earrings with a vertically strung sheet metal bead and (probably) a silver earring with a hook. All these objects are the earliest in Komenda and more or less connected with the tradition of the burial rite of the area. Especially intriguing is the comparison with the nearby cemetery of Kranj-Križišče Iskra, where the graves of the indigenous population typically display, in addition to their greater depth, large grave pits with various grave constructions, made of either stone or wood. Among early Slavic graves, wooden grave constructions are predominantly reserved for the graves comprising more numerous finds (a similar case is Bled-Pristava).³³ Among the Late Roman graves, in contrast, a wooden grave construction, in addition to the generally used stone lining, is more than 2.5 times more common than among early Slavic graves and is not connected with the graves with more numerous finds.³⁴ Though stone grave constructions do not occur in Komenda (except in graves 4/92 and 3/92), it is evident that grave pits were more carefully prepared in the earlier group of graves (*Figs.* 5, 6).

The earlier Komenda graves contain fewer grave goods than the later ones, and a larger number of earlier graves contain no grave goods. In the group of 16 earlier graves, 57% contain no grave goods; there is only one grave with more numerous finds (three or more). In the group of later graves, only 13 of them contain no grave goods while there are seven graves with more numerous finds.

²⁶ Korošec 1979a, 210–211.

²⁷ Sagadin 1988, *Pl.* 12: 10.

²⁸ Knific 1982, *Pl.* 5: 3.

²⁹ Pleterski 1982, *Figs.* 4 and 5.

³⁰ Horvath 1935 (the description on p. 27 does not explicitly say that the buckle was cast together with the frame, but this can be concluded on the basis of the photo in t. 11: 27).

³¹ Breuer 2005, *Fig.* 55; *Pls.* 10 (Ūllö, grave 186), 11 (Ūllö, grave 178).

³² Szőke 1992a, 173, *Pl.* 6: 1.

³³ Kastelic, Škerlj 1950, 24.

³⁴ Sagadin 1988, 39–40.

Graves without grave goods and the gradual disappearance of grave goods are a broader phenomenon at the end of the Late Roman period.³⁵ In the territory of Slovenia, this phenomenon is particularly prominent, e.g. in the last phase of the late Roman Bled–Pristava and Kranj–Križišče Iskra cemeteries.³⁶

The earliest graves from Komenda (*Fig. 6*) thus display similarities to the latest late Roman and the earliest early medieval graves of the Pristava cemetery, which can be dated as early as the end of the 7th century. In early medieval contexts, graves with only knives (as well as those containing no grave goods) are the earliest and represent an element of the tradition. The absence of pottery (in graves) could indicate a native population. In this period, pottery still occurs in Slavic graves, following the development indicated by the Upper Austrian cemeteries and also comparable the cemetery in Puščava above Stari trg near Slovenj Gradec.³⁷ The dating of the earliest Komenda graves depends on the date of the earrings with vertically strung tin beads. Our opinion is that due to their similarity to the earrings from southern Germany and because of the overall characteristics of the earliest Komenda graves, these earrings in Komenda could be dated to the first half of the 8th century, despite the fact that they might still be present in the second half of the 8th century.

Graves 4/99, 7/99, 8/99, 12/99, 14/99, 17/99, 20/99, 21/99 and 27/99, 1/01, 2/01 and 4/01 can be classified into the **late phase** of the Komenda cemetery. It is noticeable that earrings with loops and small chains in the lower part of the hoop are not present, and neither are banded finger-rings with a broadened and punched upper part, which often still occur during the “Transitional” Stage as a remnant.³⁸ These artefacts are not present here even in the earlier phase, which might indicate the continuity of the settlement. However, the fact that the late group lacks knives (though they do appear in other cemeteries of that period) indicated discontinuity. The supposed discontinuity could be explained by the assumption that the earlier group lasted longer and therefore some of its graves with knives could indicate the time of the later group (e.g. Gr. 23/99 or 26/99). Forged crescent earrings

are present in both Komenda (Gr. 4/01; *Pl. 9: B1,2*) and Kranj–Križišče Iskra³⁹ cemeteries. They are dated to the time from the second half of the 9th century onwards by the majority of researchers.

The **latest group** of Komenda graves is marked predominantly by the appearance of cast temple rings with strongly profiled ends, cast crescent earrings decorated with enamel, cast finger-rings, etc. Graves 3/99 and 11/99, as well as 5/01 and 7/01 could be classified into this group. The arrangement of these graves implies that in its later phase, the cemetery spreads towards the east (*Insert 1*). However, in the thus far investigated area of the cemetery, there are none of the latest Kottlach finds, e.g. cast temple rings with multiply profiled ends (an exception is grave 11/99, *Pl. 4: A2*) or cast earrings with three prongs. The same is true for the Bijelo Brdo elements, which reached the area of the Kottlach culture in its latest phase.

Considering the age of the earliest graves and the historical data on the organisation of the Church in the area, it can be asserted that the cemetery in Komenda preceded the church. Höfler supposes that the first church in Komenda was a proprietary one (perhaps belonging to the counts of Sempt-Ebersberg, around 1000), which became a parish church during the 11th century, separating from the territory of the grandparish (Slovenian: *prafara*; the earliest parish in a certain region) in the nearby Mengeš.⁴⁰ The continuity of burials since the 8th century can be ascribed to the fact that the grandparish of Mengeš itself was formed “only” very shortly before the year 1000.⁴¹

ZGORNJI BRNIK–SV. JANEZ KRSTNIK

The cemetery by the church of St Janez Krstnik (St John the Baptist)

In the year 2000, foundations of a gothic presbytery were discovered near the succursal church of St Janez Krstnik in the village of Zgornji Brnik near Kranj. Inside the uncovered presbytery, outlines of four grave pits were revealed. In the pits, the meagre remains of six skeletons were cleared (*Figs. 9, 10*).

³⁵ Lotter, Bratož, Castritius 2005, 155.

³⁶ Knific 1983, 23, Figs. 19 and 21 (Pristava); Sagadin 2008, 162 (Kranj).

³⁷ Pleterski, Belak, 2002, 265.

³⁸ Korošec 1979, 305.

³⁹ Sagadin 1988, 67.

⁴⁰ Höfler 1986, 27.

⁴¹ Höfler 1986, 28.

Small finds include only a few pieces of jewellery, belonging without exception to the later, i.e. Köttlach Stage. The only distinctive piece is an iron ring functioning as a temple ring (*t. 11: C2*); the rings from Bled–Pristava⁴² or that of Baldramsdorf Rosenheim are analogous.⁴³

The majority (seven) of the thus-far known early medieval cemeteries in the immediate vicinity of Kranj belong to the earlier (Carantania) cultural Stage, only two of them (Zgornji Brnik and Spodnje Duplje, i.e. the farthest two from Kranj) belong to the later, Köttlach Stage.

The explanation for the abandonment of smaller village cemeteries in the vicinity of Kranj could be that, in the time of the Köttlach Stage, burials were transferred to the graveyards around the parish church in Kranj (Kranj–Farna cerkev) and to the one around the former church of St Martin on the left bank of the Sava river (Kranj–Križišče Iskra). This could explain the unusually large number of early medieval burials in Kranj; according to the latest research, there are more than 1200 of them (with a large part of the cemetery remaining unexplored) and at the former church of St Martin near the Sava (246 early medieval graves with only one third of the cemetery investigated).

In the 9th century, the Church apparently achieved the centralization of burials at least in Kranj, which could indicate a remarkably early formation of an grandparish centre. Burials in Zgornji Brnik (as well as in Spodnje Duplje), however, were apparently still conducted (or, more likely, were only founded) in the time of the Köttlach Stage. The reason might be in the distance from the parish centre. According to Höfler, churches with the right of baptism (as a rule dedicated to St John the Baptist) were to be found on the fringe of grandparishes, thus making baptism easier for the people living far from parish centres.⁴⁴ The church of St John the Baptist in Zgornji Brnik stands exactly half way between two grandparish centres (Kranj and Mengeš) and could therefore mark the border between them.

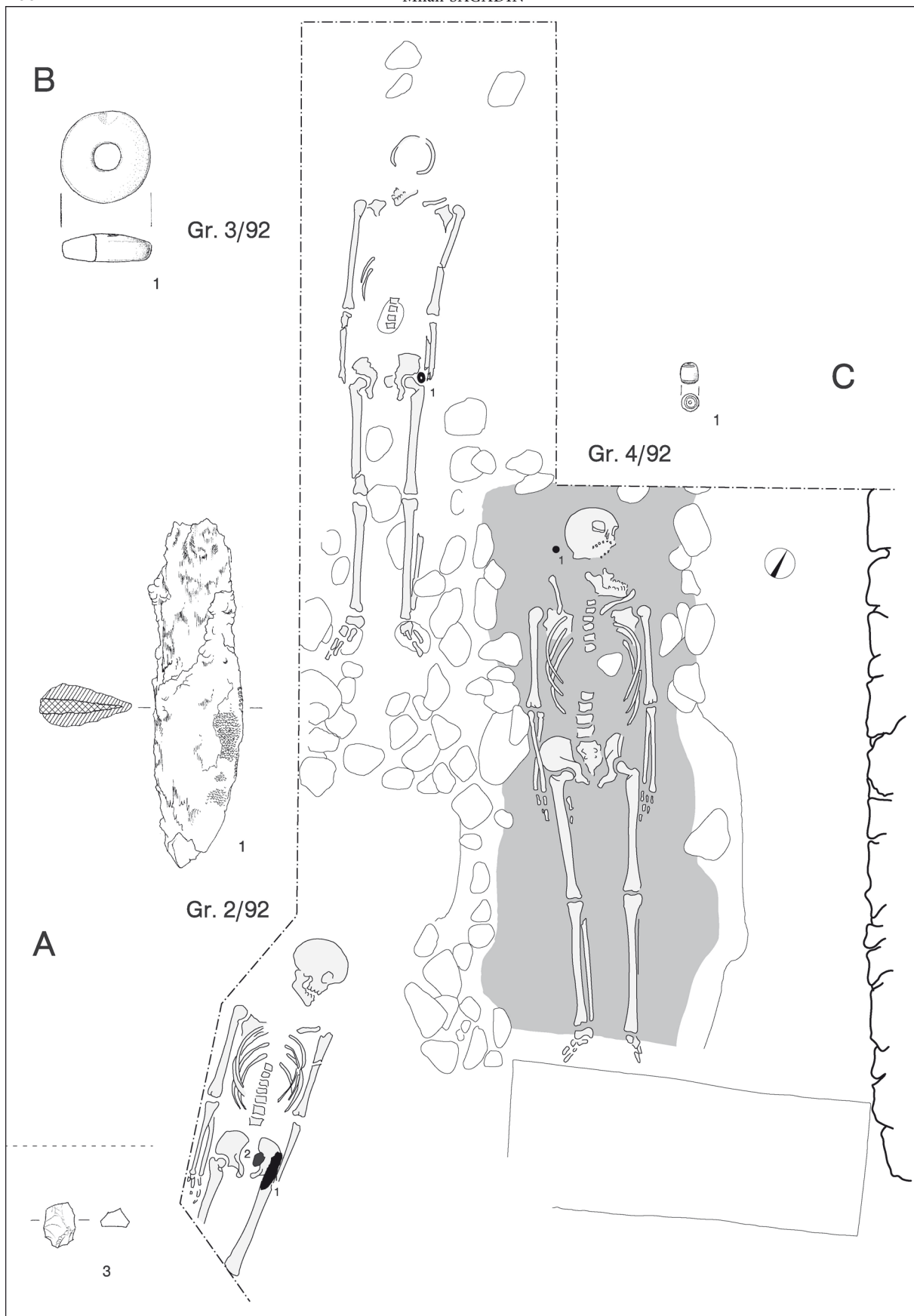
Translation: Meta Osredkar

Milan Sagadin
ZVKDS OE Kranj
Tomšičeva ulica 7
SI-4000 Kranj
milan.sagadin@zvkd.si

⁴² Knific 1982, Pl. 5: 15, Gr. 47.

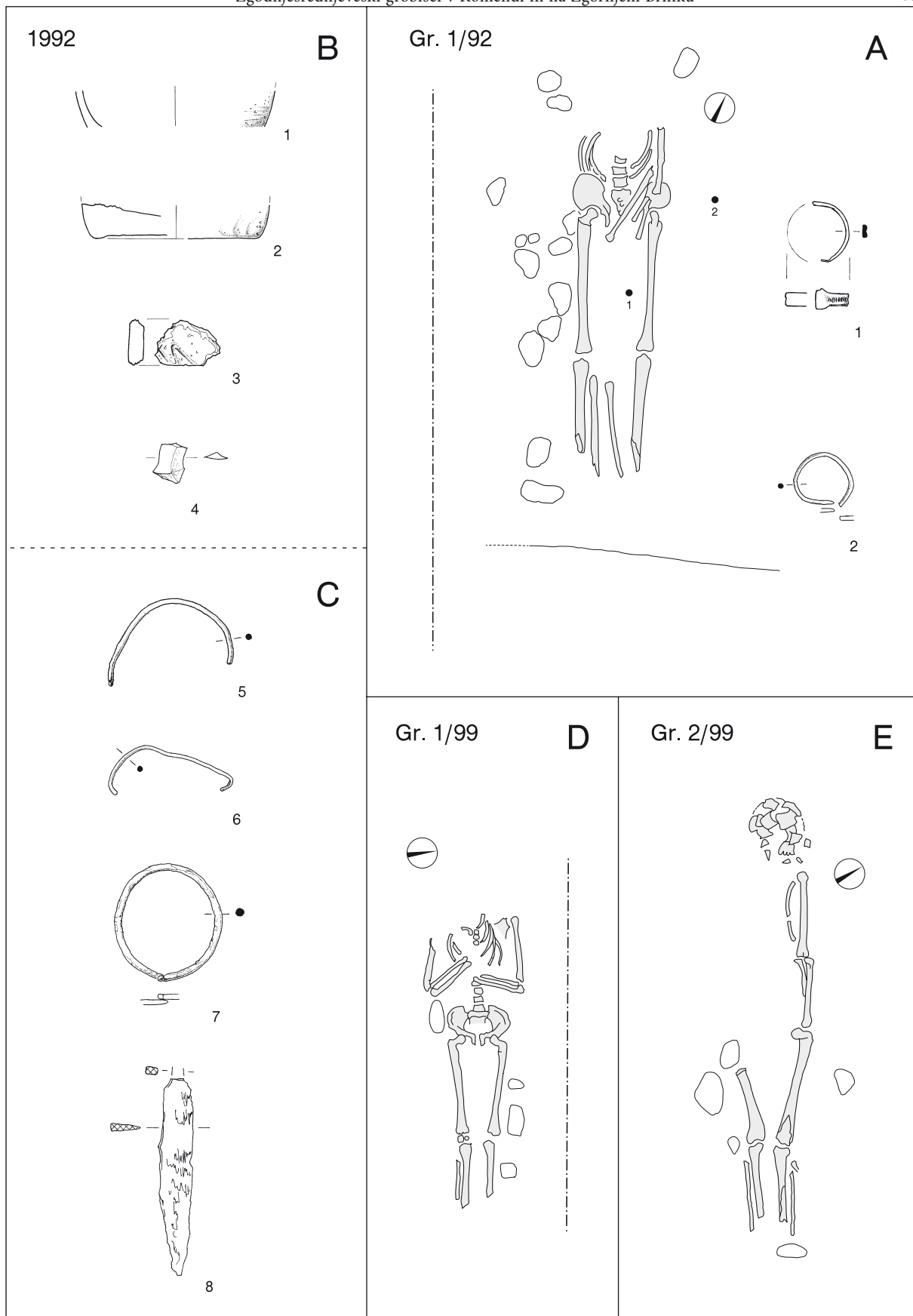
⁴³ Eichert 2010, Pl.12: 2, Gr. 29.

⁴⁴ Höfler 1986, 57–63.

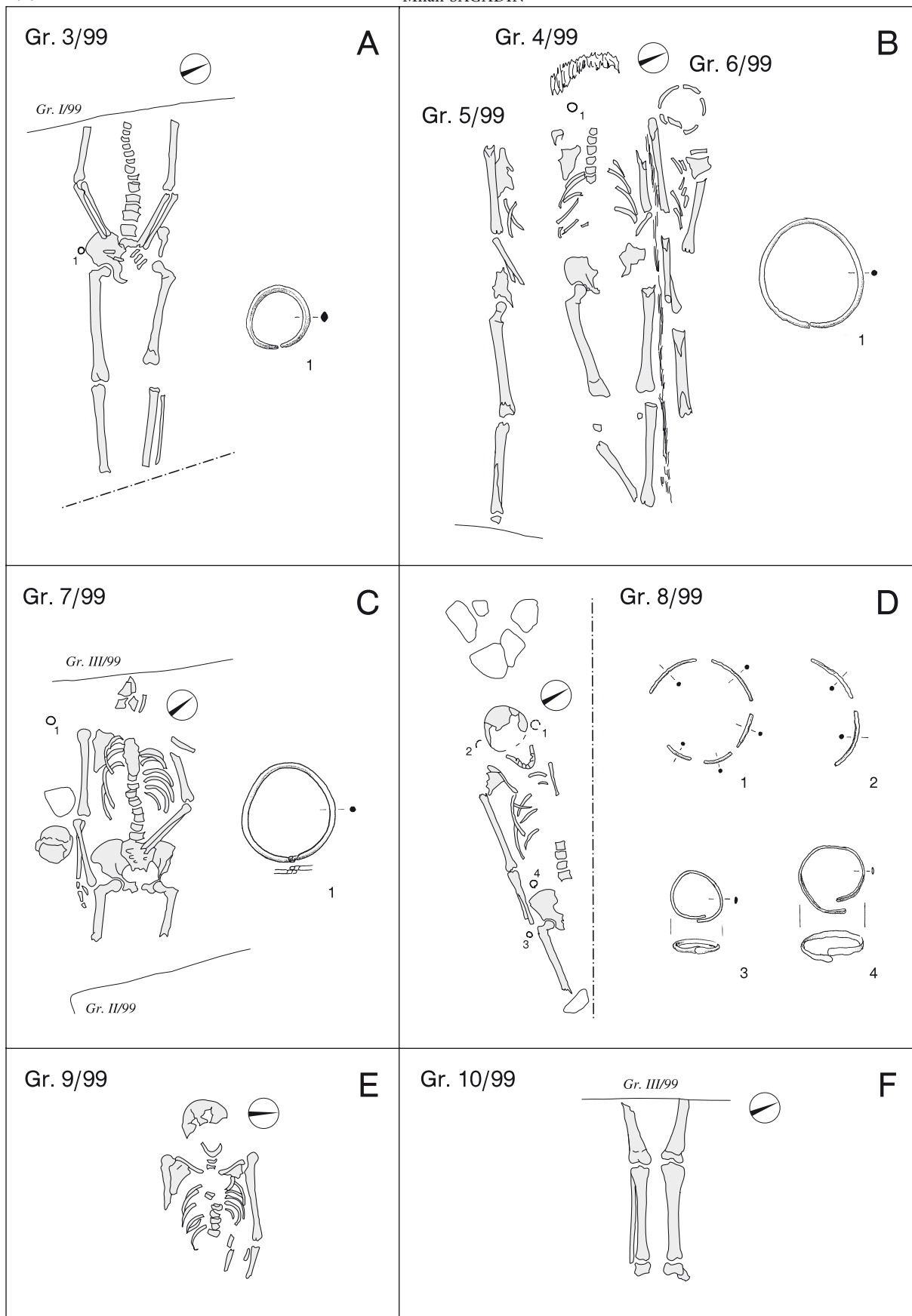
T. 1: Komenda, sv. Peter, 1992. A1 železo; B1 opeka; C1 steklo; A3 kamen. M. = 1:2.

T. 1: Komenda, St Peter, 1992. A1 iron; B1 brick; C1 glass; A3 stone. Scale = 1:2.

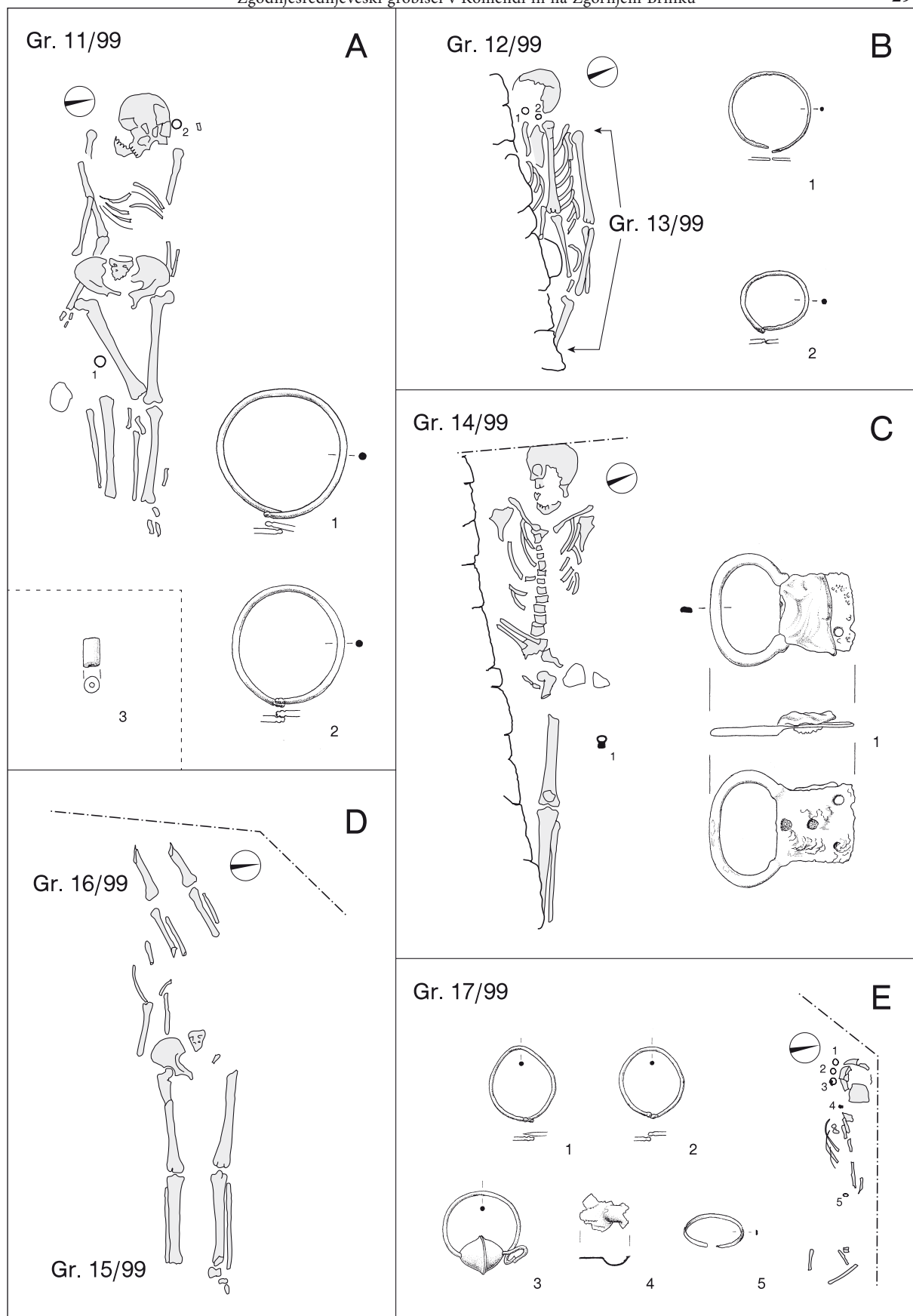
T. 2: Komenda, sv. Peter, 1992 (A); najdbe iz grobne konstrukcije in zasutja gr. 3/92 in 4/92 (B); najdbe izven (C). Sondiranje I. 1999 (D,E). A1–2, C5–7 bron; C8 železo; B1–3 keramika; B4 kamen. M. = 1:2; B1–3 = 1:3.

T. 2: Komenda, St Peter, 1992 (A); finds from the grave constructions and grave fills 3/92 and 4/92 (B); stray finds (C). Trench 1999 (D,E). A1–2, C5–7 bronze; C8 iron; B1–3 pottery; B4 stone. Scale = 1:2; B1–3 = 1:3.

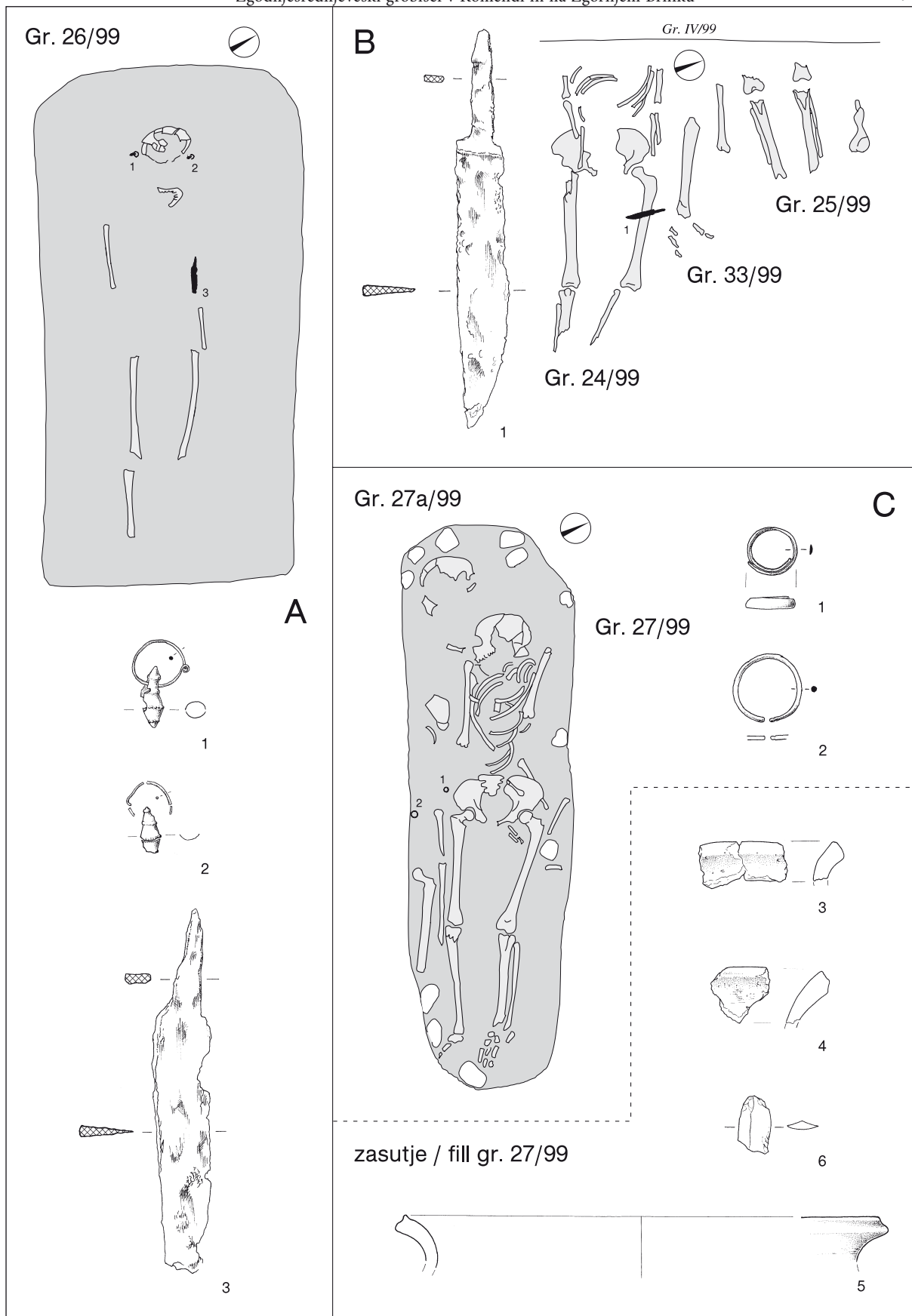
T. 3: Komenda, sv. Peter, 1999. Vse bron. M. = 1:2.

T. 3: Komenda, St Peter, 1999. All bronze. Scale = 1:2.

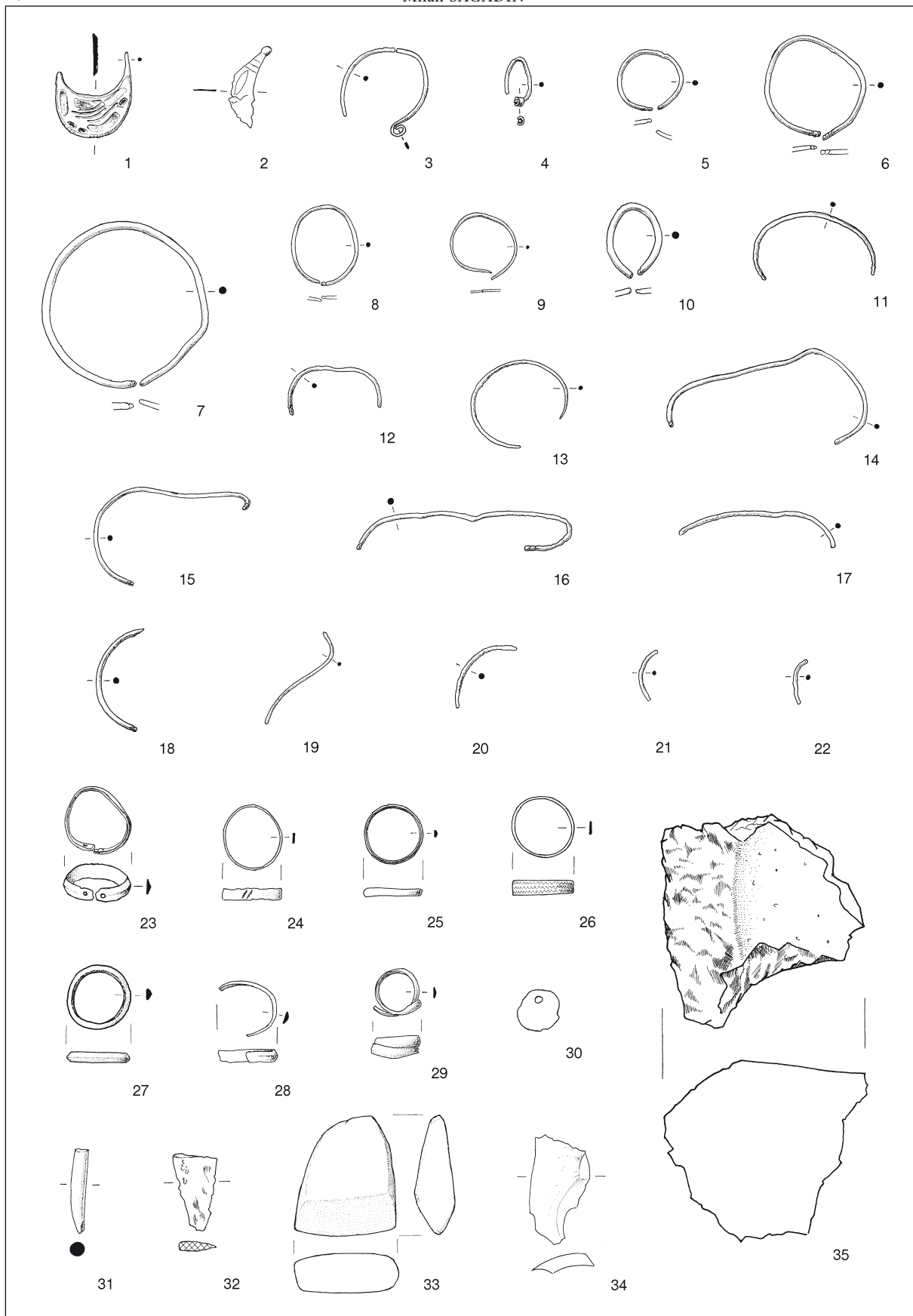

T. 4: Komenda, sv. Peter, 1999. A3 steklo, ostalo bron. M. = 1:2.

T. 4: Komenda, St Peter, 1999. A3 glass, other bronze. Scale = 1:2.

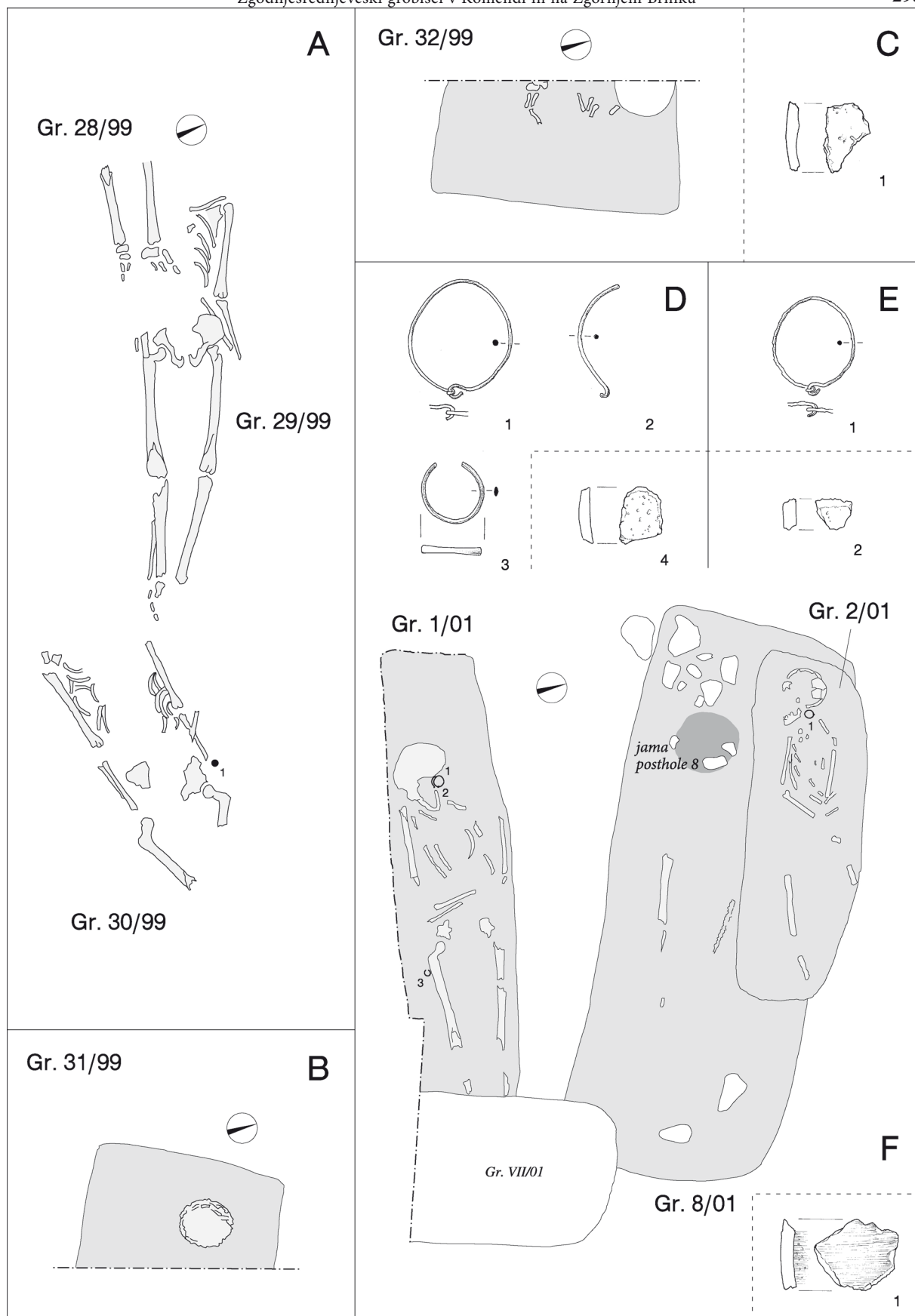

T. 6: Komenda, sv. Peter, 1999. A1–2 srebro; C1–2 bron; A3,B1 železo; C3–5 keramika; C6 kamen. M. = 1:2; C3–5 = 1:3.
T. 6: Komenda, St Peter, 1999. A1–2 silver; C1–2 bronze; A3,B1 iron; C3–5 pottery; C6 stone. Scale = 1:2; C3–5 = 1:3.

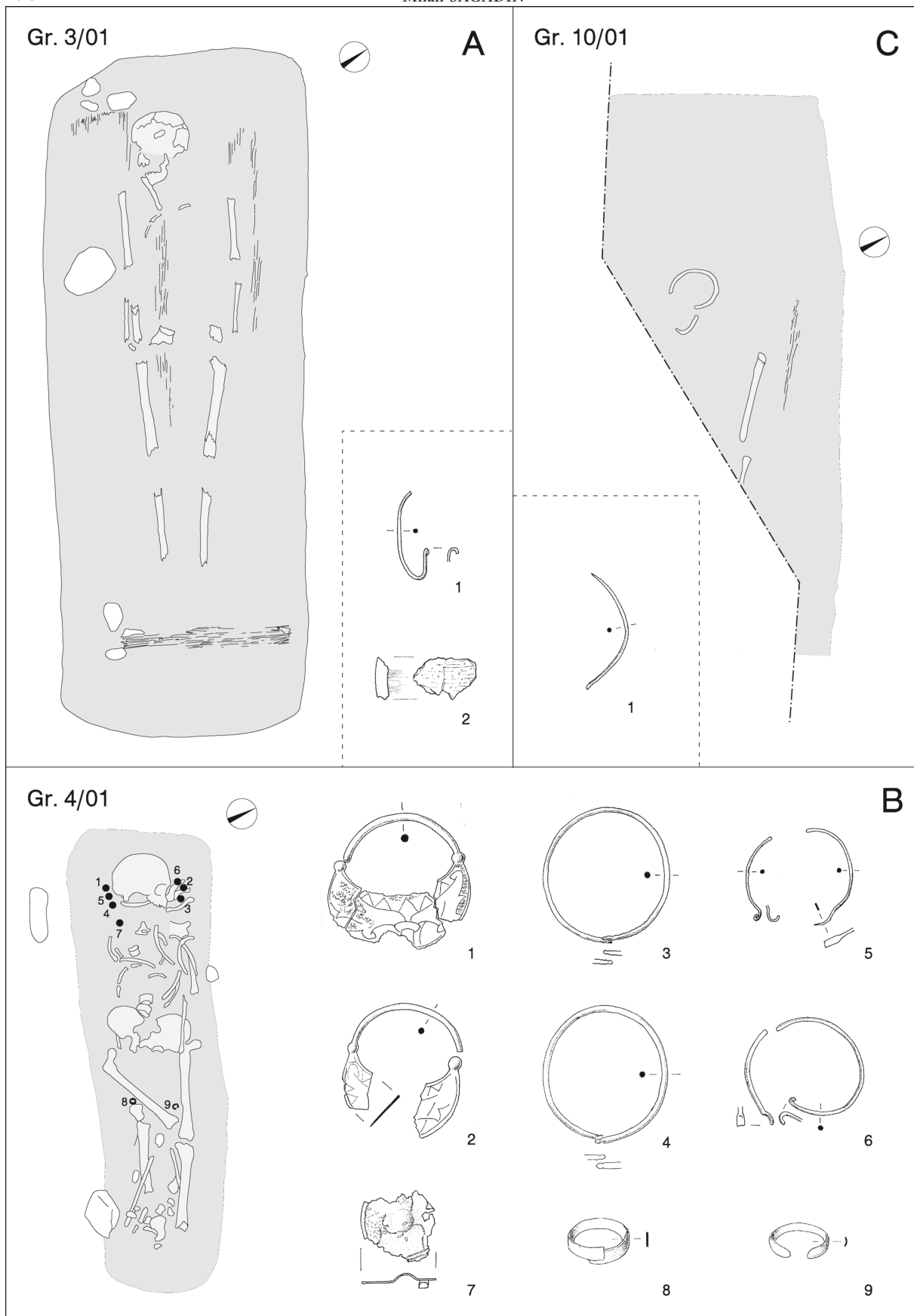

T. 7: Komenda, sv. Peter, 1999. Raztresene najdbe. 1–31 bron; 32 železo; 33–35 kamen. M. = 1:2.

T. 7: Komenda, St Peter, 1999. Stray finds. 1–31 bronze; 32 iron; 33–35 stone. Scale = 1:2.

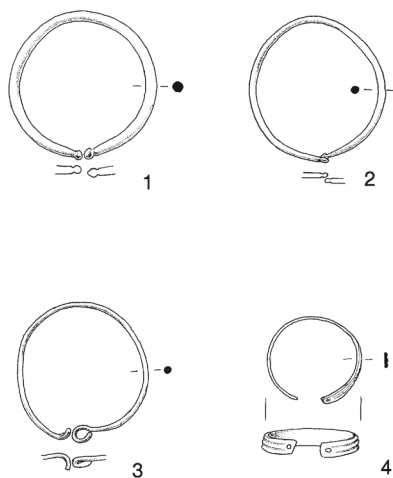
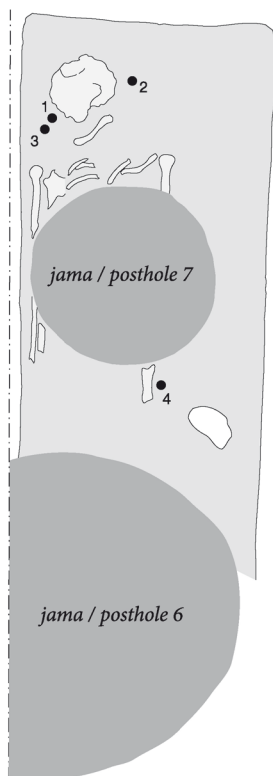
T. 8: Komenda, sv. Peter, 1999 (A–C), 2001 (D–F). D1–3, E1 bron; C1, D4, E2, F1 keramika. M. = 1:2; C1, D4, E2, F1 = 1:3.
 T. 8: Komenda, St Peter, 1999 (A–C), 2001 (D–F). D1–3, E1 bronze; C1, D4, E2, F1 pottery. Scale = 1:2; C1, D4, E2, F1 = 1:3.

T. 9: Komenda, sv. Peter, 2001. A1 srebro; A2 keramika; ostalo bron. M. = 1:2; A2 = 1:3.

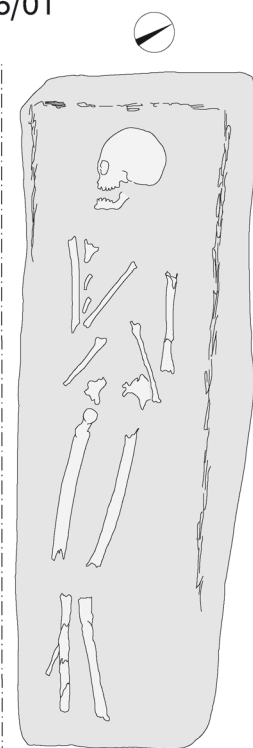
T. 9: Komenda, St Peter, 2001. A1 silver; A2 pottery; other bronze. Scale = 1:2; A2 = 1:3.

Gr. 5/01

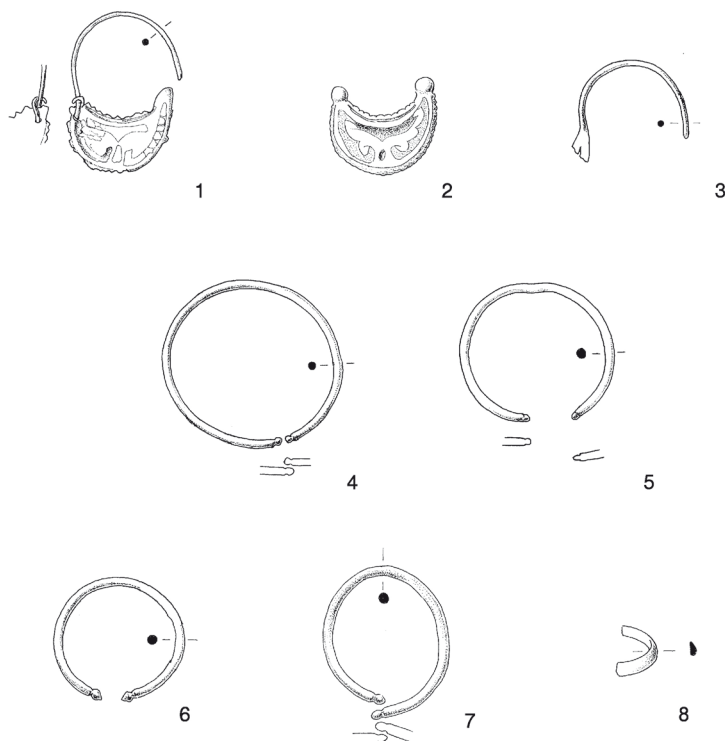
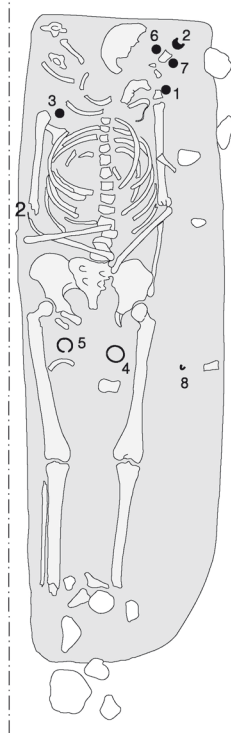
A

Gr 6/01

B

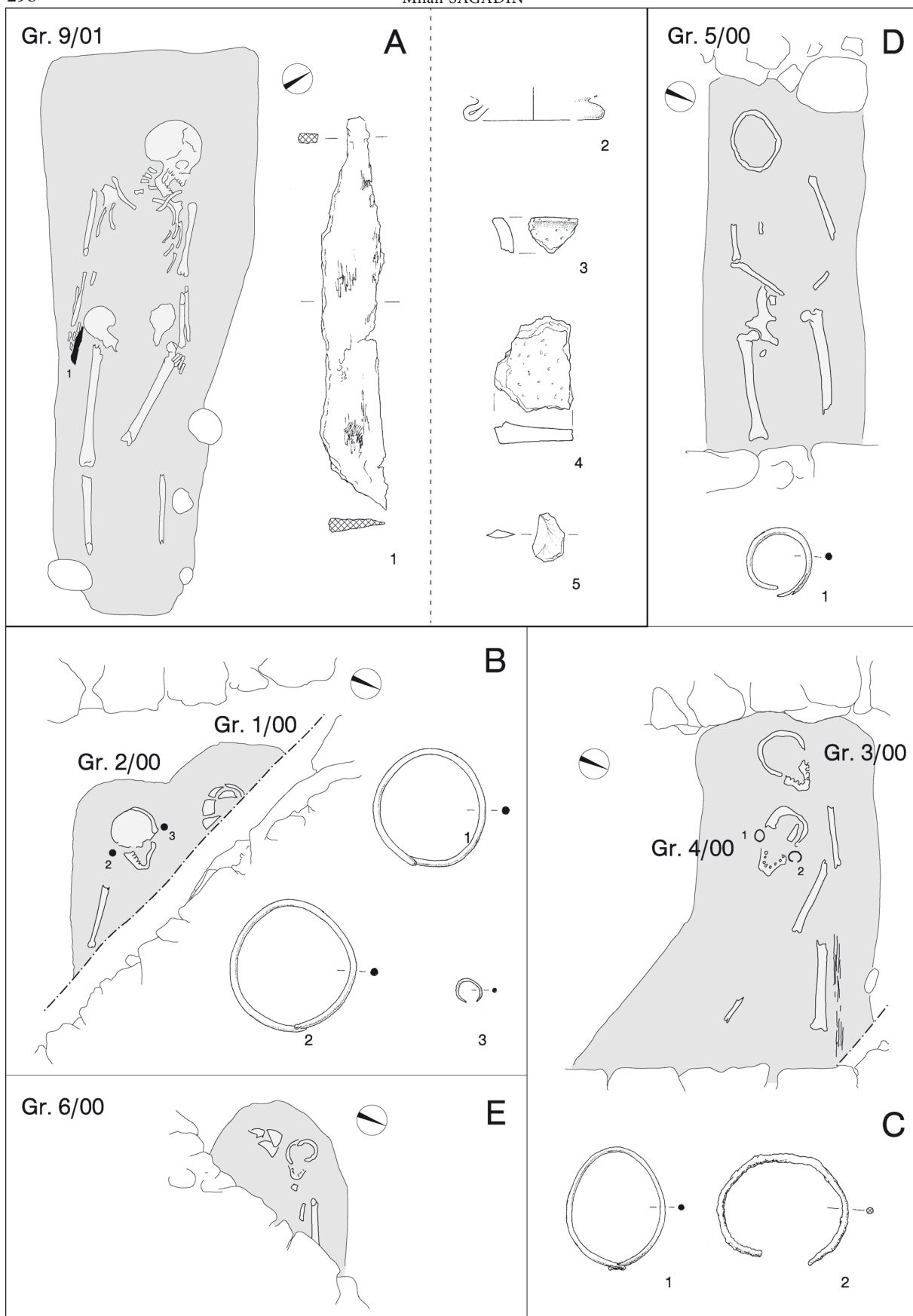
Gr. 7/01

C

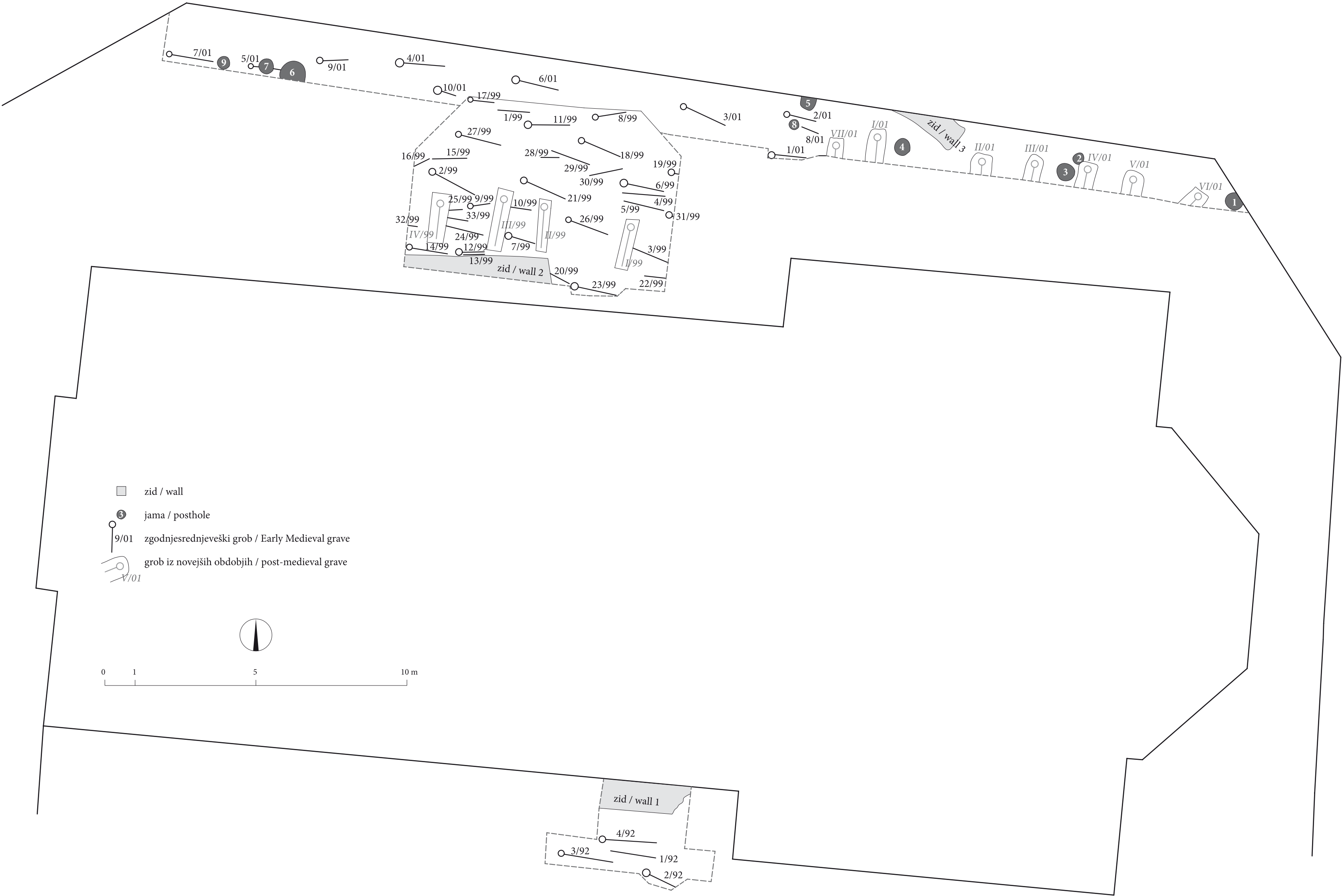
T. 10: Komenda, sv. Peter, 2001. A1–4, C6, C8 srebro; ostalo bron. M. = 1:2.

T. 10: Komenda, St Peter, 2001. A1–4, C6, C8 silver; other bronze. Scale = 1:2.

T. 11: Komenda, sv. Peter, 2001 (A). Zgornji Brnik, sv. Janez Krstnik (B–E). B1, C1–3, D1 bron; A1, D2 železo; A2 steklo; A3–5 keramika; A5 kamen. M. = 1:2; A3–5 = 1:3.

T. 11: Komenda, St Peter, 2001 (A). Zgornji Brnik, St John the Baptist (B–E). B1, C1–3, D1 bronze; A1, D2 iron; A2 glass; A3–5 pottery; A5 stone. Scale = 1:2; A3–5 = 1:3.

Pril. 1: Komenda, sv. Peter. Izkopavanja leta 1992, 1999 in 2001, načrt grobišča. M. = 1:100.
Insert 1: Komenda, St Peter. Excavations in 1992, 1999 and 2001, plan of the cemetery. Scale = 1:100.